

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės kanceliarijos
Dokumentų valdymo skyrius
2018 01 23*

BUVĘS ANTRASIS SKYRIUS

BYLA MATIOŠAITIS IR KITI PRIEŠ LIETUVĄ

*(Petijų Nr. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13,
59700/13, 60115/13, 69425/13 ir 72824/13)*

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2017 m. gegužės 23 d.

Šis sprendimas tapo galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį. Jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

Byloje Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Antrasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

Pirmininkės Işıl Karakaş,
teisėjų András Sajó,
Nebojša Vučinić,
Helen Keller,
Paul Lemmens,
Egidijaus Kūrio,
Robert Spano,

ir *skyriaus kanclerio pavaduotojo* Hasan Bakırcı,
po svarstymo uždaramame posėdyje 2017 m. balandžio 4 d.,
skelbia tą dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Byla prieš Lietuvos Respubliką pradėta, kai pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį aštuonias peticijas pateikė Lietuvos piliečiai Kęstutis Matiošaitis (peticija Nr. 22662/13, pateikta 2013 m. kovo 27 d.), Juozas Maksimavičius (peticija Nr. 51059/13, pateikta 2013 m. birželio 25 d.), Stanislovas Katkus (peticija Nr. 58823/13, pateikta 2013 m. rugsėjo 11 d.), Vladas Beleckas (peticija Nr. 59692/13, pateikta 2013 m. rugsėjo 12 d.), Rolandas Lenkaitis (peticija Nr. 59700/13, pateikta 2013 m. rugsėjo 11 d.), Aidas Kazlauskas (peticija Nr. 60115/13, pateikta 2013 m. rugsėjo 10 d.), Piotr Gervin (peticija Nr. 69425/13, pateikta 2013 m. spalio 21 d.) ir Edmundas Svotas (peticija Nr. 72824/13, pateikta 2013 m. spalio 21 d.).

2. Pareiškėjams K. Matiošaičiui, J. Maksimavičiui, S. Katkui, V. Beleckui, A. Kazlauskui ir V. Gervinui, kuriems suteikta teisinė pagalba, atstovavo Vilniuje praktikuojantis advokatas V. Rutkauskas. R. Lenkaitis ir E. Svotas teisinio atstovo neturėjo. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) atstovavo jos atstovė Karolina Bubnytė.

3. Pareiškėjai teigė, kad jiems skirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės be galimybės jas sušvelninti prilygo Konvencijos 3 straipsnį pažeidžiančiam nežmoniškam ir žeminančiam baudimui.

Pirmasis pareiškėjas K. Matiošaitis taip pat skundėsi, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime jam nebuvo sudarytos galimybės įgyti profesinį išsilavinimą, taip pažeidžiant Pirmojo protokolo 2 straipsnį.

4. 2013 m. gruodžio 12 d. skundai dėl Konvencijos 3 straipsnio ir Pirmojo protokolo 2 straipsnio pažeidimo buvo perduoti Vyriausybei, o likusios peticijų dalys buvo pripažintos nepriimtinos pagal Teismo reglamento 54 taisyklės 3 dalį.

5. 2014 m. kovo 31 d. skyriaus pirmininkė, vadovaudamasi Konvencijos 36 straipsnio 2 dalimi ir Teismo reglamento 44 taisyklės 3 dalimi, leido Žmogaus teisių stebėjimo institutui įstoti į procesą trečiaja šalimi.

6. 2014 m. rugsėjo 3 d. Teismas registruotu paštu išsiuntė laiškus penktajam pareiškėjui R. Lenkaičiui į Pravieniškių pataisos namus-atvirąją koloniją (toliau – Pravieniškių pataisos namai) ir aštuntajam pareiškėjui E. Svotui į Lukiškių tardymo izoliatorių-kalėjimą, informuodamas juos, kad terminas, per kurį jie galėjo pateikti pastabas, pasibaigė 2014 m. rugpjūčio 6 d., o prašymų pratęsti terminą nebuvo pateikta. Teismas atkreipė pareiškėjų dėmesį į Konvencijos 37 straipsnio 1 dalies a punktą, kuriame nurodyta, kad Teismas gali išbraukti peticiją iš savo bylų sąrašo, jei aplinkybės leidžia daryti išvadą, kad pareiškėjas nebetina savo peticijos palaikyti. Iš siuntų priėmimo kvitų matyti („*siunta pristatyta ir įteikta gavėjui, ar pagal įgaliojimą kitam asmeniui*“), kad minėtus laiškus Pravieniškių pataisos namai ir Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas gavo atitinkamai 2014 m. rugsėjo 13 d. ir 15 d. Tačiau Teismas jokio atsako iš minėtų dviejų pareiškėjų nesulaukė.

7. 2015 m. liepos 7 d., vadovaudamasi Teismo darbo reglamento 54 taisyklės 2 dalies a punktu, Kolegija nusprendė paprašyti šalis pateikti papildomas rašytines pastabas dėl peticijų priimtumo ir esmės. 2015 m. rugsėjo 15 d. Vyriausybė nusiuntė savo pastabas Teismui. Papildomos pastabos iš šešių pareiškėjų gautos 2015 m. spalio 27 d. 2015 m. lapkričio 12 d. Teismas dar kartą informavo pareiškėjus R. Lenkaitį ir E. Svotą, kad jie iki nustatyto termino, t. y. iki 2015 m. rugsėjo 15 d., nepateikė pastabų, todėl Teismas gali išbraukti jų peticijas iš savo bylų sąrašo, kaip nurodyta Konvencijos 37 straipsnio 1 dalies a punkte. Minėti du pareiškėjai į tai nieko neatsakė.

FAKTAI

I. BYLOS APLINKYBĖS

A. K. Matiošaitis (peticija Nr. 22662/13)

8. Pirmasis pareiškėjas Kęstutis Matiošaitis, gimęs 1961 m. vasario 3 d., laisvės atėmimo bausmę atlieka Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime Vilniuje.

9. 1993 m. birželio 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuosprendžiu K. Matiošaičiui skirta mirties bausmė už kito kalinio nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis, įvykdytą kalėjime ir itin žiauriu būdu. Tuo pačiu nuosprendžiu pareiškėjas taip pat nuteistas už smurtinius veiksmus prieš kitus kalinius. Pagal tuo metu galiojusio Baudžiamojo kodekso

24 straipsnį, teismas paskirtą mirties bausmę galėjo pakeisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme (žr. skyrių „Bylai reikšminga vidaus teisė“, šio sprendimo 61 punktą). Todėl Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pakeitė pareiškėjo bausmę ir vietoj mirties bausmės skyrė laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę.

Pareiškėjas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atlieka nuo 1993 m., t. y. jau 24 metus.

10. 2003 m. gegužės mėn. įsigaliojo naujos redakcijos Baudžiamasis kodeksas. Jo 3 straipsnyje buvo nurodyta, kad bausmę švelninantis arba kitokiu būdu nuteistojo teisinę padėtį palengvinantis įstatymas turi grįžtamąją galią (žr. šio sprendimo 63 punktą). Pareiškėjas paprašė teismo perkvalifikuoti jo nusikalstamą veiką ir sušvelninti jam skirtą bausmę. Lietuvos apeliacinis teismas galutinėje nutartyje konstatavo, kad sušvelninti skirtą bausmę nėra pagrindo.

11. 2011 m., atlikdamas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, K. Matiošaitis baigė studijas Vilniaus pedagoginiame universitete ir įgijo bakalauro laipsnį ir socialinio pedagogo kvalifikaciją.

12. 2009 m. metinėje elgesio charakteristikoje Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracija pareiškėjo elgesį įvertino patenkinamai. Tokią pat išvadą administracija padarė per pakartotinius vertinimus: teikiant malonės prašymą 2012 m. ir Kalėjimų departamento prašymu 2014 m. Nuo 2007 m. pareiškėjas dirbo kalėjime, tačiau 2009 m. kovo 31 d. atsisakė dirbti, raštu paaiškinęs, kad nedirbs su žemesnei kastai priklausančiais nuteistaisiais. Pareiškėjas dalyvavo nuteistųjų socialinės reabilitacijos programose, skirtose nuteistųjų socialinei reintegracijai, nuteistųjų iki gyvos galvos asmenybės transformacijai ir kompiuteriniam raštingumui, ir į šias priemones reagavo teigiamai. Jis aktyviai dalyvaudavo individualiuose ir grupiniuose pokalbiuose, tačiau išliko įtarus, ir, atrodo, nesugebėdavo mąstyti objektyviai. Pareiškėjas ryšius su savo šeimos nariais palaikė paštu ir telefonu, buvo lankomas. Kaip nurodė kalėjimo administracija, pareiškėjas visiškai pripažino savo kaltę, bet rimtesnių išvadų nebuvo padaręs. Iki 2012 m. pareiškėjas buvo tris kartus baustas už drausmės pažeidimus. 2010 m. jo kameroje rastas peilis, užgalastos skardos juostelių, adatų ir kitų uždraustų daiktų. Už tai jis buvo uždarytas 15 parų į karcerį. Už gerą elgesį pareiškėjas buvo skatintas 10 kartų. Nuo 2013 m. pareiškėjas dalyvavo Kalinių globos draugijos organizuojamoje socialinių įgūdžių programoje, dalyvavo mezgančių nuteistųjų socialiniame projekte. Pareiškėjas taip pat lankė kalėjime rengiamus anglų kalbos kursus.

13. 2012 m. pareiškėjas Respublikos Prezidentei pateikė malonės prašymą¹. 2013 m. sausio 29 d. Malonės komisijos posėdyje jo prašymas buvo atmestas.

14. 2012 m. gegužės mėn. pareiškėjas pateikė skundą Vilniaus apygardos administraciniam teismui. Kaip matyti iš teismo pateiktos skundo santraukos, K. Matiošaitis tvirtino, kad Bausmių vykdymo kodekso 158 straipsnis, kuriame uždraustas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekančių kalinių lygtinis paleidimas (žr. šio sprendimo 69 punktą), prieštarauja Konstitucijai. 2012 m. gegužės 29 d. nutartimi administracinis teismas atsisakė nagrinėti pareiškėjo skundą, pabrėžęs, kad Respublikos Prezidento ar Seimo priimti aktai negali būti apskūsti administraciniam teismui (žr. šio sprendimo 108 punktą).

15. 2014 m. rugpjūčio mėn. pareiškėjas Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracijai pateikė prašymą, nuroydamas, jog pageidauja mokytis profesinėje mokykloje. Kalėjimo administracija atsakė, kad sąlygos Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime netinkamos profesiniam mokymui organizuoti (taip pat žr. šio sprendimo 106 punktą).

B. J. Maksimavičius (peticija Nr. 51059/13)

16. Antrasis pareiškėjas Juozas Maksimavičius, gimęs 1963 m. gruodžio 13 d., laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atlieka Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. 1993 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino pareiškėją kaltu dėl nužudymo sunkinančiomis aplinkybėmis iš savanaudiškų paskatų, taip pat dėl neteisėto disponavimo šaunamaisiais ginklais ir kitų nusikaltimų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuteisė jį mirties bausme.

17. 1995 m. balandžio 13 d. Respublikos Prezidentas antrajam pareiškėjui suteikė malonę ir pakeitė jam skirtą mirties bausmę laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme. Pareiškėjas jam skirtą laisvės atėmimo bausmę atlieka jau 22 metus.

18. Priėmus naujos redakcijos Baudžiamąjį kodeksą, pareiškėjas paprašė teismų perkvalifikuoti jo nusikalstamas veikas ir sušvelninti skirtą bausmę. Lietuvos apeliacinis teismas galutinėje nutartyje konstatavo, kad sušvelninti skirtą bausmę nėra pagrindo, nes pareiškėjo padarytas nusikaltimas labai sunkus.

19. Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracijos pateiktoje 2011 m. pareiškėjo charakteristikoje nurodyta, kad pareiškėjas savo kaltę dėl įvykdyto nusikaltimo iš dalies pripažino, tačiau vengė pokalbių apie įvykdytą nusikaltimą. Jis dirbo įstaigos gamybos bare, dalyvavo socialinės

---

. LR Prezidentės interneto svetainėje anglų k. vartojama ir sąvoka „Presidential Clemency“, ir sąvoka „Presidential Pardon“. Lietuvos Konstitucijos (anglų k.) 84 straipsnyje nurodyta: „The President shall grant pardons...“. Siekiant vienodumo, šiame sprendime vartojama sąvoka „Presidential Pardon“.

reabilitacijos ir laisvalaikio užimtumo programose, daug laiko skyrė darbui su kompiuterinėmis programomis. Pareiškėjas drausmine tvarka baustas nebuvo, neturėjo įsiskolinimų pagal civilinius ieškinius. 13 kartų jis buvo skatintas už gerą elgesį. Jo elgesys kalėjime įvertintas teigiamai. 2012 m. pareiškėjo charakteristikoje, kurią Kalėjimo administracija parengė pareiškėjui teikiant malonės prašymą, taip pat pažymėta, kad pareiškėjas visiškai pripažino savo kaltę ir neturėjo įsiskolinimų pagal civilinius ieškinius. Be to, jis noriai dalyvavo individualiuose ir teminiuose pokalbiuose.

20. 2012 m. pareiškėjas pateikė Respublikos Prezidentei malonės prašymą. Per 2012 m. spalio 12 d. Malonės komisijos posėdį jo prašymas buvo atmestas. Pakartotinis pareiškėjo malonės prašymas buvo atmestas 2014 m. spalio 17 d.

C. S. Katkus (peticija Nr. 58823/13)

21. Trečiasis pareiškėjas Stanislovas Katkus, gimęs 1956 m. spalio 26 d., laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atlieka Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. 2001 m. rugpjūčio 17 d. Klaipėdos apygardos teismas jį pripažino kaltu dėl nužudymo sunkinančiomis aplinkybėmis ir neteisėto disponavimo šaunamaisiais ginklais. Jam skirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė ir konfiskuotas visas jo turtas.

22. Kaip nurodė Vyriausybė, aukštesnės instancijos teismai šį nuosprendį paliko nepakeistą. Pareiškėjas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atlieka nuo 2000 m. spalio mėn., t. y. daugiau nei 16 metų.

23. Priėmus naujos redakcijos Baudžiamąjį kodeksą, pareiškėjas paprašė teismų perkvalifikuoti jo nusikalstamas veikas ir sušvelninti skirtą bausmę. Galutinėje 2003 m. gruodžio 5 d. nutartyje Lietuvos apeliacinis teismas atsižvelgė į teismo nuosprendyje, kuriuo nuteistas pareiškėjas, nurodytas aplinkybes, kad nusikaltimus jis įvykdė šaltakraujiškai, kad šie nusikaltimai turėjo itin sunkių padarinių visuomenei ir kad pareiškėjas jau buvo du kartus teistas. Todėl teismas nematė pagrindo sušvelninti bausmę.

24. Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracijos pateiktoje 2011 m. pareiškėjo charakteristikoje nurodyta, kad pareiškėjas savo kaltę iš dalies pripažino, tačiau vengė pokalbių apie įvykdytus nusikaltimus. Pareiškėjas aktyviai dalyvavo individualiuose ir teminiuose pokalbiuose, rūpinosi tolimesniu savo likimu. Be to, jis dalyvavo socialinės reabilitacijos ir laisvalaikio užimtumo programose ir į šias priemones reagavo teigiamai. Jo elgesys įvertintas patenkinamai. 2011 m. pareiškėjui buvo nustatytas lengvas girtumo laipsnis ir už šį drausmės pažeidimą jis buvo uždarytas 15 parų į karcerį.

25. Pareiškėjas pripažino, kad jis dar nesikreipė į Prezidentą dėl malonės.

D. V. Beleckas (peticija Nr. 59692/13)

26. Ketvirtasis pareiškėjas Vladas Beleckas, gimęs 1954 m. vasario 6 d., laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atlieka Pravieniškių pataisos namuose. 2000 m. rugsėjo 11 d. Vilniaus apygardos teismas pripažino jį kaltu dėl vagystės, apiplėšimo, istorinę ir kultūrinę vertę turinčio turto sunaikinimo ir nužudymo sunkinančiomis aplinkybėmis. Kitu nuosprendžiu pareiškėjas taip pat buvo nuteistas už pabėgimą iš sulaikymo vietos. Už visus šiuos nusikaltimus pareiškėjui paskirta galutinė subendrinta bausmė – laisvės atėmimas iki gyvos galvos, konfiskuojant visą jo turtą. Pareiškėjas savo bausmę atlieka nuo 1999 m. kovo mėn., t. y. jau 18 metų.

27. Priėmus naujos redakcijos Baudžiamąjį kodeksą, pareiškėjas paprašė teismų perkvalifikuoti jo nusikalstamas veikas ir sušvelninti skirtą bausmę. 2004 m. vasario 4 d. Lietuvos apeliacinis teismas atmetė prašymą pakeisti skirtą laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę.

28. Nuo 2010 m. rugsėjo iki 2013 gruodžio teismas atmetė ne vieną Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracijos teikimą perkelti pareiškėją į pataisos namus². Pareiškėjas dalyvavo bent dviejuose iš šių teismo posėdžių ir davė parodymus apie savo pasitaisymą. Kitais kartais jam atstovavo skirtingi teisininkai.

29. Rašytiniuose prašymuose dėl perkėlimo pareiškėjas teigė, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime jis lankė kompiuterinio raštingumo kursus, sportavo, dalyvavo psichologinės reabilitacijos grupėje, taip pat Šv. Rašto skaitymo grupėje. Be to, jis bendravo su kalėjimo psichologu. Teismai šiuos veiksmus įvertino teigiamai. Vis dėlto, remdamiesi pareiškėjo charakteristikomis, kurias Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracija pateikė galimo perkėlimo tikslu, teismai pažymėjo, kad 2003 ir 2008 metais jis buvo baustas drausmine tvarka ir buvo uždarytas į karcerį 10 bei 15 parų už tai, kad pas jį buvo rastas mobilusis telefonas, o tai draudžiama pagal pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisykles. Nors laikotarpiu nuo 2003 m. iki 2008 m. pareiškėjas buvo vertinamas teigiamai ir nebuvo linkęs konfliktuoti, savo kaltę dėl padarytų nusikaltimų jis visiškai pripažino tik 2009 m., vieną mėnesį prieš tai, kai jis kreipėsi į kalėjimo administraciją, prašydamas tarpininkavimo, kad galėtų būti perkeltas į pataisos namus. Net 2008 m. charakteristikoje pareiškėjas buvo apibūdintas kaip visiškai

---

² Pagal Lietuvos įstatymus, praleidęs 10 metų Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantis nuteistasis gali būti perkeltas į pataisos namus, kur nuteistiesiems taikomas švelnesnis režimas, palyginti su Lukiškių tardymo izoliatoriumi-kalėjimu. Kaip paaiškėjo iš bylos faktinių aplinkybių, nors Lietuvoje yra keletas pataisos namų (Vilniuje, Alytuje, Kybartuose, Marijampolėje ir Pravieniškėse), laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantys nuteistieji perkeltami tik į vienus iš jų – Pravieniškių pataisos namus. Nacionalinių teismų sprendimuose daugiausia vartojama sąvoka „pataisos namai“, nenurodant, kad turima omenyje Pravieniškių pataisos namai. Todėl, Teismo sprendime, sąvokos „pataisos namai“ ir „Pravieniškių pataisos namai“ vartojamos sinonimiškai.

nesigailintis dėl savo nusikaltimų ir nepadaręs jokių rimtesnių išvadų. Tai suteikė teismams pagrindo suabejoti, ar jis gailisi. Be to, kaip paaiškėjo iš pareiškėjo bylos duomenų, jis buvo padaręs keletą kitų smulkių vidaus tvarkos pažeidimų, už kuriuos Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracijos buvo įspėtas, bet drausmine tvarka baustas nebuvo. Atsižvelgta ir į tai, kad iki 2011 m. kovo mėn. pareiškėjas buvo įtrauktas į linkusių pabėgti asmenų įskaitą. Reikšminga buvo ir tai, kad per visą laisvės atėmimo bausmės atlikimo laikotarpį pareiškėjo elgesys kalėjimo administracijos buvo vertinamas tik „patenkinamai“; iki 2011 m. jis nė karto nebuvo įvertintas „teigiamai“. Todėl teismai konstatavo, kad dar negalima daryti išvados, kad pareiškėjas išties pasikeitė ir dėl to jam galima taikyti ne tokį griežtą bausmės atlikimo režimą, perkeliant jį į pataisos namus. Nuspręsta, jog tik po papildomo pareiškėjo elgesio stebėjimo bus galima pagrįstai konstatuoti, kad jo asmenybės pokyčiai ilgalaikiai.

30. Pareiškėjo charakteristikoje, kurią 2012 m. balandžio 30 d. Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracija pateikė malonės prašymo tikslu, nurodyta, kad jis dalyvavo įvairiose socialinės rehabilitacijos programose, taip pat individualiuose ir teminiuose pokalbiuose. Nuo 2011 m. rugpjūčio mėn. jis dirbo kalėjimo skalbykloje, turėjo tvirtą motyvaciją darbui. Be to, jis palaikė glaudžius socialinius ryšius su savo šeimos nariais. Vis dėlto charakteristikoje nurodyta, kad pareiškėjas pažeidė drausmę 2003 ir 2008 metais, kai jo kameroje buvo rasta uždraustų daiktų.

Per 2013 m. sausio 29 d. Malonės komisijos posėdį pareiškėjo prašymas Prezidentei dėl malonės buvo atmestas.

31. 2015 m. gruodžio 21 d. Vilniaus miesto apylinkės teismas nepatenkino pareiškėjo prašymo jį perkelti į pataisos namus. Teismas pažymėjo, kad pareiškėjas palaikė gerus socialinius ryšius, nes buvo dažnai lankomas. 2015 m. gegužės mėn. jis buvo paskatintas už aktyvų dalyvavimą socialinės rehabilitacijos programose, o tai rodė jo gerėjantį elgesį. Tačiau apylinkės teismas taip pat atkreipė dėmesį į ankstesnius pažeidėjo padarytus vidaus tvarkos pažeidimus (žr. šio sprendimo 29 punktą), dėl kurių jo dar nebuvo galima perkelti į Pravieniškių pataisos namus.

32. 2016 m. sausio 26 d. nutartimi Vilniaus apygardos teismas panaikino minėtą nutartį ir patenkino pareiškėjo prašymą perkelti. Remdamasis Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo pateikta pareiškėjo charakteristika, teismas konstatavo, kad nuo 2011 m. balandžio mėn. pareiškėjo elgesys aiškiai pagerėjo; tą patvirtino ir aktyvus jo dalyvavimas socialinės rehabilitacijos programose.

E. R. Lenkaitis (peticija Nr. 59700/13)

33. Penktasis pareiškėjas Rolandas Lenkaitis, gimęs 1973 m. gruodžio 31 d., laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atlieka Pravieniškių pataisos namuose.

34. 2001 m. spalio 11 d. Panevėžio apygardos teismas pripažino jį kaltu dėl nužudymo sunkinančiomis aplinkybėmis ir kitų nusikaltimų. Už visus šiuos nusikaltimus pareiškėjui paskirta subendrinta bausmė – laisvės atėmimas iki gyvos galvos, konfiskuojant visą jo turtą. Pareiškėjas savo bausmę atlieka nuo 2001 m. kovo mėn., t. y. jau 16 metų.

35. Priėmus naujos redakcijos Baudžiamąjį kodeksą, pareiškėjas paprašė teismų perkvalifikuoti jo nusikalstamas veikas ir sušvelninti skirtą bausmę. 2003 m. spalio mėn. pirmosios instancijos teismas perkvalifikavo nusikalstamas veikas pagal naujuosius teisės aktus, kuriuose buvo numatytas tam tikras bausmių sušvelninimas. Po perkvalifikavimo buvo panaikintas pareiškėjo turto konfiskavimas ir jam skirta bauda. Tačiau nužudymo atžvilgiu teismas nemanė, kad yra pagrindas pakeisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę. Galutinėje nutartyje šiuo klausimu Lietuvos apeliacinis teismas žemesnės instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą, konstatavęs, kad jam paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė už nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis nepakeista pagrįstai ir atitinka pagrindinius bausmių skyrimo principus, atsižvelgiant į nustatytas aplinkybes, nusikaltimo sunkumą ir nusikaltėlio asmenybę.

36. Remiantis kalėjimo administracijos parengta pareiškėjo charakteristika, atlikdamas bausmę Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, 2001–2005 m. jis padarė keturis drausmės pažeidimus, įskaitant fizinės prievartos panaudojimą prieš kitą nuteistąjį ir disponavimą uždraustais daiktais. 2010–2013 m. pareiškėjas buvo keturis kartus paskatintas. 2014 m. kovo mėn. parengtoje charakteristikoje nurodyta, kad pareiškėjas nesumokėjo jo padarytų nusikaltimų aukoms kompensacijos (*turi priteistą civilinį ieškinį, kurio nedengia*) ir tik iš dalies pripažino savo kaltę.

37. 2013 m. pareiškėjas pateikė Prezidentei malonės prašymą. 2013 m. gruodžio 17 d. jo prašymas buvo atmestas.

38. 2014 m. sausio mėn. Vilniaus apygardos teismas patenkino teikimą dėl pareiškėjo perkėlimo į Pravieniškių pataisos namus tęsti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimą. Teismui svarbi aplinkybė buvo tai, kad pareiškėjas Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime jau buvo praleidęs daugiau nei 12 metų ir jo elgesys šiame kalėjime buvo įvertintas teigiamai. Jis pripažino savo kaltę dėl įvykdytų nusikaltimų, su kalėjimo administracija elgėsi pagarbiai, kalėjime dirbo dažytoju, teigiamai reagavo į socialinės reabilitacijos priemones. Todėl buvo pagrindas leisti pareiškėją perkelti į pataisos namus (žr. šio sprendimo 104 punktą).

F. C. A. Kazlauskas (peticija Nr. 60115/13)

39. Šeštasis pareiškėjas Aidas Kazlauskas, gimęs 1968 m. rugsėjo 21 d., laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atlieka Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. 1995 m. balandžio 14 d. Klaipėdos apygardos teismas jį pripažino kaltu dėl nužudymo sunkinančiomis aplinkybėmis ir vagystės.

Jam skirta mirties bausmė. 1995 m. rugpjūčio 7 d. Lietuvos apeliacinis teismas, remdamasis ankstesnės redakcijos Baudžiamojo kodekso 24 straipsniu, pakeitė jam skirtą bausmę į laisvės atėmimą iki gyvos galvos. Pareiškėjas savo bausmę atlieka nuo 1994 m. gruodžio mėn., t. y. jau daugiau nei 22 metus.

40. Priėmus naujos redakcijos Baudžiamąjį kodeksą, pareiškėjas paprašė teismų perkvalifikuoti jo nusikalstamas veikas ir sušvelninti skirtą bausmę. Lietuvos apeliacinis teismas 2003 m. rugsėjo 30 d. galutinėje nutartyje konstatavo, kad sušvelninti skirtą bausmę nėra pagrindo.

41. 2005 m. sausio mėn. Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracijos teikimu teismas nusprendė perkelti pareiškėją į Pravieniškių pataisos namus tęsti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimą. Teismas pažymėjo, kad pareiškėjo charakteristikos buvo teigiamos, todėl teikimas dėl jo perkėlimo tenkintinas. Tačiau 2005 m. balandžio mėn. pareiškėjas pasikėsino nužudyti kitą nuteistąjį laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme smeigdamas jam peiliu. Nukentėjęs kalinys išgyveno tik dėl to, kad pabėgo ir šaukėsi pagalbos. Tada pareiškėjas buvo pripažintas kaltu dėl pasikėsینimo nužudyti ir nuteistas 12 m. laisvės atėmimo bausme. Bausmė buvo subendrinta su ankstesne bausme ir paskirta galutinė subendrinta bausmė – laisvės atėmimas iki gyvos galvos, bausmę paskiriant atlikti [Lukiškių] kalėjime. Pareiškėjas pateikė rašytinį apeliacinį skundą, prašydamas grąžinti jį atgal į Lukiškių tardymo izoliatorių-kalėjimą ir niekuomet neišleisti į laisvę, nes jis laisvės bijo. 2007 m. sausio 19 d. Lietuvos apeliacinis teismas nuosprendį paliko nepakeistą.

42. 2012 m. metinėje pareiškėjo charakteristikoje nurodyta, kad jis dalyvavo nuteistųjų socialinės reabilitacijos ir laisvalaikio užimtumo programose. Drausmine tvarka baustas nebuvo, dukart buvo paskatintas. Pareiškėjas dirbo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. Jis iš dalies savo kaltę pripažino, bet neįjutė jokio sąžinės graužimo dėl padarytų nusikaltimų.

43. Pasak jo advokato, pareiškėjas niekada nesikreipė į Respublikos Prezidentą dėl malonės.

44. 2015 m. pareiškėjas pateikė prašymą Vilniaus apygardos administraciniam teismui kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įvertinimo, ar Bausmių vykdymo kodekso 158 straipsnis, kuriame uždraustas nuteistųjų iki gyvos galvos lygtinis paleidimas, neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsniui, kuriame uždrausta diskriminacija, taip pat Europos žmogaus teisių konvencijos 14 straipsniui ir Konvencijos dvyliktojo protokolo 1 straipsniui.

45. 2015 m. gegužės 14 d. nutartimi Vilniaus apygardos administracinis teismas atsisakė šį prašymą priimti. Administracinis teismas pažymėjo, kad remiantis Administracinių bylų teisenos įstatymo 4 straipsnio 2 dalimi, jis gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisinės normos išaiškinimo, jei konkrečiu atveju jis mano, kad norma gali prieštarauti Konstitucijai (žr. šio sprendimo 108 punktą). Ar kreiptis į Konstitucinį Teismą, administracinis teismas sprendžia savo nuožiūra, o šalių pageidavimas, kad klausimas būtų

perduotas Konstituciniam Teismui, administracinio teismo neįpareigoja. Pareiškėjo prašymas buvo bendro pobūdžio, todėl jis negalėjo būti išnagrinėtas.

G. P. Gervin (peticija Nr. 69425/13)

46. Septintasis pareiškėjas Piotr Gervin, gimęs 1984 m. lapkričio 20 d., laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atlieka Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. 2010 m. kovo 17 d. Klaipėdos apygardos teismas pripažino jį kaltu dėl nužudymo sunkinančiomis aplinkybėmis ir kitų nusikaltimų. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę jis atlieka nuo 2010 m. kovo mėn., t. y. jau septynerius metus.

47. 2011 m. metinėje pareiškėjo charakteristikoje Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracija nurodė, kad jis dalyvavo socialinės reabilitacijos programose ir į jas reagavo patenkinamai. Jis nebuvo padaręs jokių drausmės pažeidimų. Pareiškėjas dirbo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime ir buvo gavęs vieną paskatinimą. Savo kaltę jis pripažino. Pareiškėjas dalyvavo individualiuose ir grupiniuose pokalbiuose, bet didelio susidomėjimo nerodė.

48. Pareiškėjas dar neįgijo teisės kreiptis į Prezidentą dėl malonės (žr. šio sprendimo 76 punktą).

H. E. Svotas (peticija Nr. 72824/13)

49. Aštuntasis pareiškėjas Edmundas Svotas gimė 1983 m. sausio 1 d. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę jis atlieka Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. 2010 m. balandžio 13 d. Panevėžio apygardos teismas pripažino pareiškėją kaltu įvykdžius keletą nusikaltimų, įskaitant du nužudymus sunkinančiomis aplinkybėmis, šešis apiplėšimus ir neteisėtą disponavimą šaunamuoju ginklu. Už visus šiuos nusikaltimus pareiškėjui paskirta galutinė subendrinta bausmė – laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Bausmės atlikimo terminas prasidėjo prieš 9 metus, 2008 m. vasario mėn.

50. 2011 m. metinėje pareiškėjo charakteristikoje Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracija nurodė, kad jis dalyvavo socialinės reabilitacijos ir laisvalaikio užimtumo programose ir į jas reagavo patenkinamai. Jis buvo taktiškas, palaikė nuolatinius ryšius su artimaisiais, neturėjo drausminių nuobaudų ir pripažino savo kaltę.

51. Pareiškėjas dar neįgijo teisės kreiptis į Prezidentą dėl malonės (žr. šio sprendimo 76 punktą).

J. Pareiškėjų kreipimasis į valdžios institucijas dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekančių nuteistųjų lygtinio paleidimo

52. Kai kurių pareiškėjų šioje byloje (K. Matiošaičio, R. Lenkaičio, A. Kazlausko, S. Katkaus ir J. Maksimavičiaus) artimieji, taip pat kitų nuteistųjų iki gyvos galvos artimieji kreipėsi į valdžios institucijas, prašydami pakeisti teisės aktus, kad Lietuvos teisėje būtų numatyta nuteistųjų iki gyvos galvos lygtinio paleidimo galimybė. Jų prašymai ir valdžios institucijų atsakymai apibendrinti toliau.

53. 2007 m. lapkričio 19 d. prašymu kitas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme nuteistas asmuo, J. B., pateikė peticiją LR Seimui. Jis pažymėjo, kad nuteistieji iki gyvos galvos yra išskirtinė nuteistųjų kategorija. Atlikę 10 metų laisvės atėmimo bausmės, jie galėjo kreiptis dėl bausmės režimo sąlygų sušvelninimo, t. y. prašyti perkėlimo į pataisos namus. Tačiau laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė išlikdavo ir jie neturėjo teisės į lygtinį paleidimą į laisvę. J. B. teigimu, kadangi bausmės esmė – laisvės atėmimas, išlieka tokia pati, todėl daugelis nuteistųjų iki gyvos galvos nesikreipia dėl perkėlimo į pataisos namus.

54. J. B. dar pažymėjo, kad nuteistieji iki gyvos galvos atlieka bausmę už įvairaus sunkumo nusikaltimus – kai kurie už vieną, kiti – už keletą nužudymų. Jis teigė, kad jei Lietuvos teisėje būtų numatyta lygtinio paleidimo galimybė, tai suteiktų nuteistiesiems motyvacijos įgyti socialinės reabilitacijos įgūdžių ir keistis.

55. 2008 m. balandžio 1 d. Seimas šią peticiją patenkino. Buvo sudaryta darbo grupė galimiems pakeitimams nuteistųjų iki gyvos galvos lygtinio paleidimo srityje išnagrinėti.

56. 2009 m. sausio mėn. Teisingumo ministerija nuteistųjų iki gyvos galvos artimuosius informavo, jog rengiami teisės aktų pakeitimai ir konsultuojamasi su kitomis institucijomis bei teisės srities mokslininkais.

57. Po mėnesio Seimo teisės ir teisėtvardos komitetas raštu informavo prašymą pateikusius asmenis, kad nors Lietuvos baudžiamosios teisės aktai atitinka Europos žmogaus teisių konvencijos reikalavimus, Komitetas neatmeta galimybės, kad keičiantis visuomeniniams santykiams galėtų kisti ir baudžiamoji teisė.

58. 2013 m. liepos 5 d. Teisingumo ministerija trečiąjį pareiškėją S. Katkų informavo, kad 2011 m. gruodžio 22 d. Seimas priėmė Bausmių vykdymo kodekso pakeitimus, įskaitant nuostatas dėl lygtinio paleidimo. Vis dėlto taisyklė, kad nuteistieji iki gyvos galvos negali būti paleisti lygtinai, liko nepakeista. Ministerijoje buvo sudaryta darbo grupė, kuri turėjo šį klausimą nagrinėti toliau. Ministerija taip pat pažymėjo, kad atlikę bent 10 metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės nuteistieji turėjo teisę kreiptis į Respublikos Prezidentą dėl malonės suteikimo. Prezidentas jau buvo kartą pakeitęs laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę terminuota laisvės atėmimo bausme. Be to, Seimas galėjo paskelbti amnestiją.

Galiausiai, asmuo galėjo būti paleistas iš įkalinimo įstaigos susirgus sunkia nepagydoma liga. Ministerija priminė, kad nei Europos Sąjungos teisės, nei tarptautinių sutarčių Lietuva nebuvo įpareigota vienaip ar kitaip reglamentuoti šio klausimo, nes bausmių politikos formavimas yra pačios valstybės prerogatyva.

59. 2013 m. liepos 18 d. raštu Seimo teisės ir teisėtvarkos reikalų komitetas trečiąjį pareiškėją S. Katkų informavo, kad nuteistųjų iki gyvos galvos, kurie savo elgesiu parodė, jog daugiau nebekelia pavojaus kitiems asmenims, lygtinis paleidimas yra labai sudėtingas klausimas, susijęs su socialinėmis, teisinėmis ir moralinėmis pasekmėmis. Nepaisant to, šis klausimas buvo svarstomas Teisingumo ministerijoje, siekiant rasti optimalius pasiūlymus dėl teisės aktų pakeitimo. Komitetas buvo įsitikinęs, kad naujajame Baudžiamajame kodekse nustatyta bausmių sistema atitiko tarptautinius standartus.

60. 2015 m. gegužės mėn. ketvirtasis pareiškėjas V. Beleckas kreipėsi į Teisingumo ministeriją ir iškėlė lygtinio paleidimo netaikymo nuteistiesiems iki gyvos galvos klausimą. 2015 m. gegužės 26 d. Teisingumo viceministras atsakė, kad patartina iš pradžių įvertinti, ar nuteistasis iki gyvos galvos pasikeitė, tada perkelti jį į švelnesnio režimo pataisos įstaigą. Lygtinis paleidimas būtų įmanomas tik tuo atveju, jei nuteistasis iki gyvos galvos įrodytų, kad nebekelia pavojaus aplinkiniams. Kadangi ši byla buvo nagrinėjama Europos Žmogaus Teisių Teisme, svarstyti klausimą dėl galimų naujų nuteistųjų iki gyvos galvos paleidimo į laisvę pagrindų būtų tikslinga tik Teismui priėmus sprendimą. Galiausiai, kalbėdamas apie esamus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sušvelninimo būdus, viceministras paminėjo amnestiją, malonę ir paleidimą į laisvę dėl nepagydomos ligos.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

A. Mirties bausmė ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos

61. Pagal 1961 m. redakcijos Baudžiamojo kodekso, galiojusio Lietuvoje iki 2003 m. balandžio 30 d., 105 straipsnį tyčinis nužudymas sunkinančiomis aplinkybėmis baudžiamas laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki penkiolikos metų arba mirties bausme. Kodekso 24 straipsnyje buvo nustatyta, kad mirties bausmę teismas gali pakeisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme. Mirties bausmė laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme galėjo būti pakeista ir malonės tvarka. Nuteistieji, kuriems mirties bausmė buvo pakeista laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme, šią bausmę turėjo atlikti kalėjime.

62. 1998 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Baudžiamojo kodekso 105 straipsnyje numatyta mirties bausmė už nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis nesuderinama su Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalimi, kurioje uždraustos žiaurios bausmės:

„3.4. 1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, buvo paliktas galioti dar okupaciniu laikotarpiu priimtas Baudžiamasis kodeksas, kuriame mirties bausmė buvo numatyta už 18 valstybinių ir kriminalinių nusikaltimų bei 16 karinių nusikaltimų. Pažymėtina, kad nepriklausomos Lietuvos aukščiausios valdžios institucijos ne kartą nagrinėjo mirties bausmės problemą ir priėmė esminius sprendimus dėl jos taikymo apribojimų.

Jau 1991 m. gruodžio 3 d. įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Pataisos darbų kodeksų pakeitimo ir papildymo“ nusikaltimų, už kuriuos buvo numatyta mirties bausmė, skaičius sumažintas iki vieno – už pabaigtą tyčinį nužudymą, padarytą sunkinančiomis aplinkybėmis, kuris numatytas BK 105 straipsnyje.

1994 m. liepos 19 d. įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ buvo numatyta, kad <...> teismas, nuteisdamas asmenį mirties bausme, gali pakeisti ją laisvės atėmimu iki gyvos galvos. Mirties bausmė gali būti pakeista laisvės atėmimu iki gyvos galvos ir malonės tvarka.

Respublikos Prezidentas 1996 m. liepos 25 d. dekretu pateikė Seimui svarstyti įstatymo dėl mirties bausmės vykdymo sustabdymo projektą. Respublikos Prezidento nuomone, priėmus tokį įstatymą, laikinai, kol bus priimtas naujas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, kuriame būtų galutinai apsispręsta dėl mirties bausmės reikalingumo, šios bausmės vykdymas būtų sustabdytas. Nors Respublikos Prezidento pateiktas įstatymo projektas dar nepriimtas, tačiau nuo 1996 m. teismų paskirta mirties bausmė nevykdoma, nes Respublikos Prezidentas nesvarsto šių asmenų malonės prašymų. Be šios procedūros mirties bausmė nevykdoma.

Vyriausybės 1996 m. pateiktame Seimui svarstyti naujo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte mirties bausmė nenumatyta.

Mirties bausmės klausimą 1997 m. balandžio 27 d. svarstė Baltijos Asamblėja. Priimtoje rezoliucijoje ji rekomendavo trijų Baltijos valstybių parlamentams ir vyriausybėms pasirengti ratifikuoti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Šeštąjį protokolą. Kartu Baltijos Asamblėja pripažino, kad tokiam sprendimui priimti privalomos sąlygos yra: iš esmės sumažinti nusikaltimų lygį, palyginti su dabartine padėtimi, ypač sunkių nusikaltimų prieš asmenį; teisės aktuose, kurie šiandien leidžia nuteisti mirties bausme, nustatyti įkalinimo iki gyvos galvos normas; iš esmės reorganizuoti ir atnaujinti kalėjimų sistemą, kad ji atitiktų priimtus Europos standartus ir sudarytų galimybes atskirai laikyti asmenis, padariusius skirtingo sunkumo laipsnio nusikaltimus.

Analogiško turinio rezoliucijos projektą 1997 m. birželio 24 d. svarstė Seimas, ir jo priėmimas yra įtrauktas į tolesnę Seimo darbotvarkę. Pažymėtina, kad Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos 1997 m. rugsėjo 22 d. Rekomendacijoje 1339 tai buvo įvertinta kaip teisinis pagrindas esamam mirties bausmės moratoriumui ir kaip įvykdyta išankstinė sąlyga ratifikuoti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Šeštąjį protokolą.“

63. Po minėto Konstitucinio Teismo nutarimo, 1998 m. gruodžio 21 d. Seimas priėmė įstatymą, kuriuo asmenims, nuteistiems mirties bausme, mirties bausmė buvo pakeista laisvės atėmimu iki gyvos galvos. Tą patį mėnesį Seimas taip pat iš dalies pakeitė ankstesnės redakcijos Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio 2 dalį, nustatydamas, kad už nužudymą

sunkinančiomis aplinkybėmis baudžiama laisvės atėmimu nuo 10 iki 20 metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

64. 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusio naujos redakcijos Baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad veikos nusikalstamumą panaikinantys, bausmę švelninantis arba kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią. Tai buvo taikytina iki tokio įstatymo įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, taip pat atliekantiems bausmę bei turintiems teistumą asmenims.

65. Naujos redakcijos Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad už nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis baudžiama laisvės atėmimu nuo penkerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos. Pagal dabar galiojančią nuostatą už nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis skiriama 8–20 metų laisvės atėmimo arba laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė.

Be nužudymo sunkinančiomis aplinkybėmis, Lietuvoje laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė taip pat gali būti skirta už sunkiausius nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus (pvz., genocidą), tam tikrus nusikaltimus valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei tvarkai (pvz., perversmą), taip pat tam tikrus nusikaltimus visuomenės saugumui (pvz., teroro aktus)

B. Amnestija

66. Pagal Baudžiamojo kodekso 78 straipsnį nusikalstamą veiką padaręs asmuo gali būti atleistas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo Seimo priimtu amnestijos aktu.

67. Nuo 1990 m. Seimas paskelbė 7 amnestijos aktus – *inter alia*, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo proga, taip pat minint Lietuvos Konstitucijos priėmimą. Amnestija buvo taikoma įvairiausioms nusikalstamoms veikoms, dažniausiai – netyčiniams ir nelabai sunkiems nusikaltimams. Amnestija netaikyta sunkiems tyčiniams nusikaltimams, kaip antai nužudymui sunkinančiomis aplinkybėmis. 1998, 2000 ir 2002 metų amnestijos aktuose nurodyta, kad jie netaikomi nuteistiesiems iki gyvos galvos, taip pat tiems, kurie buvo nuteisti mirties bausme, bet vėliau ši bausmė pakeista laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

C. Lygtinis paleidimas

68. Naujos redakcijos Baudžiamojo kodekso 77 straipsnyje buvo nustatyta, kad lygtinis paleidimas į laisvę ir dar neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimas švelnesne bausme netaikomas nuteistiesiems iki gyvos galvos. 77 straipsnis neteko galios 2012 m. liepos 1 d., kai įsigaliojo Probacijos įstatymas. Šiame įstatyme nustatytos nuteistųjų resocializacijos

taisyklės, siekiant užtikrinti, kad jie daugiau nebebusikalstų. Nuteistieji iki gyvos galvos įstatyme neminimi.

69. Bausmių vykdymo kodekse nustatyta, kad nuteistieji, kurie pasižymėjo geru elgesiu ir kurie dėl to galėtų, prižiūrimi valdžios institucijų, pagerinti savo elgesį neizoliavus jų nuo visuomenės, gali būti teismo sprendimu paleisti į laisvę lygtinai (157 straipsnis). Tačiau asmenys, kuriems mirties bausmė pakeista laisvės atėmimu iki gyvos galvos, taip pat laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteisti asmenys, lygtinai nepaleidžiami (158 straipsnio 3 punktas).

70. Lygtinį paleidimą pirmiausia rekomenduoja kiekvienoje įkalinimo įstaigoje sudaryta Lygtinio paleidimo komisija, kuri įvertina nuteistojo elgesį atliekant bausmę, jam taikomas socialinės rehabilitacijos priemonės ir jų rezultatus, taip pat nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką.

D. Atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės dėl sveikatos būklės

71. Naujos redakcijos Baudžiamajame kodekse taip pat nustatyta, kad nepagydoma liga susirgęs nuteistasis gali būti atleistas nuo likusios bausmės dalies atlikimo. Šį klausimą teismas spendžia atsižvelgdamas į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, nuteistojo asmenybę, jo elgesį bausmės atlikimo metu, ligos pobūdį ir atliktos bausmės laiką. Galiausiai asmuo, kuriam po nusikalstamos veikos padarymo ar bausmės paskyrimo sutrinka psichika ir dėl to jis negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti, atleidžiamas nuo tolesnio bausmės atlikimo. Atleisdamas tokį asmenį nuo bausmės, teismas nusprendžia dėl priverčiamųjų medicinos priemonių skyrimo. Jeigu toks asmuo pasveiksta, jis gali būti siunčiamas toliau atlikti bausmę (76 straipsnis).

E. Prezidento malonė

72. Prezidento malonė Lietuvoje pradėta reglamentuoti 1990 m. kovo 11 d., priėmus Laikinąjį pagrindinį įstatymą, t. y. Laikinąją Konstituciją. Pagal minėto įstatymo 85 straipsnio pirmosios dalies 9 punktą, kolektyvinis valstybės organas – Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas – turėjo teisę nagrinėti malonės prašymus ir teikti malonę. Malonės prašymus pirmiausia išnagrinėdavo Malonės komisija, sudaryta iš aukšto rango valstybės pareigūnų.

73. 1992 m. spalio 25 d. priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją (įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d.), teisė teikti malonę priskirta Respublikos Prezidentui³ (Konstitucijos 84 straipsnio 23 punktas); Baudžiamojo kodekso 79 straipsnis).

---

³ Iki tol, kol buvo išrinktas Respublikos Prezidentas, jo pareigas ėjo Seimo pirmininkas.

74. 1993 m. sausio 11 d. Laikinasis Respublikos Prezidentas priėmė dekretą „Dėl malonės prašymų nagrinėjimo tvarkos“. Dekrete nurodyta, kad nagrinėjant malonės prašymus atsižvelgiama į: nuteistojo padaryto nusikaltimo pobūdį ir pavojingumą, jo asmenybę, elgesį, požiūrį į darbą, atliktos bausmės laiką, pataisos įstaigos administracijos, visuomeninių organizacijų bei buvusių darboviečių nuomonę ir į kitas aplinkybes. Nuteistajam padavus malonės prašymą, įstaigos administracija į bylą turėdavo įtraukti jo atžvilgiu priimtus teismo nuosprendžius, išsamią charakteristiką, taip pat kalėjimo administracijos nuomonę ir kitus dokumentus, kurie jos vertinimu turi reikšmės svarstant malonės prašymą. Dekrete nebuvo jokių konkrečių nuostatų dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme nuteistų asmenų. Nepatenkinus malonės prašymo, nuteistieji pakartotinai pateikti prašymą galėjo praėjus šešioms mėnesiams.

1994 m. birželio 10 d. Respublikos Prezidentas priėmė naują dekretą, kuriame buvo nurodyta, kad asmenų, kuriems mirties bausmė pakeista į laisvės atėmimą iki gyvos galvos, malonės prašymai gali būti svarstomi ne anksčiau, kaip nuteistiesiems atlikus dešimties metų laisvės atėmimo bausmę. Kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama svarstant malonės prašymą, taip pat teiktinų dokumentų sąrašas, išliko tokie patys, kaip nurodyta pirmiau. Nepatenkinus malonės prašymo, nuteistieji iki gyvos galvos pakartotinai pateikti prašymą galėjo praėjus šešioms mėnesiams.

1998 m. balandžio 15 d. Respublikos Prezidentas priėmė kitą dekretą dėl malonės prašymų nagrinėjimo taisyklių. Kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama svarstant malonės prašymą, taip pat teiktinų dokumentų sąrašas ir sąlyga, kad malonės prašymai gali būti svarstomi ne anksčiau, kaip nuteistiesiems atlikus dešimties metų laisvės atėmimo bausmę, išliko tokie patys, kaip nurodyta pirmiau.

75. Naujame 2003 m. kovo 25 d. Respublikos Prezidento dekrete nurodyta, kad nuteistieji iki gyvos galvos gali pateikti malonės prašymą atlikę dvidešimties metų laisvės atėmimo bausmę. Malonės suteikimo kriterijai išliko tokie patys, kaip išvardyta pirmiau. Vienintelis naujas kriterijus – ar nuteistasis iki gyvos galvos atlygino nukentėjusiesiems už jo padarytą turtinę žalą.

76. 2007 m. vasario 15 d. Respublikos Prezidentas priėmė šiuo metu galiojantį dekretą. Kartą, 2011 m. lapkričio 11 d., jis buvo iš dalies pakeistas: laisvės atėmimo bausmės laikas, kuriam prabėgus nuteistasis iki gyvos galvos galėjo kreiptis dėl Prezidento malonės, buvo sumažintas nuo 20 iki 10 metų.

77. Remiantis minėtu 2007 metų dekretu, Malonės komisiją sudaro: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Lietuvos apeliacinio teismo pirmininkas, Lietuvos Respublikos teisingumo ministras, Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras, Respublikos Prezidento patarėjas teisės klausimais – Teisės departamento vadovas, Respublikos Prezidento patarėjas teisės klausimais, Lietuvos teisininkų draugijos atstovas, Lietuvos kalinių

globos draugijos atstovas, Lietuvos nusikaltimų aukų rėmimo asociacijos atstovas.

78. Šiuo metu malonės prašymai nagrinėjami remiantis šiais kriterijais:

„7. Nuteistųjų laisvės atėmimo bausme prašymai svarstomi tik pradėjus atlikti bausmę.

8. Nuteistųjų terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos malonės prašymai paduodami tik per pataisos įstaigos administraciją, kuri svarstymui siunčia malonės prašytojo atžvilgiu priimtus teismų nuosprendžių ir nutarčių nuorašus su išsamiais charakteristikomis apie nuteistųjų darbą ir elgesį, pateikdama pažymas apie nusikaltimo padarytos turtinės žalos atlyginimą, taip pat kitus dokumentus ir duomenis, kurie turi reikšmės svarstant malonės prašymą.

9. Asmenų, nuteistų laisvės atėmimo iki gyvos galvos, malonės prašymai gali būti svarstomi ne anksčiau, kaip atlikus 10 metų laisvės atėmimo bausmės.

<...>

12. Teikiant malonę atsižvelgiama į nuteistojo padaryto nusikaltimo pobūdį ir pavojingumą, jo asmenybę, elgesį, požiūrį į darbą, atliktos bausmės laiką, nusikaltimo padarytos turtinės žalos atlyginimą, pataisos įstaigos administracijos, visuomeninių organizacijų bei buvusių darbuotojų nuomonę ir į kitas aplinkybes.

13. Respublikos Prezidento malone nuteistasis gali būti atleistas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo.

<...>

15. Komisijos nuomonė dėl malonės teikimo Respublikos Prezidento nesaisto.

16. Malonė nuteistiesiems teikiama Respublikos Prezidento dekretais.

17. Nepatenkinus malonės prašymų, pakartotinai pateikti malonės prašymai svarstomi praėjus ne mažiau kaip šešioms mėnesiams nuo ankstesnio svarstymo. Iki nurodyto termino pabaigos gauti pakartotiniai prašymai grąžinami pareiškėjams <...>“

79. Malonės klausimu Lietuvos Prezidentės interneto svetainėje nurodyta:

Vadovaudamasi Konstitucijos 84 straipsniu Respublikos Prezidentė teikia nuteistiesiems malonę, kuri yra humaniškumu grindžiamas individualus, skirtas konkrečiam asmeniui, teisingumo aktas.

Į valstybės vadovę kreipiamasi kaip į paskutinę tiesos, humanizmo instituciją. Malonės aktu sušvelninama nuteistųjų dalia, suderinamos gailestingumo ir teisingumo nuostatos. Prezidentės malonė yra išimtinis valstybės aktas. Šalies vadovė dovanoja laisvę arba sutrumpina nelaisvės laiką, sumažina teismo skirtą bausmę. Malonė vienaip ar kitaip pasitarnauja teisingumui.

Malonės aktas nėra teismo nuosprendžio pagrindumą ir teisėtumą ginčijantis dokumentas, nėra juridinis aktas. Tai greičiau moralinis veiksmas, bandant įvertinti nuteistojo asmenybę. Malonės teikimu siekiama suderinti teisingumą su gailestingumu taip, kad nebūtų pažeidžiami įstatymai, visuomenės ir trečiųjų asmenų, nukentėjusiųjų interesai.

Malonės prašymas gali būti svarstomas tik įsiteisėjus nuosprendžiui. Prieš priimdama sprendimą, šalies vadovė tariasi su Malonės komisija. Komisijos nuomonė dėl malonės teikimo Prezidentės nesaisto.

Nors žmogžudžiai ir kiti smurtautojai vargu ar gali sulaukti malonės, įstatymai leidžia jos prašyti visiems nuteistiesiems. Malonės gali prašyti net nuteisti iki gyvos galvos. Šie nuteistieji pirmą kartą su malonės prašymu gali kreiptis į valstybės vadovę, tik prabėgus dešimčiai metų nuo bausmės pradžios.

Jokio pradinio malonės prašymų filtravimo nėra. Jei gautas prašymas, jis turi būti svarstomas. Nesvarstomi tik trečiųjų asmenų prašymai, nes nuteistasis į Prezidentę turi kreiptis asmeniškai, ir tie prašymai, kurie neatitinka keliamų juridinės dokumentacijos reikalavimų. Įkalintų asmenų prašymai siunčiami per įkalinimo įstaigos administraciją, kuri paprastai prideda visus reikalingus dokumentus – teismo nuosprendžius, nutartis, charakteristikas ir kt.

Prie malonės prašymų gali būti pridėta ir tarpininkaujančių asmenų raštai: tarpininkauti gali Seimo nariai, žymūs visuomenės atstovai, kartais kaimynai. Tarpininkavimas nėra lemiamas veiksnys sprendžiant, ar patenkinti prašymą, tačiau gali turėti įtakos sprendimui.

Malonės gali nesitikėti tie nuteistieji, kurie nepaklūsta įkalinimo įstaigos vidinei tvarkai. Iš įkalinimo įstaigos pateiktų dokumentų matyti, kiek nuobaudų ar paskatinimų yra gavęs nuteistasis, kaip jis charakterizuojamas.

Svarbi aplinkybė, kiek kartų anksčiau jau buvo teistas malonės prašytojas. Vienaip bus žiūrima į nuteistojo prašymą, kuris nusikalto pirmą kartą, kitaip į užkietėjusio recidyvisto.

Prezidentės dekretu parašytuose nuostatuose yra numatyta sąlyga: jeigu nesuteikiama malonė, antrą kartą jos prašyti galima ne anksčiau kaip po pusės metų.

Malonė suteikiama valstybės vadovės dekretu, kuris įsigalioja jį paskelbus „Valstybės žiniuose“.

80. Vyriausybė nurodė, kad laikotarpiu nuo 1990 m. balandžio 9 d. iki 1992 m. lapkričio 24 d. buvo surengti 36 Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Malonės komisijos posėdžiai, per kuriuose išnagrinėta 580, patenkinta – 379 malonės prašymai. Trims nuteistiesiems Aukščiausios Tarybos Prezidiumas malonę suteikė pakeisdamas mirties bausmę laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme. Vyriausybė iš archyvų negavo duomenų apie tai, kad bausmė būtų sušvelninta tuo metu kalėjusiems nuteistiesiems iki gyvos galvos.

81. 2015 m. rugsėjo 15 d. papildomose pastabose Vyriausybė nurodė, kad dėl Prezidento malonės buvo kreipęsi 35 nuteistieji iki gyvos galvos, iš kurių 20 malonės prašymą pateikė pakartotinai. Tarp šių nuteistųjų iki gyvos galvos buvo ir pareiškėjai šioje byloje: J. Maksimavičius (du kart), V. Beleckas, K. Matiošaitis ir R. Lenkaitis (po kartą).

82. Kaip nurodė Vyriausybė, be nuteistajam J. B. suteiktos malonės (žr. šio sprendimo 84–86 punktus), Respublikos Prezidento malonė dar suteikta devyniems nuteistiesiems už nužudymą ar nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis 2011 m., keturiems – 2012 m. ir devyniems – 2013 m. Šiais Prezidento malonės dekretais minėtiems nuteistiesiems likusi laisvės atėmimo bausmė sumažinta 1–3 metais.

F. Faktinė informacija apie nuteistųjų iki gyvos galvos padėtį Lietuvoje

1. Statistiniai duomenys

83. Atsakydama į Teismo prašymą, Vyriausybė pateikė informaciją apie nuteistųjų iki gyvos galvos padėtį Lietuvoje. Vyriausybė nurodė, kad 2015 m. rugpjūčio 15 d. Lietuvoje buvo 118 nuteistųjų iki gyvos galvos, iš kurių 25 bausmę atlikinėjo Pravieniškių pataisos namuose.

2. J. B.

84. Kaip pavyzdį Vyriausybė nurodė J. B., kuris 1996 m. buvo nuteistas mirties bausme už nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis. Tais pačiais metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šią bausmę pakeitė laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

85. 2012 m. gegužės 9 d. dekretu Nr. 1K-1060 Prezidentė patenkino J. B. malonės prašymą ir sušvelnino jam skirtą laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, pakeisdama ją 25 metų laisvės atėmimo bausme. Taip J. B. įgijo ir teisę į lygtinį paleidimą. Tam tikru metu J. B. buvo perkeltas į Pravieniškių pataisos namus tęsti bausmės atlikimą.

86. 2014 m. J. B. pateikė prašymą dėl lygtinio paleidimo. Remdamasis Lygtinio paleidimo komisijos nuomone (žr. šio sprendimo 70 punktą), kalėjimo psichologo išvada, pažyma apie nuteistojo individualaus socialinės reabilitacijos plano įvykdymą ir nuteistojo asmens byla, Kaišiadorių rajono apylinkės teismas konstatavo, kad jį paleisti iš laisvės atėmimo vietos dar buvo per anksti. Teismas pažymėjo, kad, nors nuteistasis įvykdė individualiame nuteistojo socialinės reabilitacijos plane nustatytas priemones, jis taip pat padarė du pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių pažeidimus ir iki 2013 m. jo elgesys nebuvo pagerėjęs. Kaip matyti iš kalėjimo psichologo ir socialinio tyrimo išvadų, nuteistasis ne visada elgėsi atsakingai. Nuteistojo mąstymo būdas, artimi ryšiai su kitais nusikaltėliais, finansiniai sunkumai (jis nebuvo padengęs visos pagal civilinį ieškinį priteistos sumos) rodė, jog tikėtina, kad jis gali nusikalsti dar kartą. Be to, teismas pabrėžė, kad tokios pat Lygtinio paleidimo komisijos išvados buvo pagrįstos rašytiniais įrodymais iš J. B. bylos bei kompetentingų specialistų išvadomis, kurios visos buvo parengtos pagal atitinkamais teisės aktais nustatytą metodiką. Atsižvelgiant į tai, kad J. B. elgesys pataisos įstaigoje nebuvo pagirtinas, teismo nuomone, nebuvo pagrindo tikėtis, kad paleistas lygtinai laisvėje jis nebeusikalstų. Kauno apygardos teismas šią nutartį paliko galioti.

2015 m. rugsėjo 15 d. Kauno apygardos teismas atmetė naują J. B. prašymą dėl lygtinio paleidimo. Remdamasis pažyma apie J. B. individualaus socialinės reabilitacijos plano įvykdymą, teismas nusprendė, kad J. B. nebuvo pakankamai pasikeitęs, kad galėtų vėl integruotis į visuomenę.

3. I. A.

87. Vyriausybė taip pat nurodė I. A. atvejį. 1994 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas jį nuteisė mirties bausme už žurnalisto, rašiusio straipsnius apie nusikaltėlių grupuotę, nužudymą, dalyvavimą toje grupuotėje ir neteisėtą disponavimą šaunamaisiais ginklais. Priimdamas nuosprendį, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, remdamasis ankstesnės redakcijos Baudžiamojo kodekso 24 straipsniu, pakeitė jam skirtą mirties bausmę laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

88. 2003 m. įsigaliojus naujos redakcijos Baudžiamajam kodeksui, pareiškėjas paprašė teismų perkvalifikuoti jo nusikalstamas veikas ir sušvelninti skirtą bausmę. 2004 m. teismas pažymėjo, kad I. A. jau buvo praleidęs kalėjime daugiau nei dešimt metų. Per tą laiką valstybės bausmių politika pakito ir mirties bausmė buvo panaikinta. Kalbant apie laisvės atėmimą, jo trukmės žemutinės ir viršutinės ribos buvo praplėstos, taip teismams suteikiant daugiau galimybių individualizuoti bausmes. Atsižvelgdamas į I. A. atvejį, įskaitant kalėjimo administracijos parengtą jo charakteristiką, teismas pakeitė jam skirtą bausmę į laisvės atėmimą 25 metams, bausmę atliekant pataisos namuose.

89. 2012 m. teismas paleido I. A. lygtinai, konstatavęs, kad jo asmenybės pažanga bausmės atlikimo metu yra akivaizdi, bausmės tikslas pasiektas, o tolesni tikslai toliau gali būti užtikrinami prižiūrint nuteistąjį I. A. neizoliuotą nuo visuomenės.

4. R. V.

90. Kitas Vyriausybės pateiktas pavyzdys buvo R. V. atvejis. 1993 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino R. V. kaltu dėl dviejų žmonių nužudymo ir nuteisė jį mirties bausme. Tuo pačiu nuosprendžiu bausmė buvo pakeista laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

91. Įsigaliojus naujos redakcijos Baudžiamajam kodeksui, R. V. prašymu 2003 m. teismas sumažino jo bausmę, vietoj laisvės atėmimo iki gyvos galvos skirdamas 20 metų laisvės atėmimo bausmę. Teismas atsižvelgė į tai, kad R. V. jau buvo atlikęs daugiau kaip 12 metų savo bausmės ir kad valstybės bausmių politika gerokai pasikeitė.

92. 2005 m. teismas atleido R. V. nuo tolesnės laisvės atėmimo bausmės atlikimo, nes kalėjime paastrėjo jo psichikos liga, ir paskyrė jam priverstinį gydymą psichikos sveikatos priežiūros įstaigoje griežto stebėjimo sąlygomis.

5. R. P.

93. 2013 m. gegužės 30 d. R. P. kreipėsi į Kaišiadorių rajono apylinkės teismą su prašymu kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Bausmių vykdymo kodekso 158 straipsnio, kuriuo uždraustas nuteistųjų iki gyvos galvos lygtinis paleidimas, atitiktis Konstitucijai. R. P. pažymėjo, jog nė viena iš nuo 1990 m. Lietuvoje paskelbtų amnestijų nebuvo taikytina nuteistiesiems iki

gyvos galvos. Respublikos Prezidentas buvo suteikęs malonę tik vienam nuteistajam šia bausme. R. P. taip pat rėmėsi Ministrų Komiteto rekomendacija (2003) 22, pagal kurią lygtinis paleidimas turėtų būti taikomas visiems nuteistiesiems, įskaitant nuteistuosius iki gyvos galvos. Tai turėjo apimti ir teisę būti išklaustam svarstant malonės klausimą, taip pat teisę sprendimą apskusti nepriklausomai aukštesnei institucijai. R. P. nuomone, amnestija ar malonė buvo politinės priemonės, todėl jos neatitiko rekomenduojamų standartų.

94. Savo prašyme R. P. taip pat rėmėsi Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto 110 straipsnio 3 dalimi (žr. šio sprendimo 119 punktą). Pasak R. P., Lietuvoje nuteistieji iki gyvos galvos buvo *de facto* priversti kalėjime gyventi iki mirties, o 1998 m. Konstitucinis Teismas buvo pripažinęs, kad mirties bausmė pažeidžia Konstituciją (žr. šio sprendimo 62 punktą).

95. Tame pačiame prašyme R. P. paprašė teismo panaikinti pataisos namų administracijos sprendimą, kuriuo atsisakyta surinkti medžiagą apie pareiškėją ir ją perduoti Lygtinio paleidimo komisijai, o ši galėtų apsvarstyti pareiškėjo lygtinio paleidimo klausimą.

96. 2014 m. sausio 28 d. nutartimi Kaišiadorių rajono apylinkės teismas visų pirma konstatavo, kad R. P. bandymas kreiptis į Lygtinio paleidimo komisiją, kad ši išnagrinėtų jo paleidimo klausimą, buvo beprasmiškas, kadangi Bausmių vykdymo kodekso 158 straipsniu nuteistųjų iki gyvos galvos lygtinis paleidimas buvo uždraustas. Antra, nuteistųjų iki gyvos galvos padėtis galėjo būti palengvinta amnestijos ar malonės būdu. Todėl baudžiamosios jurisdikcijos teismas neturėjo jokio pagrindo patenkinti R. P. prašymą dėl jo skundo kreiptis į Konstitucinį Teismą.

97. 2014 m. vasario 13 d. nutartimi Kauno apygardos teismas atmetė R. P. skundą, taip pat jo prašymą kreiptis į Konstitucinį Teismą.

6. H. D.

98. 2016 m. birželio 16 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija paliko H. D. skirtą laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę nepakeistą. H. D. buvo nuteistas už įvairius nusikaltimus, įskaitant vadovavimą nusikalstamam susivienijimui ir nužudymą. H. D. tvirtino, kad be lygtinio paleidimo galimybės laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė buvo nehumaniška, taigi nesuderinama su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Konvencija. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šį argumentą atmetė, nurodęs, kad dėl Prezidento malonės laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė negali būti laikoma nemažintina. Remiantis Teismo praktika, baudžiamosios justicijos ir bausmių skyrimo srityje valstybėms suteikiama vertinimo laisvė nustatyti, ar peržiūrą turi atlikti vykdomosios valdžios institucijos, ar teismai.

G. Kita bylai reikšmingi nacionalinė teisė ir praktika

1. Dėl nuteistųjų rehabilitacijos

99. Ir senos redakcijos (21 straipsnis), ir naujos redakcijos (41 straipsnis) Baudžiamajame kodekse nustatyta tokia bausmės paskirtis: 1) sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; 2) nubausti nusikalstamą veika padariusį asmenį; 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų.

Senos redakcijos Baudžiamajame kodekse taip pat nurodyta, kad bausme nesiekama sukelti fizinių kančių arba žeminti žmogaus orumo. Naujos redakcijos Baudžiamajame kodekse dar nurodyta, kad bausme siekiama užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą.

100. Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. ir taikytinose kalėjimams, pataisos namams ir kitoms tokio pobūdžio įstaigoms, įskaitant Lukiškių tardymo izoliatorių-kalėjimą ir Pravieniškių pataisos namus, nurodyta, kad nuteistųjų darbas šiose įstaigose laikytinas teigiamu jų ugdymo ir mokymo elementu. Kiek tai įmanoma, darbas turi palaikyti arba vystyti nuteistojo sugebėjimus užsidirbti pragyvenimui išėjus į laisvę. Nuteistuosius būtina aprūpinti tinkamu naudingumu darbu arba organizuoti jiems kitą tikslingą veiklą, kad jie būtų užimti visą darbo dieną (129–131 punktai).

101. Taisyklėse taip pat nurodyta, kad pataisos įstaigos administracija sudaro individualaus darbo su nuteistuoju planą pagal jo socialinės rehabilitacijos poreikius, siekiant paskatinti jį rengtis reintegracijai į visuomenės gyvenimą atlikus bausmę (163 punktas). Dirbant socialinės rehabilitacijos darbą su nuteistaisiais, pataisos įstaigos administracija įvertina jų rizikos laipsnį. Nuteistųjų socialinei rehabilitacijai pasitelkiamos valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos, visuomeninės ir religinės organizacijos. Pataisos įstaigose dirbantys psichologai tiria nuteistuosius ir pateikia rekomendacijas pataisos įstaigos administracijai dėl nuteistųjų socialinės rehabilitacijos. Kiekviena pataisos įstaiga privalo įgyvendinti tokias programas:

1) naujai atvykusių į pataisos įstaigą nuteistųjų adaptacijos programa (įvertinus nuteistojo asmenybę, poreikius, sugebėjimus bei ryšius su giminaičiais);

2) pataisos programa (nuteistųjų dorovinis auklėjimas, kuriuo siekiama, kad nuteistieji elgtųsi pagal visuomenei priimtinas elgesio taisykles; teisinis švietimas, kuriuo siekiama, kad nuteistieji savo gyvenimo tikslų siektų teisėtai būdais ir priemonėmis; kultūrinis auklėjimas; fizinis lavinimas);

3) nuteistųjų integracijos į visuomenę programa: į pataisos įstaigą priimtus nuteistuosius reikėtų kuo greičiau pradėti rengti išėjimui į laisvę). Prižiūrint nuteistuosius, reikėtų pabrėžti ne jų išskyrimą iš visuomenės, bet tai, kad jie

tebėra tos visuomenės dalis; reikėtų skatinti socialinių darbuotojų pagalbą, taip pat glaudesnius nuteistųjų santykius su jų šeimomis.

102. Nuo 2015 m. rugsėjo 1 d. Bausmių vykdymo kodeksas papildytas nauju 137¹ straipsniu dėl socialinės rehabilitacijos planavimo, į kurį turi būti įtraukti nuteistieji. Pasak Vyriausybės, individualūs socialinės rehabilitacijos planai turėjo būti sudaryti iki 2015 m. gruodžio 1 d.

103. Vyriausybė taip pat pažymėjo, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime buvo organizuojamos kelios socialinės rehabilitacijos programos. Tai – adaptacijos programa (individuali programa, kuria siekta nuteistuosius integruoti į naują socialinę aplinką ir sukurti sąlygas sėkmingam pataisos procesui), nuteistųjų iki gyvos galvos asmenybės transformacijos, socialinės rehabilitacijos, meno, kompiuterinio raštingumo, narkotikų ir ŽIV prevencijos, savižudybių ir kriminalinės subkultūros prevencijos ir užimtumo programos (sportinė veikla, religinės apeigos, koncertai kalėjime, naudojimas biblioteka, ribota interneto prieiga). Tai pat buvo organizuojami kalbos kursai ir vidurinis ugdymas; buvo galimybė įgyti ir aukštąjį išsilavinimą. Be to, Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo psichologinė tarnyba įgyvendino bendravimo įgūdžių ir emocijų atpažinimo bei streso valdymo gebėjimų ugdymo, meno terapijos, savitarpio emocinės pagalbos grupėje, jogos programas.

104. Bausmių vykdymo kodekse nurodyta, kad nuteistieji iki gyvos galvos pirmuosius 10 metų bausmę atlieka kalėjime. Vėliau, atsižvelgiant į jų elgesį bei saugumo reikalavimus ir jei yra kalėjimo administracijos teikimas, teismo nutartimi toliau atlikti bausmę gali būti perkelti į pataisos namus. Kalėjime nuteistieji iki gyvos galvos kalinami vienutėse arba, jei sutinka, su kitu nuteistuoju. Pataisos namuose nuteistieji iki gyvos galvos kalinami atskirai arba izoliuoti nuo kitų kalinių (165 straipsnis). Laisvės atėmimo bausmę atliekantys nuteistieji, įskaitant nuteistuosius laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme, privalo laikytis nustatytos pataisos įstaigų tvarkos ir vykdyti pataisos įstaigos administracijos reikalavimus (110 straipsnis).

105. Bausmių vykdymo kodekse buvo nustatyta, kad nuteistieji kartą per du mėnesius turi teisę į vieną trumpalaikį šeimos narių pasimatymą, trunkantį iki keturių valandų. Nuo 2017 m. sausio 1 d. numatyta papildomų trumpalaikių apsilankymų galimybė resocializacijos tikslais (94 straipsnio 1 ir 2 dalis).

106. Profesinio mokymo klausimu Bausmių vykdymo kodekso 167 straipsnio 2 dalyje iki 2015 m. rugsėjo 1 d. buvo nustatyta, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekančių nuteistųjų profesinis mokymas gali vykti tik pataisos namuose. Nuo 2015 m. rugsėjo 1 d. profesinio mokymo kalėjimuose draudimas panaikintas.

Nuteistieji iki gyvos galvos turi teisę dirbti (167 straipsnio 3 dalis). Remiantis 2009 m. balandžio 8 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 264 „Dėl suimtųjų ir nuteistųjų, atliekančių laisvės atėmimo bausmes, bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo organizavimo“, laisvės atėmimo iki gyvos

galvos bausmę atliekančių nuteistųjų profesinis mokymas organizuojamas, jeigu norą mokytis pareiškė ne mažiau kaip 3 nuteistieji laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme ir jeigu pataisos įstaiga gali sudaryti atitinkamas sąlygas, kad nuteistųjų iki gyvos galvos mokymas būtų organizuojamas atskirai nuo kitų nuteistųjų. Vyriausybė patikslino, kad Pravieniškių pataisos namuose, kur nuteistieji iki gyvos galvos gali būti perkelti likusiai bausmės daliai atlikti, galima įgyti šias profesijas: staliaus, dailidės, baldžiaus ir kompiuterio operatoriaus.

2. Dėl konstitucingumo įvertinimo

107. Konstitucijoje nurodyta:

105 straipsnis

„Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai.

Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams:

- 1) Respublikos Prezidento aktai;
- 2) Respublikos Vyriausybės aktai. <...>”

106 straipsnis

„Teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl 105 straipsnio pirmojoje dalyje nurodytų aktų turi Vyriausybė, ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, taip pat teismai.

Dėl Respublikos Prezidento aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais į Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių ir teismai.

Dėl Vyriausybės aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais į Konstitucinį Teismą gali kreiptis ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, teismai, taip pat Respublikos Prezidentas. <...>”

108. Pagal Administracinių bylų teisenos įstatymą administraciniai teismai nenagrinėja Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirtų bylų, taip pat bendrosios kompetencijos teismams ar kitiems specializuotiems teismams teisingų bylų. Administracinių teismų kompetencijai nepriskiriama tirti Respublikos Prezidento veiklos (16 straipsnio 2 dalis).

Įstatyme taip pat nustatyta:

4 straipsnis. Įstatymų taikymas nagrinėjant administracines bylas

“<...>

2. Jeigu yra pagrindas manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teismas sustabdo bylos nagrinėjimą [ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą] su prašymu spręsti, ar tas įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Gavęs Konstitucinio Teismo nutarimą, teismas atnaujina bylos nagrinėjimą. Minėtos taisyklės taikomos ir tais atvejais, kai teismas suabejoja, ar Lietuvos Respublikos Prezidento aktas arba Lietuvos Respublikos

Vyriausybės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, neprieštarauja įstatymams ar Konstitucijai.“

109. 2010 m. gegužės 13 d. sprendime Konstitucinis [Teismas pakartojo, kad Respublikos Prezidentas yra vykdomosios valdžios dalis. Respublikos Prezidento vykdoma politika – tai visa šios valdžios institucijos veikla pagal Konstitucijoje ir įstatymuose apibrėžtą jos kompetenciją. Kompetentingi Prezidento sprendimai ir veiksmai yra Prezidento vykdomos politikos sudedamoji dalis. Be to, Konstitucinis Teismas nurodė:

„13.1. <...>

Minėta ir tai, kad Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, Teismo konstitucinio statuso ypatumai, susiję su valstybės valdžios vykdymu ir valstybės valdžių padalijimu, *inter alia*, suponuoja, jog šios institucijos negali perimti viena kitos konstitucinių įgaliojimų, taigi ir teismai, į kuriuos suinteresuoti asmenys kreipiasi su prašymais išnagrinėti Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktus arba kitaip pasireiškiančią šių institucijų veiklą, negali perimti Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės konstitucinių įgaliojimų, t. y. už šias valdžios institucijas priimti atitinkamus sprendimus arba įpareigoti minėtas valdžios institucijas išleisti aktus, susijusius su valstybės valdžios vykdymu.

Taigi Administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies <...> formuluotė „Respublikos Prezidento, Vyriausybės <...> veikla“ reiškia tokią veiklą, kuria įgyvendinama valstybės valdžia. Ši veikla negali būti tapatinama su tokia veikla, kurią apima Administracinių bylų teisenos įstatyme vartojama sąvoka „viešasis administravimas“.

13.2. Šiame kontekste Administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies <...> nuostata „Administracinių teismų kompetencijai nepriskiriama tirti Respublikos Prezidento <...>, Vyriausybės (kaip kolegialios institucijos) <...> veiklos <...>“, kuri ginčijama šioje konstitucinės justicijos byloje, aiškintina kaip, *inter alia*, reiškianti, kad administraciniame teisme sprendžiamo administracinio ginčo dalyku negali būti tokia Respublikos Prezidento ar Vyriausybės veikla, kuria įgyvendinama valstybės valdžia.

<...>

15. Konstatuotina, kad Administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) nuostata „Administracinių teismų kompetencijai nepriskiriama tirti Respublikos Prezidento <...>, Vyriausybės (kaip kolegialios institucijos) <...> veiklos <...>“ neužkerta kelio asmeniui, manančiam, kad jo teisės ar laisvės yra pažeistos dėl Respublikos Prezidento ar Vyriausybės veiklos, įgyvendinti Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisės kreiptis į teismą.

Konstatuotina ir tai, kad ginčijamu teisiniu reguliavimu, nustatytu Administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalyje (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija), nėra pažeidžiami ir konstituciniai imperatyvai, kylantys iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, nustatančios, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, ir 29 straipsnio 1 dalies, nustatančios, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs.“

110. 1995 m. sausio 24 d. išvadoje Konstitucinis Teismas konstatavo, kad ratifikuota ir įsigaliojusi Konvencija taps sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi ir turės būti taikoma kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai. Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad Žmogaus teisių ir

pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsniai ir šios Konvencijos ketvirtojo protokolo 2 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

2007 m. sausio 16 d. nutarime Konstitucinis Teismas pakartojo, kad Lietuvos teisės sistemoje Konvencija turi įstatymo galią. Respublikos Prezidento dekretai negali prieštarauti Konvencijai.

III. BYLAI REIKŠMINGA EUROPOS, TARPTAUTINĖ IR LYGINAMOJI TEISĖ IR KITA MEDŽIAGA

A. Bendrieji laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės skyrimo ir peržiūros principai

111. Bylai svarbūs Europos Tarybos, Europos Sąjungos ir kiti tarptautiniai teisiniai dokumentai dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės skyrimo ir peržiūros, įskaitant Europos Tarybos valstybių narių pareigas vykdant asmenų ekstradiciją į valstybes, kur jiems gali būti skirtos tokios bausmės, nurodyti byloje *Kafkaris prieš Kiprą* ([GC], no. 21906/04, §§ 68–76, ECHR 2008) ir *Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* ([GC], nos. 66069/09, 130/10 ir 3896/10, §§ 60–75, 2013-07-09).

112. Bylai svarbūs Europos Tarybos ir tarptautiniai dokumentai dėl laisvės atėmimo bausmės tikslų, ypač dėl reabilitacijos svarbos, aprašyti byloje *Dickson prieš Jungtinę Karalystę* ([GC], no. 44362/04, §§ 28–36, ECHR 2007-V) ir apibendrinti byloje *Vinter ir kiti* (cituota pirmiau, §§ 76–81). Jie dar kartą aprašyti byloje *Murray prieš Nyderlandus* ([GC] no. 10511/10, §§ 70–76, 2016-04-26).

113. 2007 m. birželio 27 d. Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – CPT) paskelbė ataskaitą „Dėl faktinių (realių) laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmių“ (CPT (2007) 55). Ataskaitos išvadoje pateikta rekomendacija, kad nė vienos kategorijos kaliniai neturėtų būti „paženklinti“ kaip tikriausiai praleisiantys visą gyvenimą kalėjime; atsisakymas išleisti į laisvę niekada neturėtų būti galutinis; viltis būti paleistiems į laisvę neturi būti atimta net iš tų nuteistųjų, kurie gražinami į laisvės atėmimo vietą už lygtinio paleidimo sąlygų pažeidimą.

114. 2016 m. balandžio 16 d. CPT paskelbė savo 25-ąją bendrąją ataskaitą, kurioje pažymėjo, kad 2014 m. Europoje iš viso buvo apie 27 000 asmenų, nuteistų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme. CPT paragino 47 Europos Tarybos valstybes nares peržiūrėti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme nuteistiems kaliniams taikomas sąlygas, individualizuotai atsižvelgiant į jų keliamą riziką, taip pat numatyti galimybę po tam tikro laiko vėl integruotis į visuomenę. CPT pabrėžė, kad nors daugumoje valstybių, kuriose skiriamos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės, galioja sąlyga, kad lygtinis paleidimas galimas tik nuteistajam jau atlikus bent 20–30 metų

laisvės atėmimo bausmės, kai kuriose kitose valstybėse, kaip antai Bulgarijoje, Lietuvoje, Maltoje, Nyderlanduose, tam tikrų nusikaltimų atžvilgiu – Vengrijoje, Slovakijoje bei Turkijoje lygtinis nuteistųjų iki gyvos galvos paleidimas nenumatytas. Taigi kai kurie nuteistieji niekada negali būti paleisti į laisvę (išskyrus pasigailėjimo pagrindu ar malonės tvarka). Laisvės atėmimo reglamentavimas turi užtikrinti nuteistųjų ryšius su išoriniu pasauliu, suteikti jiems galimybę grįžti į visuomenę pagal specialų valdžios leidimą ir užtikrinti, kad po tam tikro laiko juos būtų galima saugiai paleisti į laisvę, bent jau daugeliu atvejų. Šiuo tikslu pagal bausmės termino pradžioje sudarytą individualų planą nuteistiesiems turi būti paskirta konkreti galimo paleidimo į laisvę pirmojo svarstymo data, o vėliau jų paleidimas turi būti svarstomas reguliariai. CPT taip pat pažymėjo, kad nuteistųjų iki gyvos galvos įkalinimo sąlygos įvairiose valstybėse, o dažnai ir įvairiose įstaigose, labai skyrėsi. Daugelyje valstybių nuteistieji iki gyvos galvos buvo laikomi kartu su kitais kaliniais ir turėjo tokias pat galimybes dirbti, mokytis, užsiimti laisvalaikio veikla ir palaikyti ryšius su išoriniu pasauliu. Tačiau kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Armėnijoje, Azerbaidžane, Bulgarijoje, Gruzijoje, Latvijoje, Moldovoje, Rumunijoje, Rusijoje ir Ukrainoje, nuteistieji iki gyvos galvos paprastai buvo laikomi atskirai nuo kitų kalinių.

115. Toje pačioje ataskaitoje CPT nurodė:

„Iki gyvos galvos reiškia visą gyvenimą“

„73. Kaip jau buvo nurodyta, keliose Europos Tarybos valstybėse narėse asmenys gali būti nuteisti iki gyvos galvos be jokios lygtinio paleidimo perspektyvos. Tai vadinama „faktine iki gyvos galvos bausme arba bausme visam gyvenimui“. CPT keliose vizitų ataskaitos sukritikavo patį tokių bausmių principą, pareikšdamas rimtą susirūpinimą tuo, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme nuteistas asmuo visam gyvenimui paskelbiamas pavojingu ir iš jo atimama bet kokia lygtinio paleidimo viltis (išskyrus pasigailėjimo pagrindu ar malonės tvarka). Komitetas laikosi nuomonės, kad įkalinėti asmenį visam gyvenimui be jokios paleidimo į laisvę perspektyvos yra nehumaniška. Pažymėtina, kad net asmenys, kurie Tarptautinio baudžiamojo teismo (ar specialiuųjų tarptautinių teismų) nuteisiami už pačius sunkiausius nusikaltimus, tokius kaip genocidas, karo nusikaltimai, nusikaltimai žmoniškumui, iš esmės gali po tam tikro laiko būti paleisti lygtinai (nesuėjus terminui). Išties, CPT mano, kad laisvės atėmimo bausmė nenumatant jokios paleidimo į laisvę galimybės užkerta kelią asmens reabilitacijai, t. y. vienam iš esminių veiksmų, kuriais grindžiamas pats laisvės atėmimas. Nors bausmė ir visuomenės apsauga yra svarbūs laisvės atėmimo elementai, nuo pat pradžių atėmus iš nuteistojo bet kokią viltį reabilituotis ir grįžti į visuomenę jis iš esmės nužmoginamas. Tai nereiškia, kad visi nuteistieji iki gyvos galvos turėtų būti anksčiau ar vėliau paleisti į laisvę; visuomenės apsauga yra itin svarbus klausimas. Tačiau visos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės turėtų būti po tam tikro laiko peržiūrėtos prasmingumo požiūriu, atsižvelgiant į bausmės termino pradžioje nustatytus individualius bausmės planavimo tikslus, ir ši peržiūra turėtų būti atliekama reguliariai. Tai ne tik suteiktų nuteistajam vilties, bet ir siektiną tikslą, skatinantį gerai elgtis. Todėl tai būtų naudinga ir kalėjimų administracijai santykiuose su asmenimis, kurie priešingu atveju neturėtų nei vilties, nei ką prarasti. Per pastaruosius metus Europos Žmogaus Teisių Teismas išnagrino keletą bylų, kuriose nacionaliniai teismai nuteistiesiems skyrė laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę be galimybės būti paleistiems nesuėjus terminui arba lygtinai, išskyrus pasigailėjimo pagrindu ar itin

išskirtinėmis aplinkybėmis, t. y. bausmė iki gyvos galvos būtent tai ir reiškė. Šiandien svarbiausiame Teismo sprendime, kurį Didžioji kolegija praskelbė byloje *Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, nurodyta, kad valstybei atimti iš asmens laisvę, nesuteikus jam bent galimybės ją kada nors atgauti, yra nesuderinama su žmogiškuoju orumu, taigi ir su Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsniu. Iš esamos Teismo praktikos galima padaryti tris pagrindines išvadas. Valstybių narių teisės aktuose nuo šiol turi būti nustatyta, koku laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimo momentu atsiras galimybė šią bausmę peržiūrėti. Be to, valstybės narės privalo nustatyti bausmių peržiūros tvarką. Galiausiai kalinimas turi būti organizuojamas taip, kad nuteistiesiems iki gyvos galvos būtų sudarytos sąlygos siekti reabilituotis.

Nuteistųjų iki gyvos galvos režimo pagrindiniai tikslai ir principai

74. CPT nuomone, Ministrų komiteto rekomendacija Rec (2003) 23 dėl kalėjimų administracijų vykdomos nuteistųjų iki gyvos galvos ir kitų ilgam terminui nuteistų kalinių priežiūros, kurioje išdėstyti nuteistųjų iki gyvos galvos režimo tikslai ir principai, išlieka svarbiausiu ir išsamiausiu informaciniu dokumentu šios nuteistųjų kategorijos atžvilgiu. Šie principai gali būti apibendrinti taip:

individualizacijos principas: kiekviena laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė turi būti pagrįsta individualiu bausmės atlikimo planu, pritaikytu pagal nuteistojo poreikius ir keliamą riziką;

normalizavimo principu: nuteistiesiems iki gyvos galvos, kaip ir visiems kaliniams, taikytini tik tie apribojimai, kurie būtini jų saugiam ir tvarkingam kalinimui;

atsakomybės principas: nuteistiesiems iki gyvos galvos turi būti suteiktos galimybės priimti asmeninę atsakomybę už jų kasdienį gyvenimą kalėjime, taip pat ir bausmės atlikimo planavimą;

saugumo ir saugos principai: būtina atskirti riziką, kurią nuteistieji iki gyvos galvos kelia visuomenei už kalėjimo ribų, nuo rizikos, kurią jie kelia kitiems kaliniams bei kalėjime dirbantiems ir apsilankantiems asmenims;

neizoliavimo principas: nuteistieji iki gyvos galvos neturi būti izoliuoti vien šios bausmės pagrindu; jiems turi būti leidžiama bendrauti su kitais kaliniais, įvertinus riziką atsižvelgiant į visus svarbius veiksnius;

pažangos principas: nuteistieji iki gyvos galvos turi būti skatinami ir jiems turi būti sudaromos sąlygos bausmės atlikimo metu užsitarnauti geresnes sąlygas ir režimą, atsižvelgiant į jų asmeninį elgesį, bendradarbiavimą programose, su kalėjimo darbuotojais ir kitais nuteistaisiais.“

B. CPT ataskaitos dėl nuteistųjų iki gyvos galvos padėties Lietuvoje

116. CPT delegacija Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime lankėsi 2004 m. 2006 m. vasario 23 d. paskelbtoje vizito ataskaitoje CPT pažymėjo:

„4. Nuteistieji iki gyvos galvos Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime

a) materialinės sąlygos

71. Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime nuteistųjų iki gyvos galvos būryje yra I korpuse, kuris buvo neseniai renovuotas. Materialinės kalėjimo sąlygos šiame būryje apskritai imant buvo patenkinamos (nors kai kuriose kameroose dažai jau buvo pradėję luptis nuo sienų ir lubų). Visose kameroose buvo viena arba dvi lovos, kėdės, stalas ir spinta, taip pat atskirtas tualetas ir prausyklė su bėgančiu karštu ir šaltu

vandeniu. Be to, kameros buvo švarios, pakankamai natūraliai apšviestos, gerai vėdinamos ir aprūpintos dirbtiniu apšvietimu bei šildymu. Tačiau tipinėje kameroje (7–9 m²) dviem nuteistiesiems buvo per mažai gyvenamosios erdvės – šis trūkumas atrodo dar rimtesnis turint omenyje tai, kad atitinkami kaliniai tokiais sąlygomis ten praleis daug metų.

b) režimas

72. Galimybė dirbti sudaryta tik 6 ir 79 nuteistųjų iki gyvos galvos. Likusiems kaliniams vienintelė kasdienė veikla už kameros ribų buvo 1,5 val. trukmės pasivaikščiojimas lauke – maždaug 20 m² dydžio erdvėje. Likusias 22,5 val. per parą kaliniai paprastai praleisdavo savo kameroje skaitydami, taip pat klausydami radijo ar žiūrėdami televiziją (jei turėjo lėšų įsigyti radijo imtuvą ar televizorių). Reikia pridurti, kad nuteistieji iki gyvos galvos neturėjo teisės bendrauti su jokios kitos kategorijos kaliniais, nes tai buvo aiškiai uždrausta galiojančiais teisės aktais (faktiškai jie tegalėjo bendrauti su savo kameros draugu).

Vis dėlto CPT džiaugiasi įstaigos lygmeniu vykdomomis iniciatyvomis, kuriomis siekiama nuteistiesiems sudaryti galimybę pasinaudoti kompiuterių sale (vieną valandą per savaitę), taip pat sporto ir poilsio patalpomis (po 2 val. dukart per mėnesį).

73. Ilgalais įkalinimas gali turėti įvairių padarinių, pažeidžiančių nuteistojo santykį su visuomene. Ilgas laisvės atėmimo bausmės atliekantys kaliniai ne tik praranda laisvę, bet ir patiria įvairių psichologinių problemų (įskaitant savivertės praradimą, socialinių įgūdžių prastėjimą), taip pat yra linkę vis labiau atitolti nuo visuomenės, į kurią daugelis iš jų galiausiai sugrįš. CPT nuomone, nustatant režimą ilgos trukmės laisvės atėmimo bausmės atliekantiems nuteistiesiems, turėtų būti siekiama minėtą poveikį sumažinti pozityviomis ir aktyviomis priemonėmis.

Tokiems nuteistiesiems turi būti suteikta galimybė užsiimti įvairiausia prasminga veikla (darbu, pageidautina suteikiančiu profesinių įgūdžių, mokymusi, sportu, poilsiu, bendravimu). Galiausiai jiems turėtų būti suteikta šiek tiek laisvės sprendžiant, kaip praleisti savo laiką, taip stiprinant jų savarankiškumo ir asmeninės atsakomybės jausmą. Papildomų veiksmų turi būti imtasi siekiant įprasminti jų laisvės atėmimo laikotarpį; visų pirma, individualių laisvės atėmimo bausmės planų sudarymas ir tinkama psichosocialinė pagalba yra svarbūs elementai, siekiant padėti tokiems nuteistiesiems susitaikyti su jiems skirtos bausmės laikotarpiu ir, atėjus laikui, pasirengti išeiti į laisvę. Be to, tokių sąlygų sudarymas nuteistiesiems iki gyvos galvos skatina konstruktyvius darbuotojų ir nuteistųjų santykius ir tokiu būdu prisideda prie saugumo laisvės atėmimo vietose.

74. Akivaizdu, kad nuteistųjų iki gyvos galvos režimas Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime išvardytų kriterijų netenkina. Iš tikrųjų, nuteistieji daugybę metų turi praleisti izoliuoti mažose grupelėse, kai kurie iš jų – vienutėse. Šios aplinkybės, taip pat dideli daugumai kalinių praktiškai nesudarytos galimybės užsiimti kokia nors veikla (pvz., dirbti ar mokytis) gali nesunkiai lemti atitinkamų kalinių asmenybės degradaciją. Kai kurie su delegacijos atstovais bendravę kaliniai nurodė, kad jie labai kenčia dėl žmogiško bendravimo su kitais nuteistaisiais ir kalėjimo personalu trūkumo. Šiuo atžvilgiu pažymėtina, kad nuo 2000 m. rugpjūčio mėn. keturi nuteistieji iki gyvos galvos nusižudė.

Kalbant apie nuostatą, kad nuteistieji iki gyvos galvos negali bendrauti su kitais nuteistaisiais ar net kitais nuteistaisiais iki gyvos galvos iš kitų kamerų, tai visiškai nepateisinama. Šiuo atžvilgiu CPT norėtų pabrėžti, kad nuteistieji iki gyvos galvos nebūtinai yra pavojingesni už kitus nuteistuosius. Daugelis tokių nuteistųjų turi ilgalaikį interesą gyventi stabilioje ir nekonfliktinėje aplinkoje. Todėl požiūris į nuteistųjų iki

gyvos galvos (kaip visų nuteistųjų) priežiūrą turėtų būti pagrįstas individualiu rizikos ir poreikių įvertinimu, kad su saugumu susiję sprendimai, taip pat ir dėl leistino bendravimo su kitais, būtų priimami įvertinant kiekvieną konkretų atvejį atskirai.

CPT ragina Lietuvos institucijas iš esmės peržiūrėti nuteistiesiems iki gyvos galvos taikomą režimą ir atitinkamas teises nuostatas, atsižvelgiant į 72–74 punktuose pateiktas pastabas.

c) ryšiai su išoriniu pasauliu

75. Neigiamas įkalinimo poveikis ilgas laisvės atėmimo bausmes atliekantiems kaliniams būtų mažesnis, ir jie būtų geriau pasirengę išėjimui į laisvę, jei jie galėtų veiksmingai palaikyti ryšius su išoriniu pasauliu.

Iš esmės nuteistieji iki gyvos galvos galėjo pasinaudoti galimybe palaikyti tokius ryšius, kaip ir kiti nuteistieji. Tačiau jie negalėjo turėti ilgalaikių pasimatymų su savo partneriais ar šeimos nariais (per pirmuosius 10 laisvės atėmimo bausmės metų). CPT rekomenduoja Lietuvos institucijoms suteikti teisę į ilgalaikius pasimatymus visiems nuteistiesiems, įskaitant nuteistuosius iki gyvos galvos.

117. CPT delegacija Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime lankėsi 2008 m. 2009 m. birželio 25 d. paskelbtoje vizito ataskaitoje CPT pažymėjo:

4. Nuteistųjų iki gyvos galvos kalinimo sąlygos

„50. Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime nuteistųjų iki gyvos galvos materialinės sąlygos (aprašytos 2004 m. vizito ataskaitoje) buvo patenkinamos. Pažymėtina, kad iš esmės kaliniai buvo laikomi vienutėse. Tačiau dviejų kalinių prašymu jie galėjo būti apgyvendinti vienoje kameroje; vizito metu dvivietėse kamerose gyveno 14 nuteistųjų.

51. CPT atsižvelgė į nuo 2004 m. valdžios institucijų dėtą pastangą išplėsti užimtumo galimybes nuteistiesiems iki gyvos galvos. Konkrečiai kalbant, 2008 m. vizito metu 26 nuteistieji iki gyvos galvos (iš 81) 8 valandas per dieną dirbo už savo kameros ribų. Be kasdienio pasivaikščiojimo lauke (1,5 val.) kaliniai galėjo mokytis, kartą per savaitę (1,5 val.) sportuoti lauke, dalyvauti sporto varžybose (vasarą), religinėse apeigose ir, rečiau – kultūros ar meno renginiuose (pvz., koncertuose). Lėšų neturintiems nuteistiesiems kalėjime buvo skirta 16 televizorių ir 8 radijo aparatai.

Tačiau būtina siekti didesnės pažangos. Nedirbantys nuteistieji iki gyvos galvos, t. y. dauguma, paprastai 22,5 val. per parą praleisdavo užrakinti savo kamerose. Vienintelė švietimo forma iš esmės buvo užduotys, kurias dėstytojai išdalydavo pro kameros duris – kartais gana retai (pvz., kartą per mėnesį). Sporto ir poilsio patalpos (kuriomis nuteistiesiems iki gyvos galvos 2004 m. buvo leidžiama pasinaudoti po dvi valandas dukart per mėnesį) jau buvo nebenaudojamos.

Reikėtų pridurti, kad nors praktikoje pasitaikė išimčių, bendravimas su kitais kaliniais, įskaitant nuteistuosius iki gyvos galvos, buvo vis dar uždraustas įstatymu (pvz., kiekvienos kameros kaliniai lauke vaikščiodavo atskirai nuo kitų).

52. CPT primena, jog taisyklė, kad nuteistieji iki gyvos galvos negali bendrauti su kitais nuteistaisiais, net nuteistaisiais iki gyvos galvos iš kitų kamerų, yra visiškai nepateisinama ir nereikalingai apsunkina jų režimą. Nuteistieji iki gyvos galvos nebūtinai kelia pavojų saugai ir saugumui. Todėl požiūris į nuteistųjų iki gyvos galvos (kaip ir visų nuteistųjų) priežiūrą turėtų būti pagrįstas individualiu rizikos ir poreikių įvertinimu, kad su saugumu susiję sprendimai, taip pat ir dėl bendravimo su kitais, būtų priimami vertinant kiekvieną konkretų atvejį atskirai.

CPT rekomenduoja, kad Lietuvos institucijos dėtų pastangas nustatyti nuteistiesiems iki gyvos galvos taikytiną režimą atsižvelgiant į Ministrų Komiteto rekomendaciją Rec (2003) 23 dėl kalėjimų administracijų vykdomos nuteistųjų iki gyvos galvos ir kitų ilgam terminui nuteistų kalinių priežiūros. Susiję teisės aktai turėtų būti atitinkamai pakeisti.“

118. CPT delegacija Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime apsilankė 2012 m. Atitinkamoje ataskaitos (CPT/Inf (2014) 18) dalyje nurodyta:

4. Nuteistųjų iki gyvos galvos kalinimo sąlygos

„57. Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime nuteistųjų iki gyvos galvos kalinimo sąlygos nepasikeitė nuo paskutinio CPT vizito 2008 m. ir buvo patenkinamos. Paprastai nuteistieji iki gyvos galvos buvo laikomi vienutėse, bet galėjo pateikti prašymą kameroje gyventi su kitu nuteistuoju iki gyvos galvos. Vienintelė iki gyvos galvos nuteista moteris buvo laikoma nuteistoms moterims skirto koridoriaus kameroje. Jos kalinimo sąlygos buvo patenkinamos; gana didelė kamera buvo neseniai atnaujinta.

Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme nuteisti asmenys pirmuosius 10 baismės metų turi praleisti Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, ir tik tada įgyja teisę būti perkelti į pataisos namus. Anksčiau toks perkėlimas buvo įmanomas tik po 20 metų. Malonės prašymą dabar jie taip pat gali pateikti po 10, o ne po 20 metų. CPT šiuos pokyčius įvertino.

58. Režimo klausimu CPT pripažįsta, kad imtasi tinkamų priemonių užimtumo galimybės išplėsti. Be 2008 m. vizito ataskaitoje aprašytos veiklos (1,5 val. pasivaikščiojimo lauke, šiokių tokių galimybių dirbti už kameros ribų, mokytis ir kt.) nuteistieji iki gyvos galvos, kaip ir visi kiti kaliniai, dabar gali iki trijų valandų per dieną naudotis kompiuteriu. Jiems taip pat sudaryta galimybė įgyti aukštąjį išsilavinimą. Kalėjimo administracija kas mėnesį surengdavo konferenciją / diskusiją su pranešėju, kurioje galėdavo dalyvauti visi kaliniai, taip pat ir nuteistieji iki gyvos galvos. Galimybė bendrauti su kitais nuteistaisiais iki gyvos galvos būdavo per religines apeigas, tam tikrus sporto užsiėmimus, taip pat mezgimo būrelyje.

Tačiau CPT mano, kad būtina siekti didesnės pažangos. Didelė dauguma nuteistųjų iki gyvos galvos vis dar praleidžia 22,5 val. per parą savo kameroje, nes nedalyvauja jokiaje darbinėje veikloje, nesimoko. Neatrodė, kad kalėjimo personalas rimtai stengėsi įtraukti juos į kurią nors iš vos kelių galimų veiklų. Be to, bendrauti su kitais kaliniais iš esmės draudžiama.

59. Komitetas negali pateisinti sisteminio nuteistųjų iki gyvos galvos izoliavimo nuo kitų kalinių ir mano, kad Lietuvos institucijos turėtų pradėti nuteistųjų iki gyvos galvos integracijos į kalėjimo bendruomenę procesą. Ypač reikėtų atsižvelgti į 2003 m. spalio 9 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją Rec (2003) 23 dėl kalėjimų administracijų vykdomos nuteistųjų iki gyvos galvos ir kitų ilgam terminui nuteistų kalinių priežiūros. Vienas iš bendrų minėtoje rekomendacijoje išdėstytų principų yra neizoliavimo principas, pagal kurį nuteistieji iki gyvos galvos neturi būti izoliuoti vien šios baismės pagrindu. Šis principas turi būti suprantamas jį siejant su saugumo ir saugos principu, kuriuo raginama atidžiai įvertinti kalinio keliamą pavojų pakenkti sau, kitiems kaliniams, kalėjimo darbuotojams ar bendruomenei už kalėjimo ribų. Dažnai daroma klaidinga prielaida, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė reiškia, kad kalinys yra pavojingas. Šiuo atžvilgiu (2003) 23 aiškinamajame rašte nurodyta, kad „remiantis daugelio kalėjimų administracijų patirtimi, daugelis šių kalinių paprastai nekelia jokio pavojaus sau ar kitiems“ ir kad „jų elgesys yra stabilus ir prognozuojamas“. Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo direktorius delegacijai

nurodė, kad tik nedidelis skaičius („mažiau nei saujelė“) jo įstaigoje bausmę atliekančių nuteistųjų iki gyvos galvos potencialiai keltų grėsmę saugai ir saugumui.

Todėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė nuteistų asmenų laikymo sąlygos turėtų būti nustatomos remiantis išsamiu ir nuolatiniu rizikos ir poreikių įvertinimu, atsižvelgiant į individualų bausmės atlikimo planą, o ne tik jiems skirtos bausmės pobūdžiu.

CPT ragina Lietuvos institucijas iš esmės peržiūrėti nuteistiesiems iki gyvos galvos taikomą režimą, atsižvelgiant į pirmiau išdėstytas pastabas. Susiję teisės aktai turėtų būti atitinkamai pakeisti.“

C. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas

119. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statute (1998 m., toliau – TBT statutas), kuris Lietuvos atžvilgiu įsigaliojo 2003 m. rugpjūčio 1 d., nurodyta:

110 straipsnis. Peržiūrėjimas norint sumažinti bausmę

„1. Vykdanti bausmę valstybė nepaleidžia asmens, kol nesibaigia Teismo jam paskirtos bausmės terminas.

2. Tik Teismas turi teisę nuspręsti sumažinti bausmę ir priima sprendimą, išklausęs nuteistąjį.

3. Nuteistajam atlikus du trečdalius bausmės arba, jei jam paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, iškalėjus 25 metus, Teismas peržiūri bausmę ir sprendžia, ar ją sumažinti. Nesukakus nurodytiems terminams bausmė neperžiūrima.

4. Peržiūredamas bausmę pagal šio straipsnio 3 dalį Teismas gali sutrumpinti bausmę, jeigu nustato vieną ar kelias šias aplinkybes:

<...>

b) asmuo savo noru padėjo vykdyti Teismo nuosprendį ir nutartis kitose bylose ir ypač padėjo surasti turtą, kuris pagal Teismo nutartį turėjo būti konfiskuotas, panaudotas baudoms sumokėti ar žalai atlyginti ir kuris gali būti panaudotas nukentėjusiųjų labui; arba

<...>”

TEISĖ

I. TARIAMAS KONVENCIJOS 3 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

120. Pirmiau nurodyti aštuoni pareiškėjai skundėsi, kad jiems skirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės nesuderinamos su Konvencijos 3 straipsniu, kuriame nurodyta:

„Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas“.

A. Priimtinas

1. Vyriausybės išankstinis prieštaravimas

121. Vyriausybė nurodė, kad pareiškėjai R. Lenkaitis ir E. Svotas nepateikė savo pastabų laiku, ir tai leido daryti išvadą, kad jie nebeketino palaikyti savo peticijų.

2. Teismo vertinimas

a) Dėl pareiškėjų R. Lenkaičio ir E. Svoto

122. Teismas pažymi, kad šie du pareiškėjai išties nepateikė savo pastabų iki 2014 m. rugpjūčio 6 d. Jie nepateikė ir jokių papildomų pastabų iki 2015 m. rugsėjo 15 d., nors abu kartus jie buvo informuoti, kad dėl to Teismas, vadovaudamasis Konvencijos 37 straipsnio 1 dalies a punktu, gali išbraukti jų peticijas iš savo bylų sąrašo (žr. šio sprendimo 7 punktą).

123. Teismo nuomone, atsižvelgiant į konkrečias su šiomis peticijomis susijusias aplinkybes, nėra pagrindo tęsti jų nagrinėjimo, nes galima manyti, kad šie du pareiškėjai nebeketina palaikyti savo peticijų, kaip nurodyta Konvencijos 37 straipsnio 1 dalies a punkte.

124. Vis dėlto Teismas pažymi, kad remiantis Konvencijos 37 straipsnio 2 dalimi, peticijos išbraukimas iš bylų sąrašo neužkerta kelio Teismui vėl įrašyti peticiją į savo bylų sąrašą, jeigu jis mano, kad aplinkybės tai pateisina (žr., *mutatis mutandis, Yakubov v. Russia* (dec.), no. 33113/14, 2016-01-05).

125. Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, minėtas dvi peticijas reikia išbraukti iš bylų sąrašo. Tačiau toliau nagrinėdamas šią bylą iš esmės Teismas remsis tam tikromis šių pareiškėjų faktinėmis aplinkybėmis (žr. šio sprendimo 126 punktą *in limine*).

b) Dėl kitų 6 pareiškėjų

126. Teismas pažymi, kad kiti šeši pareiškėjai pateikė pastabas, taip pareiškdami norą, kad jų bylos būtų nagrinėjamos toliau. Turint omenyje, kad šių šešių peticijų teisinės ir faktinės aplinkybės, susijusios su laisvės atėmimu iki gyvos galvos, yra panašios, Teismas, vadovaudamasis Teismo darbo reglamento 42 taisyklės 1 punktu, nusprendžia jas sujungti.

127. Teismas taip pat pažymi, kad šis skundas nėra iš esmės nepagrįstas pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a punktą. Jis nėra nepriimtinas ir dėl kokių nors kitų priežasčių. Todėl jis turi būti pripažinti priimtiniu.

B. Esmė

1. Šalys

a) Pareiškėjai

128. Pareiškėjai tvirtino, kad jų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės nei *de jure*, nei *de facto* nesumažinamos, ir tai prieštarauja Konvencijos 3 straipsniui. Visų pirma, Lietuvos įstatymuose nebuvo numatyta nuteistųjų iki gyvos galvos lygtinio paleidimo galimybė; tokia priemonė buvo taikytina tik nuteistiesiems, kuriems skirtos terminuoto laisvės atėmimo bausmės. Bet kokios pastangos kreiptis į teismą ar paprašyti bendrosios kompetencijos teismo kreiptis į Konstitucinį Teismą buvo bergždžios. Be to, pareiškėjai nurodė, kad jų dalios nepalengvino ir naujos redakcijos Baudžiamojo kodekso 3 straipsnis, kuriame nurodyta, kad bausmę švelninantis arba nuteistojo teisinę padėtį palengvinantis įstatymas turi grįžtamąją galią (žr. šio sprendimo 63 punktą). Nors visi šia teisinės gynybos priemone pasinaudoti galintys šios bylos pareiškėjai bandė tai padaryti, jų pastangos buvo bevaisės, ir galutiniuose teismų sprendimuose nuspręsta, kad sušvelninti jiems skirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės nėra pagrindo. Prašyti tokios peržiūros jie galėjo tik vieną kartą. Todėl, nors pareiškėjų keliamą grėsmę visuomenei laikui bėgant sumažėjo, pagal minėtą nuostatą jie neturėjo jokios galimybės pateikti prašymo dar kartą.

129. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sušvelninimas dėl nepagydomos ligos ar amnestijos negali būti laikomas suteikiančiu nuteistiesiems iki gyvos galvos viltį išeiti į laisvę. Iš tikrųjų į nė vieną iš Seimo paskelbtų amnestijos aktų nebuvo įtraukti nuteistieji iki gyvos galvos. Vyriausybė nepateikė ir jokios informacijos ar įrodymų apie tai, kad būtų rengiamas naujas amnestijos įstatymas, įtraukiant nuteistuosius iki gyvos galvos ir suteikiant jiems viltį būti paleistiems į laisvę.

130. Galiausiai pareiškėjai pareiškė nuomonę dėl Prezidento malonės, kurią Vyriausybė laikė pagrindine ir veiksmingiausia laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sumažinimo *de jure* ir *de facto* priemone. Pareiškėjai nurodė, kad Malonės komisijos nuostatuose nurodyti kriterijai buvo gana migloti. Vertinimo kriterijų sąrašas nebuvo baigtinis ir galėjo būti papildytas. Be to, atmetus prašymą, Respublikos Prezidento sprendimo nebuvo galima apskusti jokiam teismui. Taip pat nebuvo nurodomos atmetimo priežastys, kurios leistų nuteistajam suprasti, kurioje srityje ir kaip jam reikia pagerinti savo elgesį. Pavyzdžiui, antrojo pareiškėjo pateiktas malonės prašymas buvo nagrinėjamas 2012 m. spalio 12 d. Nors 2011 m. ir 2012 m. Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracija pateikė teigiamas jo charakteristikas (žr. šio sprendimo 19 punktą), prašymas buvo atmestas. Nepaisant Malonės komisijos nuostatuose išdėstytų kriterijų ir Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracijos pateiktų charakteristikų, pareiškėjui vis dar buvo neaišku, ką jis dar privalo padaryti, kaip ir koku

būdu jis turėtų stengtis pakeisti savo elgesį, kad įrodytų, jog nebekelia pavojaus visuomenei ir yra pasirengęs reintegracijai. Tai sužinoti buvo itin svarbu, jei faktinis laisvės atėmimo bausmės tikslas buvo ne priversti jį visą likusį gyvenimą praleisti už grotų ir ten numirti, bet iš esmės pasikeisti ir reabilituotis. Pareiškėjas K. Matiošaitis taip pat nurodė, kad nuteistieji iki gyvos galvos nėra supažindinami su savo charakteristikomis. 2015 m. rugsėjo 29 d. laiške Teismui pareiškėjas V. Beleckas netgi teigė, kad per 17 bausmės atlikimo metų jis niekada nebuvo net matęs savo charakteristikų ar kitų dokumentų, kurie buvo pateikti teismui jo perkėlimo į Pravieniškes tikslu arba Malonės komisijai. Kai malonės prašymas atmetamas, nuteistasis iki gyvos galvos viso labo paprašomas pasirašyti įstaigos žurnale, kad buvo apie tai informuotas. Apskūsti charakteristika teismui galimybės nebuvo.

131. Pareiškėjai rėmėsi Teismo praktika, pagal kurią nuteistasis iki gyvos galvos jau pradėdamas atlikti bausmę turi teisę žinoti, ką jis privalo daryti, kad galėtų būti išleistas į laisvę (pareiškėjai nurodė bylą *Vinter and Others v. the United Kingdom* ([GC], nos. 66069/09, 130/10, 3896/10, § 122, 2013-07-09). Be to, Teismas nurodė, kad nors bausmė vis dar yra vienas iš laisvės atėmimo elementų, Europos bausmių politikoje pagrindinis dėmesys dabar skiriamas reabilitaciniam laisvės atėmimo tikslui, ypač ilgo laisvės atėmimo bausmės pabaigoje (pareiškėjai rėmėsi bylomis *Dickson v. the United Kingdom* [GC], no. 44362/04, § 75, ECHR 2007-V ir *Boulois v. Luxembourg* [GC], no. 37575/04, § 83, ECHR 2012). Tačiau Vyriausybė savo pastabose neužsiminė apie tokio reabilitacijos plano sudarymą kiekvienam iš pareiškėjų, kad jiems būtų suteikta reikiama pagalba siekiant prasmingų pokyčių. Kadangi nėra jokio konkretaus plano dėl paleidimo į laisvę bent kažkada ateityje ir nepateikta jokių aiškių nurodymų atmetus malonės prašymą, pareiškėjai lieka visiškoje nežinioje ir neviltyje.

132. Pareiškėjų nuomone, daug pasako ir tai, kad pagal Vyriausybės pateiktus statistinius duomenis Malonės komisija išnagrinėjo daugiau nei 10 000 malonės prašymų, gautų iš visų kategorijų kalinių (žr. šio sprendimo 138 punktą), bet malonė buvo suteikta tik vienam nuteistajam iki gyvos galvos. Pasak pareiškėjo J. Maksimavičiaus, tai rodo, kad malonė nuteistajam iki gyvos galvos buvo vienkartinis veiksmas. Taigi malonė buvo galima tik *de jure*, bet ne *de facto*. Kaip teigia Vyriausybė, tokį mažą patenkintų nuteistųjų iki gyvos galvos malonės prašymų skaičių galėjo lemti tai, kad nuteistųjų iki gyvos galvos paleidimo klausimas yra ypač jautrus (žr. šio sprendimo 59 ir 136 punktus).

133. Tas „ypatingas jautrumas“, paliekantis nuteistiesiems labai mažai vilties, patvirtinamas ir Lietuvos Prezidentės interneto svetainėje pateikta informacija, kur teigiama, kad žmogžudžiai ir kiti smurtautojai „*vargu* ar gali sulaukti malonės“ (paryškinta pareiškėjų, žr. šio sprendimo 79 punktą). Ši informacija atskleidė ir pačios Prezidentės požiūrį. Tačiau daugumoje Europos Tarybai priklausančių valstybių šis „ypač jautrus“ klausimas buvo gana sėkmingai išspręstas, nustatant tokių bausmių peržiūros procedūrą,

taikytiną nuteistajam jau atlikus tam tikrą mažiausią įstatymu nustatytą bausmės dalį, taip pat bausmės sušvelninimo kriterijus (remtasi *Vinter ir kiti*, cituota pirmiau, § 68).

134. Galiausiai pareiškėjai nurodė, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę be realios vilties būti paleistam į laisvę dar labiau apsunkino Lietuvos įstatymais nustatytas nuteistųjų iki gyvos galvos izoliavimas, taip pat nežmoniškos įkalinimo sąlygos Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. Nuteistųjų iki gyvos galvos atskyrimas buvo paminėtas ir sukritikuotas ir CPT ataskaitose dėl Lietuvos.

135. Todėl, nesant jokios *de facto* galimybės įvertinti tolesnio jų kalinimo penitencinių pagrindų, iš pareiškėjų praktiškai atimta bet kokia viltis būti paleistiems į laisvę ir dėl to jų tolesnis kalinimas pažeidė Konvencijos 3 straipsnį.

b) Vyriausybė

136. Vyriausybė tvirtino, kad nacionalinės teisės aktais iš pareiškėjų nebuvo visiškai atimta viltis dėl jų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmių sumažinimo. Visų pirma, nuteistasis galėjo būti atleistas nuo visos bausmės ar jos dalies Seimui paskelbus amnestiją. Nors į iki šiol paskelbtus amnestijos aktus nuteistieji iki gyvos galvos nebuvo įtraukti, Lietuvos teisėje nėra jokių nuostatų, ribojančių amnestijos taikymą tokiems asmenims. Antra, nuteistasis iki gyvos galvos gali būti atleistas nuo likusios bausmės dalies, jei suserga nepagydoma liga. Trečia, priėmus naujos redakcijos Baudžiamąjį kodeksą, nuteistasis iki gyvos galvos gali paprašyti teismo perkvalifikuoti jo nusikalstamas veikas ir sušvelninti skirtą bausmę. Šiuo atžvilgiu kaip pavyzdį Vyriausybė nurodė I. A. ir R. V. atvejus. (žr. šio sprendimo 87–92 punktus). Ketvirta, dėl šio klausimo ypatingo jautrumo Baudžiamojo kodekso priežiūros komitetas išties neseniai padarė išvadą, kad šiame etape nebuvo jokio poreikio keisti teisės aktų numatant lygtinį paleidimą ir nuteistiesiems iki gyvos galvos, tačiau jis neatmetė tokių teisės aktų pokyčių galimybės ateityje. Kad ir kaip būtų, nuteistieji vis dar gali tikėtis Prezidento malonės, kurią Vyriausybė laiko pagrindine ir veiksmingiausia procedūra laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmei sumažinti *de jure* ir *de facto*. Vyriausybė pateikė tokius argumentus.

137. Ji pažymėjo, kad Prezidento malonė, kaip teisinė procedūra, Lietuvos teisės sistemoje turi galias tradicijas. Nors ir diskrecinio pobūdžio, ši procedūra veikia pagal aiškiai apibrėžtus kriterijus, kurie nuteistiesiems iki gyvos galvos buvo visada žinomi. Priešingai, nei teigia pareiškėjai, malonės kriterijai nėra migloti. Prezidento malonės dekretuose tiek Konvencijos įsigaliojimo Lietuvoje metu, tiek ir po pakeitimų buvo nurodyti pagrindiniai aspektai, svarbūs nagrinėjant malonės prašymus: nusikaltimo pobūdis, jau atlikta bausmės dalis, taip pat nuteistojo elgesys bei asmenybė. Vyriausybė manė, kad išvardyti kriterijai yra pagrįsti ir proporcingi. Net jei galima buvo įžvelgti tam tikrų trūkumų, susijusių su nepakankamu sprendimo nesuteikti

malonės motyvavimu, juos kompensavo galimybė kitą malonės prašymą pateikti itin greitai – praėjus 6 mėnesiams nuo ankstesnio svarstymo.

138. Dėl klausimo, ar Prezidento malonės procedūra taip pat gali būti laikoma *de facto* bausmės sumažinimu, Vyriausybė pažymėjo, kad Prezidento malonė buvo gerai žinoma teisinės gynybos priemonė, kuria nuteistieji dažai naudojosi. Savo 2015 m. rugsėjo 15 d. pastabose Vyriausybė nurodė, kad Malonės komisija iki tos dienos buvo išnagrinęjusi 12 058 malonės prašymus. Iš jų 2 509, arba maždaug penktadalis, visų pateiktų prašymų buvo patenkinta. Atsižvelgiant į šiuos nemažus skaičius, negalima sakyti, kad Prezidentas nepasinaudojo šia prerogatyva, kai tai buvo tinkama.

139. Kalbant apie pareiškėjų nurodytą informaciją Prezidentės interneto svetainėje ir jų pareikštas abejones dėl galimybės už nužudymą laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme nuteistiems asmenims sulaukti Prezidentės malonės, Vyriausybė visų pirma nurodė nuteistojo iki gyvos galvos J. B. atvejį. Nors jis ir buvo nuteistas dėl nužudymo sunkinančiomis aplinkybėmis, jam vėliau buvo suteikta Prezidento malonė (žr. šio sprendimo 85 punktą). Iki to momento, kai 2012 m. Prezidentė suteikė malonę J. B., nuteistieji iki gyvos galvos buvo pateikę tik 5 malonės prašymus. Po to, kai J. B. malonės prašymas buvo patenkintas, tarp nuteistųjų iki gyvos galvos buvo pastebimas tam tikras suaktyvėjimas. Tai galima sieti ir su lengvesnėmis sąlygomis, kadangi minimalus laikas, kurį nuteistieji iki gyvos galvos turi būti jau išbuvę laisvės atėmimo vietoje, kad galėtų pateikti prašymą dėl Prezidento malonės, 2011 m. buvo sumažintas iki 10 metų. Iki 2015 m. rugsėjo 15 d. malonės prašymus buvo pateikę 35 nuteistieji iki gyvos galvos (iš kurių 20 – pakartotinai). Tačiau to fakto, kad malonė suteikta palyginti mažam nuteistųjų iki gyvos galvos skaičiui, nepakanka norint įrodyti, kad bausmė buvo *de facto* nesumažinama (Vyriausybė rėmėsi byla *Iorgov v. Bulgaria* (no. 2), no. 36295/02, § 57, 2010-09-02). Galiausiai, paskutinių kelerių metų statistika parodė, kad net už nužudymą nuteisti asmenys sulaukė Prezidentės malonės (žr. šio sprendimo 82 punktą).

140. Atsakydama į Teismo klausimus, Vyriausybė taip pat nurodė, kad nuteistojo prašymu jam gali būti leista susipažinti su savo charakteristika. Charakteristika nėra laikoma individualiu administraciniu aktu, kurį galima būtų apskusti teismams. Tačiau niekas neužkerta kelio nuteistajam kreiptis į pataisos įstaigos administraciją su prašymu papildyti ar pataisyti charakteristiką, o jai atsisakius tai padaryti – pateikti skundą administraciniam teismui. Be to, nuteistieji administraciniam teismui gali apskusti drausmines nuobaudas, kurios kartais atsispindi jų charakteristikose.

141. Kalbant apie malonės prašymą, Malonės komisijos rekomendacija nėra privaloma Respublikos Prezidentui, todėl pati savaime neturi jokių teisinių pasekmių. Taigi jos negalima apskusti teismui. Vis dėlto nuteistasis turi teisę būti informuotas apie Prezidento kanceliarijos gautus dokumentus ir pateikti jo manymu svarbią informaciją. Jei Prezidento kanceliarija nepriima tokios informacijos ar nepateikia gauto malonės prašymo nagrinėti

arba jei Respublikos Prezidentas neišnagrinėja tinkamai pateikto malonės prašymo, dėl to galima pateikti skundą teismui. Vyriausybė pripažino, kad atsižvelgiant į konstitucinį valdžių atskyrimo principą, teismai negali daryti poveikio malonės prašymų nagrinėjimo baigčiai ir įpareigoti Respublikos Prezidentą dekretu suteikti malonę. Malonės teikimas yra viena iš galių, pagal Konstituciją suteiktą Prezidentui, kurios negali perimti jokia kita institucija. Tačiau nuteistasis visada gali paprašyti teismo kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl nustatytos malonės prašymų nagrinėjimo procedūros ir kriterijų atitikties Konvencijoje įtvirtintoms garantijoms.

142. Vyriausybė taip pat nurodė, kad bendrosios kompetencijos teismas turi ne teisę, o pareigą kreiptis į Konstitucinį Teismą, jei yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kaip antai Prezidento dekretas, prieštarauja Konstitucijai. Šiuo požiūriu Vyriausybė laikėsi nuomonės, kad pareiškėjas A. Kazlauskas tokį kreipimąsi inicijavo netinkamai, nes jo skundas buvo pateiktas *in abstracto*, nebuvo susijęs su konkrečiomis pareiškėjo aplinkybėmis, todėl administracinis teismas, jį atmetęs kaip *actio popularis* (žr. šio sprendimo 44 ir 45 punktus), pasielgė teisingai.

143. Vyriausybė taip pat atkreipė dėmesį į teismų vaidmenį vertinant nuteistųjų iki gyvos galvos pažangą siekiant reabilitacijos, kai svarstoma galimybė perkelti juos į pataisos namus. Toks perkėlimas yra įprastas etapas nuteistojo pataisos procese, atspindintis nuolatinį ir ilgalaikį nuteistojo elgesio pagerėjimą. Nors sėkmingas prašymas perkelti į pataisos įstaigą nėra būtina sąlyga malonės prašymui pateikti, atsisakymas siekti švelnesnio bausmės atlikimo režimo gali būti palaikytas įrodymu, kad nuteistojo elgesys ir jo požiūris į paskirtą bausmę pasikeitė nepakankamai.

144. Be to, Vyriausybė tvirtino, kad socialinės reabilitacijos programomis nuteistiesiems iki gyvos galvos teikiama pagalba ir konsultacijos, būtinos siekiant prasmingų pokyčių. Šios programos – tai ir priemonė jų kasdieniam gyvenimui pajvairinti tokia prasminga veikla, kaip darbas, mokymasis, sportas ir religinės apeigos (žr. šio sprendimo 100–103 punktus). Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracija siekė kuo geriau individualiai pritaikyti socialinės reabilitacijos programas ir tiesiogiai susieti jas su nuteistųjų iki gyvos galvos poreikiais, kad jų elgesio pasikeitimas būtų akivaizdus ir ilgalaikis. Dalyvavimas socialinės reabilitacijos, švietimo programose ir darbo veikloje buvo organizuojamas atsižvelgiant į kiekvieno nuteistojo individualų charakterį, taip pat į jo prašymus ir sutikimą. Pastaruoju metu nuteistųjų iki gyvos galvos galimybės palaikyti socialinius ryšius su šeimos nariais pagerėjo, todėl jiems gali būti suteikta papildomų apsilankymų (žr. šio sprendimo 105 punktą).

145. Vyriausybė tvirtino, kad visi pareiškėjai šioje byloje dalyvavo adaptacijos, socialinės reabilitacijos, asmenybės transformacijos, taip pat prevencinėse programose. Pirmasis pareiškėjas K. Matiošaitis kalėjime įgijo aukštąjį išsilavinimą. Jis taip pat lankė anglų kalbos ir kompiuterinio raštingumo kursus. Visiems pareiškėjams buvo sudaryta galimybė dirbti.

Kaip matyti iš jų charakteristikų, siekdami prasmingai praleisti laisvalaikį, jie taip pat dalyvavo įvairioje sporto, religinėje, kultūrinėje ir savišvietos veikloje. Minėtos priemonės taip pat padėjo sumažinti nuteistųjų iki gyvos galvos izoliaciją.

146. Siekiant dar labiau pagerinti padėtį, nuo 2015 m. rugsėjo 1 d. naujame Bausmių vykdymo kodekso 137¹ straipsnyje *expressis verbis* nustatyta, kad socialinė kalinio rehabilitacija vykdoma pagal individualų planą. Pakartojusi savo poziciją, kad net ir prieš priimant šią naują nuostatą pareiškėjams buvo suteikiama visa būtina socialinės rehabilitacijos pagalba, Vyriausybė laikė šią pataisą svarbiu teigiamu pokyčiu nuteistiesiems iki gyvos galvos, nes šitai leido institucijoms lengviau įvertinti nuteistojo socialinę rehabilitaciją, o tai savo ruožtu turėjo tiesioginės reikšmės nagrinėjant malonės prašymus.

147. Vyriausybė pabrėžė, kad informacija apie nuteistųjų asmenybę ir elgesį ir jų socialinės rehabilitacijos rezultatus buvo saugoma nuteistojo asmens byloje. Pagrindiniai socialinės rehabilitacijos aspektai buvo reguliariai vertinami metinėje nuteistojo charakteristikoje, įtraukiant ir Prezidento malonės atžvilgiu svarbius aspektus. Kitaip tariant, buvo pagrįstai tikimasi, kad už itin žiaurius nusikaltimus paskirtos bausmės sušvelninimo siekiantis nuteistasis pademonstruos ilgalaikius teigiamus pokyčius, kurie rodytų, kad jam skirtos bausmės tikslai pasiekti ir kad toliau laikyti jį pataisos įstaigoje būtų nehumaniška ir neproporcinga. Tačiau šios bylos aplinkybėmis pataisos įstaigos vidaus tvarkos taisyklių pažeidimai, pakartotiniai nusikaltimai, disponavimas ginklais, nesigailėjimas ir kiti charakteristikose nurodyti aspektai suteikė rimtą penitencinį pagrindą tolesniam nuteistųjų kalinimui.

148. Vyriausybė tvirtino, kad nacionalinės teisės aktais iš pareiškėjų nebuvo atimta bet kokia viltis dėl jų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmių sušvelninimo. Prezidento malonė suteikė nuteistiesiems iki gyvos galvos pagrįstos vilties, kad jų bausmė bus peržiūreta, todėl atitiko Konvencijos 3 straipsnyje nustatytus reikalavimus.

2. Į bylą įstojusi trečioji šalis

149. Žmogaus teisių stebėjimo institutas (ŽTSI) tvirtino, kad įkalinimas iki gyvos galvos Lietuvoje iš tikrųjų reiškia nuosprendį visam gyvenimui. Visų pirma, Lietuva buvo viena iš penkių Europos Tarybos valstybių, be Islandijos, Maltos, Nyderlandų ir Ukrainos, kur lygtinis nuteistųjų iki gyvos galvos paleidimas nenumatytas. Be to, Lietuvos teisėje numatyta galimybė paleisti nuteistąjį į laisvę dėl nepagydomos ligos nereiškė, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė gali būti sušvelninta pagal 3 straipsnio reikalavimus (ŽTSI rėmėsi byla *Vinter and Others*, cituota pirmiau, §§ 68 ir 127).

150. ŽTSI taip pat pažymėjo, kad pagal Lietuvos teisę amnestija yra bendras malonės aktas, skirtas pagal tam tikrus objektyvius kriterijus apibrėžtai plačiai asmenų grupei. Taikant amnestiją neatsižvelgiama į

individualias asmenines nuteistojo aplinkybes, kaip antai jo pastangas ir pažangą siekiant rehabilitacijos. Kitaip tariant, amnestija pačia savo prigimtimi nėra tinkamas būdas nuteistojo paleidimo ar tolesnio kalinimo penitenciniams pagrindams įvertinti. Be to, nuteistieji neturėjo jokios galimybės nei kreiptis dėl amnestijos, nei iš anksto žinoti, kada ji bus paskelbta. Todėl Seimo skelbiama amnestija negali būti laikoma asmens bausmės peržiūra Teismo nustatyta prasme.

151. Į bylą įstojusi trečioji šalis pripažino, kad Prezidento malonę reglamentuojančios teisinės nuostatos leido atsakyti į klausimą, kada nuteistasis iki gyvos galvos gali prašyti sušvelninti jam skirtą bausmę ir koku periodišku jis tai galės daryti ateityje. Šiuo požiūriu jos atitiko bendras tendencijas, kurias Teismas įvardijo byloje *Vinter ir kiti*. Vis dėlto ŽTISI laikėsi nuomonės, kad Lietuvos teisėje numatytas malonės institutas neatitinka Teismo apibrėžtų peržiūros procedūros standartų, todėl negalima manyti, kad dėl jo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė tampa suderinama su Konvencijos 3 straipsniu.

152. ŽTISI manė, kad Teismo sprendimo byloje *Vinter ir kiti* pagrindinis dėmesys skirtas rehabilitacijos tikslui. Todėl būtų įnoringa tikėtis, kad nuteistasis sieks reabilituotis nežinodamas, ar ši jo pažanga bus įvertinta ir koku būdu tai bus padaryta ir negaudamas informacijos apie tokio įvertinimo rezultatus. ŽTISI pripažino, kad pagal Malonės komisijos nuostatus į pažangą siekiant rehabilitacijos gali (paryškinta ŽTISI) būti atsižvelgta sprendžiant dėl malonės. Tačiau nebuvo jokios konkrečios galimybės sužinoti, ar tai daroma, nes Malonės komisijos rekomendacijos malonės prašančiam asmeniui nebuvo atskleidžiamos.

153. Prezidento malonės sistemos neveiksmingumą dar labiau išryškino faktas, kad Malonės komisijos sprendimai buvo rekomendacinio pobūdžio, o galutinį sprendimą priima tik Prezidentas. Kaip ir Malonės komisija, Prezidentas neprivalėjo nurodyti malonės prašymo nepatenkinimo priežasčių ir iš tikrųjų praktiškai neatskleisdavo savo sprendimo priežasčių malonės prašytojams. Dėl to nuteistasis iki gyvos galvos, kurio prašymas buvo atmestas, atsidurdavo tokioje padėtyje, kai jis niekaip nebegalėdavo savo kaltės išpirkti: kad ir ką jis darydavo pataisos įstaigoje, kad ir kokia įspūdinga būdavo jo pažanga siekiant rehabilitacijos, jis vis tiek negalėjo sužinoti, „ką jis privalo daryti, kad būtų svarstomas jo išleidimas į laisvę ir kokiomis sąlygomis tai galėtų įvykti“ (ŽTISI rėmėsi *Vinter ir kiti*, cituota pirmiau, § 122).

154. ŽTISI taip pat teigė, kad dėl nurodytų priežasčių Prezidento sprendimas dėl malonės suteikimo tebuvo politinis sprendimas, kur kas labiau pagrįstas to meto visuomenės nuotaikomis, o ne bylos esme. Tai, kad nuo 1990 m. Prezidento malonė nuteistajam iki gyvos galvos suteikta tik vienoje byloje, taip pat sietina su politiniu sprendimo pobūdžiu. Šiuo atžvilgiu pažymėtina ir tai, kad Prezidentės interneto svetainėje pateiktoje informacijoje išvelgiamas šališkumas tam tikrų nuteistųjų kategorijų

atžvilgiu, nes nurodyta, kad „žmogžudžiai ir kiti smurtautojai vargu ar gali sulaukti malonės“ (žr. šio sprendimo 79 punktą). Tai rodo, kad galutinis Prezidento sprendimas dėl malonės suteikimo daugiausia pagrįstas ne išsamia teisėtų penitencinių pagrindų peržiūra, o vyraujančiomis visuomenės nuotaikomis.

155. ŽTSI padarė išvadą, kad atsižvelgiant į vis aiškiau apibrėžiamus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros, taigi – ir suderinamumo su Konvencija reikalavimus, kuriuos Teismas išdėstė sprendime *byloje Vinter ir kiti*, Lietuvos teisėje nustatyta bausmių peržiūros siekiant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sušvelninimo ar atleidimo nuo jos tvarka neatitinka Konvencijos 3 straipsnyje nustatytų reikalavimų. Taigi įkalinimas iki gyvos galvos pagal Lietuvos teisę reiškė nesumažinamą bausmę iki gyvos galvos ir lėmė minėtos nuostatos pažeidimą.

3. Teismo vertinimas

a) Bendri Teismo praktikoje įtvirtinti principai

156. Svarbūs laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės skyrimo, reabilitacijos ir nuteistųjų iki gyvos galvos paleidimo į laisvę perspektyvų principai apibendrinti sprendime byloje *Murray prieš Nyderlandus* ([GC] no. 10511/10, §§ 99–104, 2016-04-26; taip pat žr. ten nurodytą Teismo praktiką) ir neseniai paskelbtame sprendime byloje *Hutchinson prieš Jungtinę Karalystę* ([GC], no. 57592/08, §§ 42–45, 2017-01-17).

b) Teismo išdėstytų principų taikymas šioje byloje

157. Teismas iš pradžių pažymi, kad pareiškėjai šioje byloje nesiekė įrodyti, kad jų bausmė pati savaime buvo itin neproporcinga atsižvelgiant į jų padarytų nusikaltimų sunkumą ar kad jau nebebuvo jokio teisėto penitencinio pagrindo tolesniam jų kalinimui (žr. *Vinter and Others*, cituota pirmiau, § 102). Tačiau jų skundai buvo nukreipti prieš jiems skirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės padarinius.

158. Reikia išnagrinėti, atsižvelgiant į pirmiau išdėstytas aplinkybes, ar pareiškėjams skirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atitinka Konvencijos 3 straipsnio reikalavimus.

159. Lietuvoje laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė galioja nuo 1990 m., kai buvo pratęstas 1961 m. redakcijos Baudžiamojo kodekso galiojimas. Nors laisvės atėmimas iki gyvos galvos už nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis, t. y. nusikaltimą, už kurį nuteisti visi šios bylos pareiškėjai, minėto kodekso 105 straipsnyje nebuvo paminėtas, teismas vis tiek turėjo teisę skirti laisvės atėmimą iki gyvos galvos, užuot skyręs mirties bausmę, remdamasis Kodekso 24 straipsniu. Iš tiesų, būtent tokioje padėtyje atsidūrė pirmasis ir šeštasis pareiškėjai – K. Matiošaitis ir A. Kazlauskas (žr. šio sprendimo 9 ir 39 punktus). Įkalinimas iki gyvos galvos, kaip sunkiausia bausmė už nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis,

buvo įtvirtintas 1998 m., oficialiai panaikinus mirties bausmę, ir vis dar galioja pagal naujos redakcijos Baudžiamąjį kodeksą (žr. šio sprendimo 62–65 punktus).

160. Atsižvelgdamas į savo praktiką, Teismas turi atsakyti, ar šios bylos pareiškėjams skirta bausmė vertintina kaip nesumažinama bausmė ar priešingai – nuteistieji gali viltis, kad bus paleisti (žr. *Vinter and Others*, § 110, *Murray*, § 99 ir *Hutchinson*, § 44, cituotos pirmiau).

i) Lygtinis paleidimas, nepagydoma liga, amnestija ir bausmės perkvalifikavimas

161. Teismas pirmiausia pažymi, kad pagal Lietuvos teisę nuteistieji iki gyvos galvos negali būti paleisti lygtinai; tokia galimybė yra tik nuteistiesiems, kuriems skirta terminuota laisvės atėmimo bausmė (žr. šio sprendimo 69 punktą). Šiuo atžvilgiu Teismas taip pat pažymi, kad nuteistieji iki gyvos galvos, įskaitant kai kuriuos pareiškėjus šioje byloje, pabandė šį klausimą iškelti nacionaliniuose administracinės ir baudžiamosios jurisdikcijos teismuose. Nors savo skunduose jie rėmėsi tariamu nesuderinamumu su Konstitucija, teismai arba nematė reikalo savo iniciatyva kreiptis į Konstitucinį Teismą arba apskritai atmetė tokius tiesioginius nuteistųjų iki gyvos galvos prašymus (žr. šio sprendimo 14, 44 ir 93–97 punktus). Be to, pažymėtina, kad nuteistasis iki gyvos galvos R. P. dar rėmėsi 2003 m. rugsėjo 24 d. Ministrų Komiteto rekomendacija REC(2003)22 dėl lygtinio paleidimo, kurios 4.a punkte aiškiai nurodyta, kad teisė į lygtinį paleidimą įstatymu turi būti suteikta visiems nuteistiesiems, įskaitant nuteistuosius iki gyvos galvos (ši rekomendacija išsamiai apibendrinta sprendime byloje *Kafkaris prieš Kiprą* ([GC], no. 21906/04, § 72, ECHR 2008). Be to, priešingai nei teigia Vyriausybė (žr. šio sprendimo 142 punktą), Teismas mano, kad nuteistųjų iki gyvos galvos skundai dėl jų diskriminavimo bei *de facto* pasmerkimo mirčiai kalėjime nėra *action popularis* (žr. šio sprendimo 94 punktą). Iš tikrųjų tie prašymai buvo susiję būtent su jų padėtimi. Nuteistojo iki gyvos galvos R. P. skundas baudžiamosios jurisdikcijos teismams buvo pateiktas siekiant panaikinti konkretų pataisos įstaigos administracijos sprendimą, kuriuo atsisakyta atlikti konkrečius veiksmus, t. y. surinkti medžiagą R. P. malonės prašymui (žr. šio sprendimo 95 punktą).

162. Teismas taip pat nuosekliai laikosi nuomonės, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sušvelninimas dėl nepagydomos ligos, tereiškiantis, kad kaliniui leidžiama numirti namuose arba prieglaudoje, o ne už kalėjimo grotų, negali būti vertinamas kaip suteikiantis „paleidimo į laisvę viltį“, atsižvelgiant į tai, kaip šią sąvoką supranta Teismas (žr. *Vinter and Others*, cituota pirmiau, § 127, ir *Öcalan v. Turkey* (no. 2) (no. 24069/03 ir dar 3, § 203, 2014-03-18).

163. Teismas taip pat pritaria pareiškėjų ir į bylą įstojusios trečiosios šalies nuomonei, kad amnestijos negalima laikyti priemone, suteikiančia nuteistiesiems iki gyvos galvos viltį sulaukti bausmės sušvelninimo ar

paleidimo į laisvę. Seimo iki šiol paskelbti septyni amnestijos aktai nebuvo taikytini už sunkiausius nusikaltimus nuteistiems kaliniams. Maža to, kaip pabrėžė nuteistieji iki gyvos galvos, trijuose iš minėtų aktų buvo aiškiai nurodyta, kad nuteistiesiems iki gyvos galvos jie netaikytini. Vyriausybė nepateikė ir jokios informacijos ar įrodymų apie tai, kad būtų rengiamas naujas amnestijos įstatymas, įtraukiant nuteistuosius iki gyvos galvos ir suteikiant jiems viltį būti paleistiems į laisvę (žr. *Öcalan*, cituota pirmiau, § 204). Teismas primena, kad Europos baudsmių politikoje didelis dėmesys skiriamas kalinamųjų reabilitacijos tikslui, net ir nuteistųjų iki gyvos galvos atveju (žr. *Harakchiev and Tolumov v. Bulgaria*, nos. 15018/11 ir 61199/12, § 245, ECHR 2014 (ištraukos)). Taikant amnestiją, kuri yra bendro pobūdžio, o ne individualus aktas, nėra atskirai atsižvelgiama į kiekvieno nuteistojo reabilitacijos aspektą.

164. Vyriausybė tvirtino, kad teismai galėtų sušvelninti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę perkvalifikuodami ją pagal naujojo Baudžiamojo kodekso 3 straipsnį. Teismas pripažįsta, kad šia teisinės gynybos priemone sėkmingai pasinaudojo I. A., kuriam laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė iš pradžių buvo pakeista terminuota 25 metų laisvės atėmimo bausme, o vėliau jis buvo paleistas į laisvę lygtinai (žr. šio sprendimo 88 ir 89 punktus). Šiaip ar taip laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sušvelninimas pagal naujos redakcijos Baudžiamąjį kodeksą tėra vienkartinė galimybė (žr. šio sprendimo 63 punktą). Visi į jį pretenduoti galintys pareiškėjai tokį prašymą pateikė, tačiau jų bausmės trukmė nebuvo sumažinta (žr. šio sprendimo 9, 18, 23, 27, 35 ir 40 punktus). Todėl, net įvykus minėtų pareiškėjų asmenybės pokyčiams, naujojo Baudžiamojo kodekso 3 straipsnis nesuteiktų jiems jokios vilties išeiti į laisvę.

ii) Prezidento malonė

165. Paneigęs bet kokias kitas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sušvelninimo galimybes Lietuvoje, Teismas konstatuoja, kad būtina daugiau įvertinti Prezidento malonės, kurią Vyriausybė laiko veiksmingiausia priemone, reglamentavimą ir praktiką (žr. *László Magyar v. Hungary*, no. 73593/10, § 56, 2014-05-20)

166. Teismas visų pirma atkreipia dėmesį, kad nagrinėjamos bylos gerokai skiriasi nuo bylos *Harakchiev ir Tolumov* (cituota pirmiau, § 262), nes Prezidento malonės teisinis reglamentavimas Lietuvoje išliko nuoseklus nuo šio instituto įtvirtinimo 1993 m. Malonės kriterijai per visą instituto galiojimo laiką nekito, išskyrus bausmės atlikimo terminą, po kurio nuteistasis gali pateikti malonės prašymą – 2003 m. jis buvo pailgintas nuo 10 iki 20 metų. 2001 m. šis terminas buvo Prezidento dekretu sutrumpintas iki 10 metų (žr. šio sprendimo 75 ir 76 punktus). Vis dėlto net 20 metų terminas po bausmės paskyrimo yra trumpesnis nei ilgiausias rekomenduotinas 25 metų terminas, kurį Teismas yra pripažinęs priimtiniu (žr. *Vinter and Others*, § 120, ir *Murray*, cituota pirmiau, § 99).

167. Be to, Teismas pažymi, kad Malonės komisijos nuostatai buvo patvirtinti 1993 m. sausio 11 d., t. y. anksčiau nei visi pareiškėjai šioje byloje buvo nuteisti mirties bausme ar laisvės atėmimu iki gyvos galvos ir dar prieš šios Konvencijos įsigaliojimą Lietuvoje (1995 m.) (žr. šio sprendimo 9 ir 74 punktus). Šie nuostatai buvo ir yra viešai prieinami ir visi nuteistieji iki gyvos galvos gali su jais susipažinti; tai padidina malonės procedūros skaidrumą ir suteikia garantiją, padedančią užtikrinti nuoseklumą įgyvendinant Prezidento įgaliojimus šiuo atžvilgiu.

168. Nuo jų patvirtinimo dienos 1993 m., Malonės komisijos nuostatuose pateiktas kriterijų, į kuriuos atsižvelgiama teikiant Prezidento malonę, sąrašas išliko nepakitęs: padaryto nusikaltimo pobūdis, pavojingumas, nuteistojo asmenybė, elgesys, požiūris į darbą, atliktos bausmės laikas, pataisos įstaigos administracijos, visuomeninių organizacijų bei buvusių nuteistojo darboviečių nuomonė ir kitos aplinkybės. Administracija turi bendrą pareigą rinkti toliau nurodytą informaciją ir pridėti prie malonės prašymo: nuteistojo atžvilgiu priimtus teismo nuosprendžius, išsamią nuteistojo charakteristiką, taip pat įstaigos administracijos nuomonę. Nuo 2003 m. sąrašas papildytas nauju kriterijumi: ar nuteistasis atlygino nukentėjusiesiems nuo jo nusikalstamos veikos patirtą turtinę žalą (žr. šio sprendimo 75 punktą). Todėl Teismas konstatuoja, kad minėtuose nuostatuose nėra jokių dviprasmiškų ar klaidinančių nuostatų, dėl kurių pareiškėjų padėtis taptų neapibrėžta, kiek tai susiję su veiksniais, kuriais Prezidentas vadovaujasi teikdamas malonę pagal savo įgaliojimus. Minėtą sąrašą galima laikyti kriterijais, kurie leidžia Prezidentui įvertinti, ar tolesnis nuteistojo iki gyvos galvos įkalinimas yra pagrįstas teisėtais penitenciniais pagrindais. Teismas negali kritikuoti to, kad šis sąrašas nėra baigtinis, nes tai leidžia Prezidentui įvertinti visus svarbius veiksnius, kurie gali būti palankūs nuteistiesiems iki gyvos galvos. Galiausiai, Prezidentui pataria Malonės komisija, į kurios sudėtį įeina ir asmenys, atstovaujantys teisingumo interesams, taip pat nuteistųjų ir nusikaltimo aukų interesams, kad Prezidentui būtų pateikta objektyvi rekomendacija (žr. šio sprendimo 77 punktą).

169. Toliau Teismas išnagrinės, ar Prezidento malonė gali užtikrinti *de facto* įkalinimo iki gyvos galvos sušvelninimą.

170. Pareiškėjai tvirtino, kad, nesuteikus jiems informacijos apie jų malonės prašymų atmetimo motyvus, jie negali sužinoti, kaip jie turėtų keistis, kad įtikintų Prezidentą suteikti jiems malonę. Teismas pabrėžia, kad galimybė nuteistajam keistis buvo itin svarbus jo išvados byloje *Vinter ir kiti* (cituota pirmiau) aspektas. Tačiau pagal Lietuvos teisę nei Malonės komisija, nei Respublikos Prezidentas neprivalo nurodyti nuteistojo iki gyvos galvos malonės prašymo atmetimo motyvų (plg. *Hutchinson*, cituota pirmiau, § 51). Be to, nepaisant tam tikrų hipotetinių Vyriausybės prieštaravimų šiam teiginiui (žr. šio sprendimo 141 punktą), Teismas mano, jog akivaizdu, kad dėl valdžių atskyrimo principo Prezidento malonės dekretai negali būti peržiūrimi teismų (plg. *Hutchinson*, cituota pirmiau, § 52). Svarbiausia, jog

nuteistieji negali tiesiogiai jų apskusti (žr. šio sprendimo 107–109 punktus). Tai pavirtina administracinio teismo atsakymas į pareiškėjo K. Matiošaičio skundą, taip pat baudžiamosios jurisdikcijos teismo atsakymas nuteistajam iki gyvos galvos R. P. (žr. šio sprendimo 14 ir 96 punktus). Vyriausybė neįrodė, kad teisinis reglamentavimas būtų kitoks.

171. Malonės komisijos darbo skaidrumo klausimu Teismas primena, kad panašų klausimą jis išnagrino byloje *Harakchiev ir Tolumov* (cituota pirmiau). Toje byloje Teismas pažymėjo, kad Bulgarijos malonės komisija savo darbe privalo aiškiai atsižvelgti, *inter alia*, į susijusią tarptautinių teismų ir kitų institucijų praktiką aiškinant ir taikant Bulgarijoje galiojančius tarptautinius dokumentus dėl žmogaus teisių, kad įvertintų, ar tolesnis nuteistojo įkalinimas yra pagrįstas teisėtais penitenciniais pagrindais. Kad malonės procedūra būtų skaidresnė, Bulgarijos malonės komisija taip pat skelbia išsamias veiklos ataskaitas, kuriose apibendrintai nurodo savo rekomendacijų malonę teikiančiai institucijai atskirose bylose motyvus, taip pat svarbius statistinius duomenis (žr. *Harakchiev and Tolumov*, cituota pirmiau, §§ 91–107; taip pat žr. *Hutchinson*, cituota pirmiau, § 61). Tačiau Lietuvoje tokia informacija, išskyrus bendrą malonės prašymų nagrinėjimo kriterijų santrauką (žr. šio sprendimo 78 punktą), nėra viešinama, taigi nėra paaiškinama, kaip Respublikos Prezidentas šiuos kriterijus praktiškai taiko ir ar išvis tai daro. Galiausiai, Teismas pažymi, kad nors Prezidentas sprendimą priima tik Malonės komisijai pateikus rekomendacijas, šios rekomendacijos teisiškai Prezidento neįpareigoja (žr. šio sprendimo 78 ir 141 punktus).

172. Pareiškėjai didelę reikšmę suteikė teiginiui Prezidentės interneto svetainėje, kad „žmogžudžiai ir kiti smurtautojai vargu ar gali sulaukti malonės“. Nors Teismas yra pasirengęs pripažinti, kad šis teiginys atspindi griežtą šias pareigas 2009 m. pradėjusios eiti Prezidentės nuostatą žiauriausių nusikaltėlių atžvilgiu, būtina pažymėti, kad ši frazė ištraukta iš konteksto. Prezidentės politinių nuostatų santraukoje lygiai taip pat nurodyta, kad „malonės gali prašyti net nuteisti iki gyvos galvos“ (žr. šio sprendimo 79 punktą). Teismas didesnę reikšmę teikia tam, kad vienas asmuo, buvęs tokioje pačioje padėtyje kaip ir pareiškėjai, jau turėjo naudoti iš Prezidento diskrecijos teisės: 2012 m. gegužės mėn. tuometinė Prezidentė patenkino nuteistojo iki gyvos galvos J. B. malonės prašymą ir sumažino jam skirtą bausmę iki terminuotos 25 metų laisvės atėmimo bausmės (žr. šio sprendimo 85 punktą) Vis dėlto Teismas pažymi, kad nuo malonės suteikimo J. B. jau praėjo 4 metai ir per tą laiką nei visiškai, nei dalinė malonė nesuteikta nė vienam nuteistajam iki gyvos galvos. Teismas jau yra nusprendęs, kad vertinant, ar laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė yra *de facto* sumažinama, gali būti svarbu atsižvelgti į statistinius duomenis apie nagrinėjamos procedūros taikymą praeityje, taip pat ir asmenų, kuriems suteikta malonė, skaičių (žr. *Murray*, cituota pirmiau, § 100, ir ten pateiktas nuorodas). Remiantis Vyriausybės pateikta statistine informacija, tik vienas iš 35 nuteistųjų iki gyvos galvos, kurie kreipėsi dėl malonės, sulaukė teigiamo

sprendimo, nors paprastai maždaug penktadalis visų malonės prašymų yra patenkinami (žr. šio sprendimo 138 ir 139 punktus). Todėl, nors Teismas ir neteigia, kad Respublikos Prezidentas turėtų periodiškai suteikti malonę nuteistiesiems iki gyvos galvos, jis pripažįsta ir pareiškėjo argumento, kad J. B. suteikta malonė buvo vienkartinė išimtis, svarbą.

173. Atsižvelgdamas į pirmiau išdėstytas aplinkybes, Teismas mano, kad Lietuvoje Prezidentui suteikti malonės įgaliojimai yra žmogiškumo principu pagrįsta šiuolaikinė priemonė, tolygi karališkajai pasigailėjimo prerogatyvai (žr. *Harakchiev and Tolumov*, cituota pirmiau, § 76), o ne procedūra su tinkamomis procesinėmis teisių apsaugos priemonėmis, skirta pakartotiniam nuteistųjų padėties įvertinimui, siekiant pakeisti jiems skirtas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes.

174. Pagal nusistovėjusią Teismo praktiką nuteistojo teisė į peržiūrą reiškia, kad remiantis susijusia informacija turi būti faktiškai įvertinta, ar yra teisėtas penitencinis pagrindas tolesniam jo įkalinimui (žr. *László Magyar*, § 57, ir *Murray*, § 100, cituotos pirmiau), ir ši peržiūra turi būti atliekama taikant pakankamas procesines garantijas (žr. *Kafkaris*, § 105; *Harakchiev and Tolumov*, § 262; ir *Murray* § 100, cituotos pirmiau). Tiek, kiek tai svarbu, kad nuteistasis žinotų, ką jis privalo daryti, kad būtų svarstomas jo išleidimas į laisvę, ir kokiomis sąlygomis tai galėtų įvykti, gali dar būti reikalaujama pateikti sprendimo motyvus (žr. *Murray*, cituota pirmiau, § 100). Teismas taip pat atkreipia dėmesį į CPT nuomonę, kad diskrecija atleisti nuo laisvės atėmimo bausmės, kaip ir tokią bausmę skirti, turi būti suteikta teismams, o ne vykdomajai valdžiai – vadovaujantis šiuo požiūriu buvo pasiūlyti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros tvarkos pakeitimai Danijoje, Suomijoje ir Švedijoje (žr. *Murray*, cituota pirmiau, § 61). Tarptautinio baudžiamojo teismo statute taip pat nurodyta, kad teismas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę peržiūri, jei nuo atitinkamo nuosprendžio praėjo daugiau nei 25 metai (žr. šio sprendimo 119 punktą).

175. Savo pastabose Teismui Vyriausybė teigė, kad tie patys kriterijai, kuriais vadovaujamosi malonės procedūroje, yra vertinami ir teismams sprendžiant dėl nuteistųjų perkėlimo į Pravieniškių pataisos namus. Šio argumento Teismas neginčija. Jis pripažįsta, kad teisminiame procese dėl perkėlimo nuteistajam iki gyvos galvos suteikta pakankamai procesinių garantijų, kad jis galėtų išdėstyti savo argumentus ir įrodyti, jog gailisi ir gali pasikeisti (žr. šio sprendimo 25 punktą). Vis dėlto nuteistojo iki gyvos galvos perkėlimas į Pravieniškių pataisos namus niekaip nepakeičia jam skirtos bausmės trukmės – ji išlieka visam gyvenimui, ir nuteistajam nesuteikiama daugiau vilčių išeiti į laisvę (žr. šio sprendimo 53 punktą). Teismas taip pat pažymi, kad 2013 m. du pareiškėjai, V. Beleckas ir R. Lenkaitis, pasinaudojo savo teise kreiptis į Prezidentę dėl malonės, tačiau nesėkmingai (žr. šio sprendimo 30 ir 37 punktus). Vėliau jie abu pateikė prašymą būti perkelti į pataisos namus, ir Vilniaus apygardos teismas jų prašymus patenkino, konstatavęs, kad šie pareiškėjai išties gailėjosi (žr. šio sprendimo 32 ir

38 punktus). Šiuo atveju Teismas taip pat atkreipia dėmesį, kad Vilniaus apygardos teismo išvada dėl pareiškėjų gebėjimo atsiriboti nuo savo kriminalinės praeities buvo priešinga Malonės komisijos ir (arba) Respublikos Prezidentės padarytai išvadai, tačiau savo motyvus aiškiai išdėstė, t. y. leido pareiškėjams su jais susipažinti, tik teismas. Šiuo atžvilgiu Teismas pabrėžia, kad turi būti atsižvelgta į poreikį skatinti nusikaltėlių reabilitaciją (žr. *James, Wells and Lee v. the United Kingdom*, nos. 25119/09, 57715/09 ir 57877/09, § 218, 2012-1-18; *Murray*, cituota pirmiau, § 102), ir kad “<...> nuteistasis iki gyvos galvos turi žinoti <...>, ką jis privalo daryti, kad būtų svarstomas jo išleidimas į laisvę ir kokiomis sąlygomis tai galėtų įvykti” (žr. *Vinter and Others*, cituota pirmiau, § 122). Teismas taip pat pažymi, kad nuteistojo reabilitacijos, t. y. reintegracijos į visuomenę principas yra įtvirtintas tarptautinėse normose (žr. šio sprendimo 112 punktą), o Teismo praktikoje jis ne tik pripažintas, bet laikui bėgant įgyja vis daugiau reikšmės, remiantis įvairiomis Konvencijos nuostatomis (žr. *Murray*, cituota pirmiau, § 102).

176. Kaip pripažino Vyriausybė, perkėlimas į Pravieniškių pataisos namus nėra būtina sąlyga kreipiantis dėl malonės. Be to, negalima atmesti galimybės, kad nuteistasis iki gyvos galvos gali nenorėti būti perkeltas į pataisos namus (žr. šio sprendimo 41 ir 53 punktus). Šiuo atžvilgiu Teismas taip pat pažymi, kad Pravieniškių pataisos namuose nuteistieji iki gyvos galvos laikomi izoliuoti, atskirai nuo kitų nuteistųjų (žr. šio sprendimo 104 punktą; taip pat žr. CPT ataskaitos 74 punktą, cituotą šio sprendimo 115 punkte). Todėl, net ir darant prielaidą, kad Prezidento motyvai suteikiant malonę galėtų sutapti su teismo motyvais leidžiant nuteistąjį iki gyvos galvos perkelti į Pravieniškių pataisos namus atsižvelgiant į jo asmenybės transformaciją – o jie sutampa ne visada (žr. pirmiau einantį punktą), tie nuteistieji iki gyvos galvos, kurie nusprendžia likti Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, paliekami nežinioje, ką jie turėtų daryti, kad įrodytų Prezidentui, jog reabilitavosi.

177. Be to, šioje byloje pareiškėjai skundžiasi ir tuo, kad jų įkalinimo režimas ir sąlygos nesuteikė jiems realios galimybės keistis, kad galėtų įtikinti Prezidentą suteikti jiems malonę (žr. šio sprendimo 134 punktą). Teismas jau nusprendė, kad nors ir negalima manyti, kad 3 straipsniu valdžios institucijoms nustatyta absoliuti prievolė aprūpinti kalinius reabilitacijos ir reintegracijos programomis ir tokia veikla, kaip kursai ar konsultacijos, šiuo straipsniu reikalaujama, kad valdžios institucijos kaliniams suteiktų galimybę bent tolimoje perspektyvoje atgauti laisvę. Todėl režimas ir sąlygos turi būti tokie, kad nuteistieji iki gyvos galvos galėtų stengtis pasikeisti ir vieną dieną galėtų kreiptis dėl bausmės sušvelninimo (žr. *Harakchiev and Tolumov*, cituota pirmiau §§ 264–265; taip pat žr. *Murray*, cituota pirmiau, § 104).

178. Dėl nuteistųjų iki gyvos galvos padėties Lietuvoje Teismas pažymi, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, kur nuteistieji iki gyvos galvos turi praleisti 10 pirmųjų savo bausmės metų, veikia daug socialinės

reabilitacijos programų (žr. šio sprendimo 100, 101 ir 103 punktus). Priešingai nei teigia pareiškėjai, byloje nėra jokių duomenų, kurie rodytų, kad minėtų programų tikslas buvo padėti nuteistiesiems iki gyvos galvos prisitaikyti prie gyvenimo kalėjime iki gyvos galvos, o ne socialiai juos reabilituoti siekiant sėkmingo jų pasitaisymo ir asmenybės transformacijos. Iš tiesų, kaip nurodyta Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse, socialinės reabilitacijos programa pradama įgyvendinti kai tik nuteistasis atvyksta į kalėjimą, ir ja siekiama jo socialinės reabilitacijos o, galiausiai, atlikus bausmę, – reintegracijos į visuomenę (žr. šio sprendimo 10 punktą). 2012 m. CPT taip pat pažymėjo, jog buvo imtasi tinkamų priemonių nuteistųjų iki gyvos galvos veiklai pajvairinti ir kad materialinės sąlygos nuteistųjų iki gyvos galvos būryje nepasikeitė nuo CPT apsilankymo 2008 m. ir išliko patenkinamos (žr. CPT komiteto ataskaitos 57 ir 58 punktus, cituojamus šio sprendimo 118 punkte).

179. Neneigdamas šių teigiamų aspektų, Teismas vis dėlto pažymi, kad nuo apsilankymo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime prieš 12 metų CPT nuolat atkreipia dėmesį į nuteistųjų iki gyvos galvos režimo trūkumus, kurie trukdo jų asmenybės pokyčiams. Visų pirma, iki šiol daugelis nuteistųjų iki gyvos galvos 22,5 val. per parą praleidžia savo kameroje, nes nedalyvauja jokioje darbinėje veikloje, nesimoko; mokytis buvo galima tik atliekant užduotis, kurias dėstytojai labai retai išdalydavo pro kameros duris (žr. CPT ataskaitos 72 punktą, cituojamą šio sprendimo 116 punkte; CPT ataskaitos 51 punktą, cituojamą šio sprendimo 117 punkte; CPT ataskaitos 58 punktą, cituojamą šio sprendimo 118 punkte). Padėtį dar labiau pablogina tai, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime nuteistieji iki gyvos galvos visada buvo laikomi izoliuoti mažose grupėse, be jokios galimybės bendrauti su kitais kaliniais ar net su kitais nuteistaisiais iki gyvos galvos iš kitų kamerų (žr. CPT ataskaitos 74 punktą, cituojamą šio sprendimo 116 punkte, taip pat CPT ataskaitos 51 punktą, cituojamą šio sprendimo 117 punkte). Kaip CPT nurodė po savo vizito 2004 m., keletas nuteistųjų iki gyvos galvos skundėsi, kad jiems labai trūksta žmogiško bendravimo su kitais nuteistaisiais ir kalėjimo personalu; nuo 2000 m. keturi nuteistieji iki gyvos galvos nusižudė (žr. Komiteto ataskaitos 74 punktą, cituojamą šio sprendimo 116 punkte). Taigi akivaizdu, kad neatsižvelgta į nuolatinę CPT kritiką dėl „visiškai nepateisinamos“ sistemiskos nuteistųjų iki gyvos galvos izoliacijos (žr. Komiteto ataskaitos 74 punktą, cituojamą šio sprendimo 115 punkte; CPT ataskaitos 74 punktą, cituojamą šio sprendimo 116 punkte; CPT ataskaitos 51 ir 52 punktus, cituojamus šio sprendimo 117 punkte; CPT ataskaitos 58 ir 59 punktus, cituojamus šio sprendimo 118 punkte). Kaip jau yra nurodęs Teismas, nuteistieji iki gyvos galvos lieka izoliuoti net perkėlus juos į Pravieniškių pataisos namus, teismui jau pripažinus, kad jie bent iš dalies pasikeitė (žr. šio sprendimo 104 punktą). Be to, nors CPT dar 2006 m. paragino Lietuvos institucijas „iš esmės peržiūrėti“ nuteistųjų iki gyvos galvos režimą, nes jis galėjo lemti jų „asmenybės degradaciją“ (žr. CPT

ataskaitos 74 punktą, cituojamą šio sprendimo 116 punkte), jų padėtis iš esmės nepagerėjo, išskyrus galimybę kalėjime įgyti profesinį išsilavinimą, atsiradusią tik nuo 2015 m. rugsėjo mėn. (žr. šio sprendimo 106 punktą), taip pat visai neseniai sudarytą dažnesnių trumpalaikių pasimatymų galimybę (žr. šio sprendimo 105 punktą). Nors CPT pasisakė už tai, kad ilgalaikių pasimatymų galimybė būtų suteikta visiems kaliniams, įskaitant nuteistuosius iki gyvos galvos, jiems tokia galimybė nesudaryta (žr. CPT ataskaitos 75 punktą, cituojamą šio sprendimo 116 punkte). Teismo nuomone, neigiamas tokio nuteistųjų iki gyvos galvos režimo poveikis tikriausiai smarkiai sumažino pareiškėjų galimybes pasikeisti, taigi ir jų viltis, kad vieną dieną jiems pavyks pasiekti pažangos, ją parodyti ir sulaukti bausmės sušvelninimo.

c) Išvada

180. Teismas primena, jog vien tai, kad nuteistasis jau daug metų atlieka laisvės atėmimo bausmę, nesumažina valstybės pozityvios pareigos apsaugoti visuomenę, ir joks su 3 straipsniu susijęs klausimas negali kilti, jei nuteistasis iki gyvos galvos vis dar kelia pavojų visuomenei. Tai visų pirma pasakytina apie nuteistuosius už nužudymą ar kitus sunkius nusikaltimus asmeniui (žr. *Vinter and Others*, § 108; taip pat žr. *Murray*, § 111, cituotos pirmiau). Tačiau Teismas taip pat mano, kad net tie labiausiai pasibjaurėtinus ir baisiausius nusikaltimus įvykdę asmenys vis tiek išsaugo savo esminį žmogiškumą ir gebėjimą keistis. Nors jų laisvės atėmimo bausmės yra ilgos ir pelnytos, jie išsaugo teisę turėti viltį, kad vieną dieną jie išpirks savo kaltes. Šios vilties iš jų negalima visai atimti. Atėmus iš jų viltį, būtų paneigtas esminis jų žmogiškumo aspektas, ir tai prilygtų pažeminimui.

181. Teismas taip pat pripažįsta, kad atsižvelgiant į Susitariančiosioms Valstybėms suteiktiną vertinimo laisvę baudžiamosios justicijos ir bausmių skyrimo srityje, jis neturi joms nurodyti, kas tą peržiūrą turėtų atlikti – vykdomoji valdžia ar teismai (žr. *Vinter and Others*, cituota pirmiau, § 120; taip pat žr. *Hutchinson*, cituota pirmiau, §§ 46–50). Vis dėlto Teismas mano, kad siekiant užtikrinti tinkamą nuteistojo iki gyvos galvos pokyčių ir pažangos siekiant reabilitacijos įvertinimą, kad ir kokie akivaizdūs jie būtų, peržiūrą turėtų atlikti arba vykdomosios valdžios institucija, pateikdama motyvus, arba teismas, kad būtų išvengta bet kokių savivalės požymių. Teismas taip pat nurodė, kad tiek, kiek tai svarbu, kad nuteistasis žinotų, ką jis privalo daryti, kad būtų svarstomas jo išleidimas į laisvę, ir kokiomis sąlygomis tai galėtų įvykti, dar gali būti reikalaujama pateikti sprendimo motyvus, ir tai turi būti užtikrinta suteikiant teisę į peržiūrą teisme (žr. *Murray*, cituota pirmiau, § 100). Teismas jau konstatavo, kad Prezidento malonė Lietuvoje *de facto* nesuteikia galimybės nuteistajam iki gyvos galvos žinoti, ką jis privalo daryti, kad būtų svarstomas jo išleidimas į laisvę ir kokiomis sąlygomis tai gali įvykti. Jis taip pat atkreipė dėmesį į tai, jog nėra teisminės peržiūros, kuri galėtų lemti atleidimą nuo laisvės atėmimo iki gyvos

galvos bausmės ar jos sušvelninimą. Todėl Teismas konstatuoja, kad šiuo metu pareiškėjams skirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės negali būti laikomos sumažinamomis pagal Konvencijos 3 straipsnio reikalavimus (žr. *László Magyar*, cituota pirmiau, § 58). Galiausiai, nemažiau svarbu yra tai, kad kol Teismas neišspręs šios bylos, Lietuvoje nebus vykdomos jokios reformos (žr. šio sprendimo 60 ir 98 punktus).

182. Galų gale šioje byloje Teismas pažymi, kad pareiškėjas P. Gervin yra atlikęs 7 metus savo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės. Todėl jis dar neatitinka teisės aktuose nustatytų reikalavimų besikreipiantiems dėl Prezidento malonės (žr. šio sprendimo 48 punktą). Tačiau Teismas jau yra konstatavęs, kad nenumačius veiksmingos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros, nesuderinamumo su Konvencijos 3 straipsniu klausimas iškyla laisvės atėmimo iki gyvos galvos skyrimo momentu, o ne vėlesniame įkalinimo etape (žr. *Vinter and Others*, cituota pirmiau, § 122).

183. Todėl Konvencijos 3 straipsnis buvo pažeistas kiekvieno iš šešių pareiškėjų atžvilgiu.

II. TARIAMAS KONVENCIJOS PIRMOJO PROTOKOLO 2 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

184. Pirmasis pareiškėjas K. Matiošaitis taip pat skundėsi, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime jam nesudarius galimybės įgyti profesinį išsilavinimą buvo pažeista jo teisė į mokslą, saugoma pagal Pirmojo protokolo 2 straipsnį, kuriame šiuo atžvilgiu nurodyta:

„Niekam neturi būti atimta teisė į mokslą <...>“

1. Šalių argumentai

a) Pirmasis pareiškėjas

185. Pirmasis pareiškėjas iškart pripažino, kad jis niekada nesikreipė dėl perkėlimo į pataisos namus iš Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo. Tačiau taip buvo dėl to, kad jis turėjo tik vieną artimąjį, savo 85-erių metų motiną, kuri jį minėtame kalėjime lankė. Jai būtų buvę sunku važinėti į pataisos namus kitame mieste (ne Vilniuje), kad jį aplankyti. Be to, net ir darant prielaidą, kad jam būtų leista persikelti į pataisos namus, institucijos negalėjo užtikrinti, kad ten jis būtų galėjęs įgyti tinkamą profesinį išsilavinimą.

186. Be to, pirmasis pareiškėjas teigė, kad realios galimybės įgyti profesinį išsilavinimą nebuvimas jam padarė dar daugiau žalos nei kitiems kaliniams. Nors 2011 m., atlikdamas bausmę Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, jis įgijo edukologijos bakalauro laipsnį, jis neturėjo jokios galimybės tobulėti toliau ir įgyti reikalingų praktinių įgūdžių pasirinktoje profesinėje srityje. Pareiškėjas taip pat buvo įsitikinęs, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime siūlomų socialinės reabilitacijos programų įvairovė

buvo labai menka ir jos toli gražu nepatenkino jo intelektualinio ir profesinio tobulėjimo poreikių.

187. Pirmasis pareiškėjas paaiškino, kad nacionalinėms institucijoms jis nesiskundė Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime nesudarytomis galimybėmis įgyti profesinį išsilavinimą, nes pagal nacionalinę teisę profesinis mokymas organizuojamas tik pataisos namuose, bet ne Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. Todėl jis neturėjo jokių realių ir veiksmingų teisinės gynybos priemonių šio apribojimo atžvilgiu. Be to, toks ilgalaikis galimybės pasinaudoti teise į mokslą apribojimas buvo neproporcingas galiojančiuose nacionalinės teisės aktuose nurodytam tikslui. Pareiškėjas pripažino, kad teisė į mokslą nėra absoliuti teisė, ir valstybės turi tam tikrą vertinimo laisvę pasirinkdamos, kokiais būdais kaliniams užtikrinti galimybę mokytis. Tačiau Konvencija suteiktos teisės turi būti aiškinamos plačiai, o apribojimai – siaurai.

b) Vyriausybė

188. Vyriausybė pareiškė, kad pirmasis pareiškėjas nacionalinėms institucijomis niekada nesiskundė, kad buvo pažeista jo teisė į mokslą, nes jis negalėjo kalėjime įgyti profesinio išsilavinimo. Jis neprašė ir būti perkeltas į Pravieniškių pataisos namus, kur, pasak Vyriausybės, jam būtų taikomas švelnesnis režimas ir jis galėtų dalyvauti platesnio profilio švietimo programose.

189. Vyriausybė taip pat pažymėjo, kad Konvencija nesuteikia absoliučios teisės į visų formų švietimą, ir Pirmojo protokolo 2 straipsniu valstybės nėra įpareigosios organizuoti nuteistųjų perkvalifikavimo programų (Vyriausybė rėmėsi byla *Valašinas prieš Lietuvą* (dec.), no. 44558/98, 2000-03-14). Valstybėms suteikta tam tikra vertinimo laisvė sprendžiant, kaip užtikrinti kaliniams teisę į mokslą. Be patalpų ir dėstytojų, profesinio mokymo organizavimas sustiprinto saugumo kalėjimuose kartais pareikalauja specialios įrangos ir papildomų saugumo priemonių, todėl kalėjimo administracijai atsiranda didžiulė papildoma našta. Tai, kad Lietuvoje mokytis profesijos buvo galima tik atliekant bausmę pataisos namuose, nepažeidė teisės į mokslą esmės, ypač atsižvelgiant į tai, kad nuteistieji iki gyvos galvos galėjo užsiregistruoti ir dalyvauti kitose kalėjime organizuojamose švietimo programose. Galiausiai, pareiškėjo padėtis pagerėjo 2015 m. rugsėjo 1 d. panaikinus draudimą organizuoti profesinį mokymą kalėjime.

190. Nagrinėjamu atveju 2011 m. pareiškėjas ištis baigė valstybės finansuojamą programą ir įgijo edukologijos bakalauro laipsnį. Jis taip pat lankė anglų kalbos ir kompiuterinio raštingumo kursus. Nors tam tikrų profesinių įgūdžių galima įgyti ir dirbant Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo gamybos bare, 2009 m. pirmasis pareiškėjas atsisakė darbo pasiūlymo (žr. šio sprendimo 11 ir 12 punktus).

2. Teismo vertinimas

a) Bendrieji principai

191. Bylai reikšmingi principai dėl nuteistųjų galimybių pasinaudoti Konvencijoje ir jos protokoluose nustatytais teisėmis apibendrinti byloje *Velyo Velev prieš Bulgariją* (no. 16032/07, §§ 30–34, ECHR 2014 (ištraukos)).

b) Teismo išdėstytų principų taikymas šios bylos faktinėms aplinkybėms

192. Teismas nemato būtinybės nagrinėti Vyriausybės prieštaravimo dėl nepanaudotų vidaus teisinės gynybos priemonių, nes skundas bet koku atveju nepriimtinas dėl toliau išvardytų priežasčių.

193. Lietuvoje nuteistieji iki gyvos galvos pirmuosius 10 metų bausmę turi atlikti Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime ir tik vėliau gali pateikti prašymą būti perkelti į Pravieniškių pataisos namus. Iki 2015 m. rugsėjo mėn. profesinis mokymas Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime nebuvo galimas (žr. šio sprendimo 104 ir 106 punktus). Tačiau Teismas yra pasirengęs pripažinti, kad teisinis reglamentavimas buvo nustatytas ir veikė pakankamai aiškiai (žr. priešingai bylą *Velyo Velev*, cituota pirmiau, § 36). Vyriausybė nurodė, kad profesinio mokymo organizavimas Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime galėjo sukelti pavojų saugumui šioje įstaigoje. Teismas nemano, kad šis argumentas yra neįtikinamas, ypač turint omenyje, kad Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas yra ta įstaiga, kurioje iš pradžių bausmę atlieka nuteistieji už pačius baisiausius nusikaltimus.

194. Kalbant konkrečiai apie pirmojo pareiškėjo aplinkybes, Teismas pažymi, kad 2011 m., kalėdamas Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, jis įgijo socialinio pedagogo bakalauro diplomą. Jam buvo leista užsiregistruoti ir lankyti kompiuterinio raštingumo ir anglų kalbos kursus, kalėjime jis dalyvavo kitoje prasmingoje veikloje, kaip antai priklausė mezgimo būreliui (žr. šio sprendimo 12 punktą). Todėl negalima sakyti, kad pareiškėjui nesuteikta galimybė užsiimti kokia nors prasminga veikla, kuri būtų reikšminga jo asmenybės pokyčiams. Be to, net pripažįstant, kad 2015 m. rugsėjo mėn. buvo panaikintas teisinis profesinio mokymo kalėjime draudimas, tai neturi tokio poveikio pirmojo pareiškėjo padėčiai, kad iškiltų valstybės atsakomybės klausimas, nes prašymą mokytis profesijos Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime jis pateikė tik 2014 m. rugpjūčio mėn. (žr. šio sprendimo 15 straipsnį). Be to, pareiškėjas neįrodė, kad panaikinus teisinį draudimą jis papildomai kreipėsi į Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administraciją dėl profesinio mokymo. Šiuo požiūriu Teismas nepamiršo ir to, kad nuo 2007 m. pareiškėjas dirbo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, bet 2009 m. jis atsisakė toliau dirbti, nes nenorėjo dirbti su, jo teigimu, žemesnei kastai priklausančiais kaliniais (žr. šio sprendimo 12 punktą). Teismas mano, kad toks pareiškėjo motyvas yra nepriimtinas, nes yra pagrįstas kriminalinės kalėjimų subkultūros principais, o to Teismas

negali toleruoti. Teismas taip pat mano, kad toks pirmojo pareiškėjo motyvas aiškiai parodo, jog jam trūksta nuoširdaus noro dirbti su kitais. Tai verčia Teismą rimtai suabejoti pirmojo pareiškėjo argumentu, kad galimybė mokytis profesijos jam buvo itin svarbi.

195. Darytina išvada, kad ši peticijos dalis yra akivaizdžiai nepagrįsta pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalį ir turi būti atmesta remiantis Konvencijos 35 straipsnio 4 dalimi.

III. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

196. Konvencijos 41 straipsnyje nustatyta:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

197. Visi šeši pareiškėjai reikalavo po 100 000 litų (LTL; apie 29 000 eurų (EUR)) neturtinei žalai atlyginti.

198. Vyriausybė nurodė, kad minėti reikalavimai yra per dideli, nes jie neatitinka Teismo praktikos panašiose bylose (Vyriausybė rėmėsi byla *Vinter ir kiti*, cituota pirmiau, § 136). Reikalaujamos sumos taip pat gerokai viršijo kompensaciją, kuri buvo priteista bylose prieš Lietuvą dėl 3 straipsnio pažeidimų.

199. Teismas, atsižvelgdamas į šios bylos aplinkybes, mano, kad pats Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo nustatymas užtikrina teisingą atlyginimą šioje byloje, todėl nieko nepriteisia šešių pareiškėjų tariamai patirtai neturtinei žalai atlyginti (žr. naujausią bylą šiuo klausimu *Murray*, cituota pirmiau, § 131).

B. Išlaidos ir sąnaudos

200. Šeši pareiškėjai taip pat pareikalavo 200 LTL (apie 60 EUR) pašto išlaidoms atlyginti.

201. Vyriausybė šį reikalavimą ginčijo, nurodžiusi, kad visos pašto išlaidos turėtų būti laikomos atlygintomis pagal teisinės pagalbos sistemą.

202. Teismas pažymi, kad šeši pareiškėjai šioje byloje pasinaudojo Europos Tarybos teisine pagalba teisiniam atstovavimui, ir jų atstovui V. Rutkauskui buvo iš viso sumokėta 850 EUR.

Atsižvelgiant į Teismo praktiką, išlaidos ir sąnaudos pareiškėjui priteisiamos tik tuo atveju, jei nustatoma, kad jos buvo iš tikrųjų patirtos, būtinos ir pagrįsto dydžio. Nagrinėjamu atveju, atsižvelgdamas į turimus dokumentus ir pirmiau nurodytus kriterijus, Teismas atmeta prašymus bylinėjimosi Teisme išlaidoms ir sąnaudoms padengti.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI:

1. *Nusprendžia* išbraukti R. Lenkaičio ir E. Svoto peticijas iš savo bylų sąrašo.
2. *Nusprendžia* sujungti pareiškėjų K. Matiošaičio, J. Maksimavičiaus, S. Katkaus, V. Belecko, A. Kazlausko ir P. Gervino peticijas;
3. *Skelbia* pareiškėjų K. Matiošaičio, J. Maksimavičiaus, S. Katkaus, V. Belecko, A. Kazlausko ir P. Gervino skundus pagal 3 straipsnį priimtinais;
4. *Nusprendžia*, kad K. Matiošaičio, J. Maksimavičiaus, S. Katkaus, V. Belecko, A. Kazlausko ir P. Gervino atžvilgiu buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis.
5. *Nusprendžia*, jog konstatavimas, kad K. Matiošaičio, J. Maksimavičiaus, S. Katkaus, V. Belecko, A. Kazlausko ir P. Gervino atžvilgiu buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis, nes jiems skirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės, joms įsigaliojus, negalėjo būti sušvelnintos, pats savaime užtikrina teisingą jų dėl to patirtos neturtinės žalos atlyginimą šioje byloje.
6. *Skelbia* K. Matiošaičio skundą dėl nesudarytos galimybės įgyti profesinį išsilavinimą Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime nepriimtiniu.
7. *Atmeta* likusią pareiškėjų reikalavimų dėl teisingo atlyginimo dalį.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2017 m. gegužės 23 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Hasan Bakırcı
Kanclerio pavaduotojas

Işıl Karakaş
Pirmininkė

Remiantis Konvencijos 45 straipsnio 2 dalimi ir Teismo reglamento 74 taisyklės 2 dalimi, prie šio sprendimo pridedamos šios atskirosios nuomonės:

- a) teisėjų P. Lemmens ir R. Spano bendra pritariamoji nuomonė;
- b) teisėjo E. Kūrio pritariamoji nuomonė.

A. I. K.

H. B.

TEISĖJŲ P. LEMMENS IR R. SPANO BENDRA
PRITARIAMOJI
NUOMONĖ

I.

1. Mes pritariame sprendimui. Tačiau mes manome, jog reikia surašyti atskirą nuomonę, nes, mūsų vertinimu, kai kurie motyvai visapusiškai neatspindi Teismo praktikos šioje srityje, išplėtotos nuo tada, kai Didžioji kolegija 2013 m. paskelbė sprendimą byloje *Vinters ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* ([GC], nos. 66069/09, 130/10 ir 3896/10, ECHR 2013 (ištraukos)), apimties ir turinio.

2. Pagal Teismo praktiką dėl Konvencijos 3 straipsnio pagrindinis reikalavimas laisvės atėmimo iki gyvos galvos baudmėms yra tai, kad jos būtų *de facto* ir *de jure* sumažinamos. Esminis aspektas vertinant sumažinimo galimybę yra tai, ar nacionalinėje teisėje nustatyta speciali peržiūros procedūra, suteikianti nuteistiesiems iki gyvos galvos viltį išeiti į laisvę. Peržiūros procedūra turi būti suformuluota taip, kad vertintojas, ar tai būtų vykdomosios valdžios ar teismo institucija, būtų įpareigotas po tam tikro laiko išnagrinėti, ar yra teisėtų penitencinių pagrindų tolesniam įkalinimui (žr. *Vinter and Others*, cituota pirmiau, §§ 119–20). Kaip Teismas pabrėžė byloje *Murray prieš Nyderlandus* ([GC], no. 10511/10, § 100, ECHR 2016), pagal šią procedūrą turi būti įvertinta ir pažanga siekiant reabilitacijos.

3. Neseniai paskelbtame Didžiosios kolegijos sprendime byloje *Hutchinson prieš Jungtinę Karalystę* ([GC], no. 57592/08, 2017-01-17), Teismas patikslino peržiūros procedūros pobūdį, apimtį bei jos vertinimo kriterijus ir sąlygas (§§ 46–65). Visų pirma, Teismas paaiškino, kad peržiūra nebūtinai turi būti teismo pobūdžio, tačiau turi būti užtikrintas vertintojo nepriklausomumas ir nešališkumas, taip pat tam tikros procesinės garantijos bei savivalės prevencija. Antra, peržiūros procedūroje turi būti nustatyta institucijos pareiga išnagrinėti, ar tolesniam įkalinimui yra teisėtas penitencinis pagrindas, o sprendimas neturi būti priimtas tik šios institucijos nuožiūra. Trečia, vadovaujantis Teismo išvadomis byloje *Murray* (žr. šios nuomonės 2 punktą), baudmės peržiūros kriterijai ir sąlygos turi būti pakankamai konkretūs ir tikslūs, kad atitiktų teisinio tikrumo reikalavimus. Galiausiai, tiek, kiek tai svarbu, kad nuteistasis žinotų, ką jis privalo daryti, kad būtų svarstomas jo išleidimas į laisvę, ir kokiomis sąlygomis tai galėtų įvykti, dar gali būti reikalaujama ir pateikti sprendimo motyvus; šio reikalavimo laikymasis turi būti užtikrintas suteikiant teisę į peržiūrą teisme (žr. *Murray*, cituota pirmiau, § 100).

II.

4. Dviejuose svarbiuose sprendimuose, vertindamas laisvės atėmimo iki gyvos galvos baudmės peržiūros procedūros po nuteisimo atitiktį Konvencijai, minėtus esminius reikalavimus Teismas pritaikė tam tikrų

Susitariančiųjų Valstybių Prezidento malonės sistemoms. Byloje *László Magyar prieš Vengriją* (no. 73593/10, 2014-05-20), Teismas konstatavo Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą, nurodęs tris priežastis, dėl kurių Vengrijos Prezidento malonės sistema neatitiko byloje *Vinter* išdėstytų peržiūros po nuteisimo reikalavimų. Visų pirma, nacionalinėje teisėje Prezidentas nebuvo įpareigotas atlikti bausmės peržiūros pagal bylos *Vinter* reikalavimus. Antra, nors ir buvo prievolė surinkti tam tikrą informaciją apie nuteistąjį, šiuo atžvilgiu nebuvo paskelbti jokie kriterijai. Trečia, pagal nacionalinę teisę nei Teisingumo ministras, nei Prezidentas nebuvo įpareigoti pateikti motyvų.

5. Vėliau, byloje *Harakchiev ir Tolumov prieš Bulgariją* (nos. 15018/11 ir 61199/12, ECHR 2014 (ištraukos)), Teismas išnagrinėjo Bulgarijos Prezidento malonės sistemą, remdamasis Konvencijos 3 straipsniu. Kadangi skundas buvo susijęs su 2004–2012 m. laikotarpiu, Teismas visų pirma konstatavo, jog neaišku, ar nacionalinėje teisėje buvo *de jure* galimybė sumažinti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes. Antra, laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė *de facto* nebuvo sumažinama, nes atitinkamas pareiškėjas negalėjo žinoti, kad yra procedūra, kuri faktiškai sudarytų galimybę svarstyti dėl jo paleidimo į laisvę. Tačiau Teismas pažymėjo, kad 2012 m. tuometinis Prezidentas suformavo Malonės komisiją. Komisijos darbo reglamente buvo nustatyta, kad Komisija savo darbe privalo atsižvelgti į susijusių tarptautinių teismų ir kitų institucijų praktiką aiškinant ir taikant Bulgarijoje galiojančius tarptautinius dokumentus dėl žmogaus teisių. Komisija paskelbė kriterijus, kuriais ji vadovavosi nagrinėdama malonės prašymus, taip pat skelbė savo rekomendacijų motyvus dėl malonės teikimo įgaliojimų įgyvendinimo atskirose bylose. Teismas taip pat manė, jog svarbu tai, kad 2012 m. Konstitucinis Teismas pateikė privalomą Konstitucijos išaiškinimą, kuriame buvo apibrėžta malonės teikimo įgaliojimų taikymo sritis, ir nurodyta, kad šie įgaliojimai turi būti įgyvendinami objektyviai, atsižvelgiant į teisingumo, žmoniškumo, atjautos ir gailestingumo principus, nuteistojo sveikatą bei šeimines padėtį, taip pat teigiamus jo asmenybės pokyčius. Konstitucinis Teismas taip pat pareiškė, kad nors negalima reikalauti kad Prezidentas ar Viceprezidentas pateiktų motyvus konkrečiose bylose, jie turėtų išdėstyti bendrus kriterijus, kuriais remiantis jie įgyvendina malonės teikimo įgaliojimus. Galiausiai, Konstitucinis Teismas nurodė, kad malonės dekretas gali būti jam apskūstas, tačiau įvardijo ir tam tikras ribojimo sąlygas, susijusias su teise pateikti skundą. Šis Konstitucinio Teismo nutarimas suteikė rimtų garantijų, kad Prezidento malonės teikimo įgaliojimai bus įgyvendinami nuosekliu ir nuspėjamu būdu. Teismas padarė išvadą, kad tuo atveju, jei Prezidento malonės įgaliojimai įgyvendinami vadovaujantis Malonės komisijos patvirtintais metodais ir Konstitucinio Teismo išdėstytais principais, laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės gali būti laikomos *de facto* sumažinamomis.

III.

6. Atsižvelgdami į pagrindinius reikalavimus peržiūrai po nuteisimo, Teismo išdėstytus byloje *Vinter* ir aprašytus šios nuomonės 2–3 punktuose, ir jų taikymą Prezidento malonės sistemoms (žr. šios nuomonės 4–5 punktus), manome, kad nagrinėdamas tokio pobūdžio bylą Teismas viso labo turėtų abstrakčiai apžvelgti bendrus nacionalinės sistemos elementus, kad įvertintų jų atitiktį struktūriniais reikalavimams dėl *de jure* ir *de facto* galimybės sumažinti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes. Todėl Teismo motyvuose pateikta informacija apie šios bylos pareiškėjų ar kitų nuteistųjų iki gyvos galvos Lietuvoje individualias aplinkybes neturėjo būti įtraukta į Teismo analizę (žr. 175–179 punktuose pateiktus motyvus). Kitaip tariant, mūsų nuomone, Teismui būtų pakakę konstatuoti Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą dėl toliau nurodytų trijų priežasčių.

7. Pirma, nors ir esame pasirengę pripažinti, kad 1993 m. Malonės komisijos nuostatai, su vėlesniais pakeitimais, patys savaime galbūt ir atitinka Teismo praktikoje nustatytus aiškumo reikalavimus, pažymime, kad Lietuvos sistemoje Prezidentui suteikta visiška ir neribota diskrecija teikiant malonę. Prezidento įgaliojimai neapriboti jokiais procesinėmis garantijoms, todėl nei Prezidentas, nei Malonės komisija neprivalo pateikti savo sprendimų motyvų. Maža to, nei Malonės Komisijos, nei Prezidento praktika nagrinėjant malonės prašymus nėra viešinama, nes neskelbiami jokie pranešimai apie tai, kaip jie įgyvendina savo funkcijas.

8. Antra, nei nacionalinėje teisėje, nei teismų praktikoje nenustatyta Malonės komisijos ar Prezidento prievolė išsiaiškinti, ar tolesnį įkalinimą galima pagrįsti teisėtais penitenciniais pagrindais, vadovaujantis byloje *Vinter* nustatytais reikalavimais.

9. Trečia, svarbu pabrėžti, kad nei Malonės Komisijos, nei Prezidento sprendimai (Prezidentui suteikta visiška diskrecija, taigi nė viena iš šių institucijų neturi pateikti savo sprendimų motyvų) negali būti peržiūrėti teismo, kad būtų tinkamai užkirstas kelias savivalei.

TEISĖJO E. KŪRIO PRITARIAMOJI NUOMONĖ

1. Nors labai neseniai panašioje byloje (*T.P. and A.T. v. Hungary, nos. 37871/14 ir 73986/14, 2016-10-04*), kurioje Teismas konstatavo Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą dėl to, kad pagal Vengrijos teisę laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė negalėjo būti sumažinta, pateikiau prieštaraujamą nuomonę, šioje byloje negaliu laikytis tos pačios teisinės pozicijos, nes šis sprendimas yra pagrįstas dabartine Konvencijos interpretacija. Aš tikrai nesu patenkintas šia praktika; tiksliau, aš labiau nepritariu ne tam, *kas* joje pasakyta, bet tam, *kaip* prie tokios išvados prieita.

2. Po sprendimo *T. P. ir A. T. prieš Vengriją* (cituota pirmiau), Teismas priėmė svarbų sprendimą *Hutchinson prieš Jungtinę Karalystę* ([GC], no. 57592/08, 2017-01-17), kuriame (nors 3 straipsnio pažeidimo nebuvo konstatuota) konsolidavo savo doktriną dėl nuteistųjų iki gyvos galvos „teisės į viltį“, kad jų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė bus peržiūreta ir dėl to jie bus išleisti į laisvę anksčiau. Byloje *Hutchinson*, kaip ir šiame sprendime, nurodoma ir cituojama ne tik byla *Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* ([GC], nos. 66069/09, 130/10 ir 3896/10, ECHR 2013 (ištraukos)) bei vienas iš svarbiausių po *Vinter* priimtų sprendimų, *Murray prieš Nyderlandus* ([GC] no. 10511/10, ECHR 2016), bet ir ankstesnis sprendimas byloje *Kafkaris v. Cyprus* (no. 21906/04, ECHR 2008). Taikant byloje *Kafkaris* nustatytus kriterijus (jei jie (ar bent vienas iš jų) per tą laiką nebūtų tapę faktiškai nebegaliojančia taisykle, kuri vis dėl to ir toliau „puošia“ daugelį su laisvės atėmimu iki gyvos galvos susijusių sprendimų), šios bylos rezultatas galėjo – ir turėjo – būti kitoks, t. y. būtų konstatuota, kad 3 straipsnis pažeistas nebuvo. Tačiau pagal iki šiol Teismo išplėtotą praktiką (pastarąjį kartą – byloje *Hutchinson*) tokia išvada tapo nebeįmanoma.

3. Teismo praktika laisvės atėmimo iki gyvos galvos srityje plėtojama ir toliau. Tai – stebėtinai greitas procesas. Vienas iš šio plėtojimosi elementų, tegul ir nelabai išsiskiriantis (bent išorės stebėtojiui), yra lėtas, bet nuoseklus ir tikslingas perėjimas nuo pripažinimo – pavyzdžiui, byloje *Vinter ir kiti* (cituota pirmiau, § 120), kuris kur kas labiau nei Teismo praktika po bylos *Vinter*, persmelktas tuo metu dar naujo sprendimo byloje *Kafkaris* (cituota pirmiau) dvasios – kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūrą turėtų atlikti *arba* vykdomosios valdžios institucija, pateikdama motyvus, *arba* teismas, kad būtų išvengta bet kokių savivalės požymių“ (žr. sprendimo 181 punktą, paryškinta autoriaus), prie faktinio vykdomosios valdžios atliekamos peržiūros alternatyvos atmetimo, kai tik tai įmanoma. Tai vyksta nepaisant nuolatinių žodinių patikinimų, kad minėta alternatyva nėra neįmanoma, bent teoriškai. Atidžiau pažvelgus į tai, kokie ankstesnėse su įkalinimu iki gyvos galvos susijusiose bylose pavartoti argumentai parinkti apibendrinimams vėlesnėse bylose arba kaip tam tikrais atvejais išryškunami nebe vieni argumentai, o kiti (nors nė vieni iš jų neperfrazuojami), arba į tai, kaip sureikšminamos tam tikros privalomos ar net neprivalomos teisės

normos iš kitų šaltinių nei Konvencija (žr., pavyzdžiui, sprendimo 174 punktą), turbūt galima prognozuoti, kad minėtas perėjimo procesas anksčiau ar vėliau pasieks savo logišką baigtį. Spėlioti, *kada* tai įvyks, palikime pranašams. Tiesa ir tai, kad šiandien ši logiška baigtis dar nepasiekta. Pavyzdžiui, byloje *Hutchinson* (cituota pirmiau), vykdomosios valdžios atliekamos peržiūros alternatyva nebuvo atmesta, visų pirma dėl to, kad Didžiosios Britanijos sistemoje vykdomoji valdžia *nurodo* atsisakymo sušvelninti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę motyvus; dar daugiau, šie motyvai *gali būti peržiūrėti teisme*. Kad ir kaip būtų, akivaizdu, kad dabartinė Teismo praktika labai skiriasi nuo bylos *Kafkaris* (cituota pirmiau).

Priešingai nei Didžiosios Britanijos teisinėje ir administracinėje situacijoje, tokioje teisinėje sistemoje, kokia galioja Lietuvoje, Konvencijos reikalavimus atitinkanti vykdomosios valdžios (tik) malonės būdu atliekama peržiūra, regis, nebėra suderinama su 3 straipsniu, ypač atsižvelgiant į tai, kad tais atvejais, kai nuteistojo iki gyvos galvos malonės prašymą Prezidentas atmeta remdamasis Malonės komisijos teikimu arba į jį neatsižvelgdamas, paprastai *neskelbiamas joks Prezidento dekretas*. Kaip buvęs konstitucinio teismo teisėjas, negaliu susilaikyti nepažymėjęs, kad toks neveikimas, švelniai tariant, kelia abejonių dėl jos suderinamumo su Lietuvos Respublikos Konstitucija, pagal kurią „Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, *leidžia aktus-dekretus*“ (85 straipsnis, paryškinta autorius), tačiau šie svarstymai nėra šios bylos objektas. Kita vertus, periodinės teisminės laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmių peržiūros įvedimas Lietuvos teisės sistemoje neatrodo kaip neįveikiama užduotis, nors dėl tam tikrų priežasčių (kurias trumpai aptarsiu vėliau) valdžios institucijos jos kol kas nesiėmė. Be to, minėtos teisminės peržiūros įvedimas nereikalautų kaip nors pakeisti šalies Konstituciją ar kaip nors iš esmės pakeisti Prezidento malonės institutą, kuris iki šiol iš esmės buvo pagrįstas gailėstingumu ar malone. Svarbiausia yra tai, kad tokia peržiūra *būtų suderinama su Konvencija pagrįsta Teismo praktika* dabar ir net (galbūt netolimoje) ateityje – jei ne teoriškai (raminanti mantra apie vykdomosios valdžios atliekamos peržiūros galimybę bus ir toliau kartojama), tai beveik neišvengiamai praktiškai.

4. „Būtent teismai turi kompetenciją ir pareigą aiškinti teisę“ (*Marbury v. Madison*, 5 U.S. 1 Cranch 137 (1803)). „Tai, ką vadiname teise, yra dogma arba sistemiškas teismo veiksmų numatymas (Oliver Wendell Holmes, Jr., „The Path of the Law“, 10 *Harvard Law Review* 457 (1897)). Kitaip tariant, kaip paaiškino vienas iš JAV teismų pirmininkų Charles Evans Hughes, „Konstitucija yra tai, ką sako teisėjai“ („Addresses and Papers of Charles Evans Hughes, Governor of New York, 1906–1908“ (1908), p. 139).

Lygiai taip pat, patinka tai kam nors ar nepatinka, *Konvencija yra tai, ką sako Strasbūro teismas*. „Sistemiškas numatymas“ (O. W. Holmesui tai buvo „dogmos“ sinonimas), kaip po sprendimų byloje *Vinter ir kiti* ir *Hutchinson*

(cituotos pirmiau) bus sprendžiamos su nuteistųjų iki gyvos galvos „teise į viltį“ susijusios bylos, yra galimas.

5. Tiesą sakant, tam tikra dviprasmybė išlieka – ir ji nėra nereikšminga. Logikos moksle ši dviprasmybė turi pavadinimą. Tai tik viena iš vadinamojo Melagio (arba Epimenido) paradokso versijų. Sprendimai bylose *Vinter ir kiti* ir *Kafkaris* (cituoti pirmiau) – bent jau tos jų dalys, kuriose nagrinėjamas vykdomosios valdžios teikiamos malonės, kaip pagrindinės (ar net vienintelės, jei neskaičiuosime paleidimo į laisvę pasigailėjimo pagrindu) priemonės laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmei sušvelninti, suderinamumas su 3 straipsniu – tam tikra prasme prieštarauja vienas kitam ir yra sunkiai suderinami. Negalima jais abiem remtis tuo pačiu metu. Tai yra, arba *diskrecinė* vykdomosios valdžios malonė, nenurodant atmetimo priežasčių ir nenumatant peržiūros galimybių, patenkina 3 straipsnio reikalavimus (kaip byloje *Kafkaris*) arba jų nepatenkina (kaip byloje *Vinter ir kiti*). Vis dėlto Teismas niekada nepripažino, kad išaiškinimai byloje *Kafkaris* nebegalioja.

Bet taip yra.

6. Remiantis dabartine Teismo praktika, tokiose bylose kaip ši būtent bendra nacionalinės teisės „kokybė“, o ne konkretaus pareiškėjo elgesys, atlieka lemiamą vaidmenį nustatant 3 straipsnio pažeidimą. Iš tikrųjų jų elgesys *neturi jokios reikšmės* konstatuojant minėtą pažeidimą: jei nacionalinės teisės aktuose be valstybės vadovo malonės ir paleidimo į laisvę pasigailėjimo pagrindu nenumatyta jokios kitos formos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmių peržiūra, kuri suteiktų nuteistiesiems vilties, kad jų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė bus peržiūreta ir dėl to jie išeis į laisvę nesuejus terminui, 3 straipsnio pažeidimas *bus* konstatuotas *nuo bausmės skyrimo pareiškėjui momento*, nesvarbu, *kada bausmė buvo paskirta*. Toks pažeidimas *bus* konstatuotas, neatsižvelgiant į tai, kad pareiškėjas padarė *kokią nors pažangą* siekiant rehabilitacijos ir ar buvo *pakankamai laiko* tokią pažangą padaryti, ir net nesvarbu, ar jis *apskritai dėjo kokias nors pastangas* reabilituotis. Jei manote, kad aš smarkiai perduodu, žr. bylą *T. P. ir A. T. prieš Vengriją* (cituota pirmiau). Tokia yra ligšiolinė Teismo praktika.

7. Kalbant apie *contradictio in temporis*, dėl kurio Teismas gali konstatuoti ir faktiškai *konstatuoja*, kad tokie pažeidimai buvo padaryti laikotarpiu iki sprendimo *Vinter* byloje, t. y. kai byloje *Kafkaris* išdėstyti principai dar *išties* galiojo, tai išnagrinėta mano prieštaraujamojoje nuomonėje byloje *T. P. ir A. T. prieš Vengriją* (cituota pirmiau). Ten konstatuota, kad valstybė atsakovė 3 straipsnį pažeidė tuo metu, kai skyrė laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę pareiškėjams toje byloje, nors tai prieštaravo paties Teismo įvertinimui byloje *Törköly prieš Vengriją* ((dec.), no. 4413/06, 2011-04-05), kurioje Teismas konstatavo, kad atitinkamas nacionalinis teisinis reguliavimas *atitiko* 3 straipsnio reikalavimus.

Šioje byloje pareiškėjams laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė (arba mirties bausmė, kuri buvo pakeista laisvės atėmimu iki gyvos galvos) buvo skirta laikotarpiu nuo 1993 iki 2000 metų. Tuo metu jų galimybės išeiti į laisvę prieš terminą, remiantis nacionalinės teisės aktais, nebuvo didesnės nei dabar. Gal net mažesnės. Tačiau, vadovaujantis Teismo praktika iki sprendimo byloje *Vinter*, tokia padėtis buvo suderinama su 3 straipsniu. Taip nebėra.

Savo prieštaraujamojoje nuomonėje byloje *T. P. ir A. T. prieš Vengriją* (cituota pirmiau) tvirtinau, kad „Vengrijos teismai pažeidė 3 straipsnį, nes šis Teismas pakeitė savo požiūrį“, ir klausiau, ar nacionaliniai teismai galėjo ir turėjo tokius pokyčius numatyti (žr. atskirosios nuomonės 11 punktą). Aš tuo abejoju.

Tas pats daugiausia pasakytina ir šioje byloje. Daugelis mano argumentų, pateiktų minėtoje prieštaraujamojoje nuomonėje, galioja ir šioje byloje, todėl aš jų čia nekartosiu.

8. Vis dėlto vienu svarbiu aspektu ši byla skiriasi nuo bylos *T. P. ir A. T. prieš Vengriją* (cituota pirmiau). Toje byloje Vengrijos institucijos galėjo gana pagrįstai tikėtis, kad panašiuose vėlesniuose procesuose prieš šią valstybę Teismas išliks ištikimas sau, nuosekliai vadovausis byloje *Törköly* (cituota pirmiau) išdėstytais savo motyvais ir nekonstatuos, kad nacionalinis teisinis reguliavimas, kuris tik prieš penkerius metus buvo pripažintas suderinamu su Konvencija, jau nebeatitinka jos reikalavimų (tai buvo viena iš priežasčių, kodėl aš nesutikau su daugumos nuomone toje byloje). Tačiau Lietuvos institucijos tokios galimybės („teisės į viltį“?) neturėjo, nes ši byla yra pirmas procesas prieš Lietuvą, kuriame skundžiamasi, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė tariamai negali būti sumažinta.

Lietuvos institucijos tikrai turėjo žinoti apie vyraujančią – ir labai stiprią – tendenciją Teismo praktikoje dėl tariamai nenumatytos galimybės sumažinti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę po sprendimo byloje *Vinter*. Jos privalėjo šios tendencijos neatmesti ir neignoruoti, o į ją atsižvelgti, net jei taip būtų įgyvendinama proaktyvi baudžiamoji politika, o ne griežtai apsiribojama Konvencijos išaiškinimu, galiojusiu iki sprendimo byloje *Vinter*.

Po sprendimo byloje *Vinter ir kiti* (cituota pirmiau) Teismas priėmė ne vieną sprendimą, akivaizdžiai parodydamas, kad Vyriausybės pozicija neturi perspektyvų. Paminėsiu tik keletą: *Öcalan prieš Turkiją* (no. 2) (nos. 24069/03, 197/04, 6201/06 ir 10464/07, 2014-03-18); *László Magyar prieš Vengriją* (no. 73593/10, 2014-03-20); *Harakchiev ir Tolumov prieš Bulgariją* (nos. 15018/11 ir 61199/12, ECHR 2014 (ištraukos)); *Čačko prieš Slovakiją* (no. 49905/08, 2014-07-22); *Trabelsi prieš Belgiją* (no. 140/10, ECHR 2014 (ištraukos)); *Murray* (cituota pirmiau); *T. P. ir A. T. prieš Vengriją* (cituota pirmiau); ir galiausiai *Hutchinson* (cituota pirmiau).

Todėl nesuprantama, kodėl Lietuvos institucijos nusprendė laukti, kol Teismas priims sprendimą *pareiškėjų byloje*. Jos akivaizdžiai pripažino

sąmoningą savo delsimą įgyvendinant būtinus pokyčius (žr. sprendimo 60 ir 181 punktus). Galima spėti, kad minėtą delsimą lėmė teisėkūros institucijos (ir vykdomosios valdžios institucijos, nes būtent vykdomoji valdžia inicijuoja daugumą teisės aktų) politinės valios trūkumas, taip pat pataikavimas visuomenės nuomonei, kuri, remiantis viešai skelbiamais duomenimis, būtų buvusi ir tikriausiai vis dar yra priešiška net formalios galimybės periodiškai peržiūrėti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes numatymui. Priešiškus toks didelis, kad jo nesušvelnintų ir priminimas, pavyzdžiui, byloje *Öcalan prieš Turkiją (no. 2)* (cituota pirmiau, § 207), kad „[3 straipsnio] pažeidimo konstatavimas negali būti suprantamas kaip vilties suteikimas pareiškėjui, kad jis bus netrukus paleistas į laisvę“ ir kad „nacionalinės institucijos, pasinaudamos teisės aktais nustatyta procedūra ir vadovaudamasi principais, kuriuos Teismas išdėstė Didžiosios kolegijos priimto sprendimo byloje *Vinter ir kiti* <...> 111–113 punktuose, privalo išsiaiškinti, ar tolesnis pareiškėjo įkalinimas yra pagrįstas praėjus minimaliam laisvės atėmimo laikotarpiui dėl to, kad bausmės ir atgrasymo reikalavimai dar nevisiškai patenkinti arba dėl to, kad tolesnis pareiškėjo įkalinimas yra pagrįstas dėl jo pavojingumo“?

Galima būtų spėlioti, kas įvyks greičiau: ar pirmiau nacionalinėje teisės sistemoje bus atlikti reikalingi teisės aktų pakeitimai, kurie leistų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes peržiūrėti teisme (!), ar pirmiau Teisme bus išnagrinėta nauja Lietuvai iškelta byla dėl tariamai nenumatytos galimybės sumažinti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę ir bus nustatytas 3 straipsnio pažeidimas tuo pačiu pagrindu kaip ir šioje byloje. Atsižvelgiant į Vyriausybės pateiktą informaciją, kad Lietuvoje yra gerokai daugiau nei 100 nuteistųjų iki gyvos galvos (žr. sprendimo 83 punktą), tikėtina, kad tokių bylų bus.

9. Neturiu nieko prieš tai, kad Teismas šioje byloje valstybei atsakovei (kaip ir daugeliui valstybių atsakovių ankstesnėse bylose) nurodė, kad jos baudžiamosios teisės aktai *turi* būti pakeisti. Juk tokie pakeitimai būtų svarbus žingsnis siekiant *humaniškesnės* nacionalinės baudžiamosios teisės. Nėra abejonių, kad tai teigiamas dalykas.

10. Man kelia susirūpinimą tai, kad nors sprendime išsamiai – ir teisingai (!) – aprašytos kiekvieno iš pareiškėjų faktinės aplinkybės (sprendimo skyriuje „Faktai“; šiuo atžvilgiu šis sprendimas tam tikra prasme gerokai pažangesnis ir ne toks atvirai dogmatiškas ir ribotas kaip kad sprendimas byloje *T. P. ir A. T. prieš Vengriją* (cituota pirmiau)), į faktines aplinkybes *niekaip neatsižvelgta* nei pateikiant motyvus, nei bendrą pareiškėjų individualios padėties įvertinimą. Teismas remiasi motyvais, kurie (kaip jau nurodžiau savo prieštaraujamojoje nuomonėje byloje *T. P. ir A. T. prieš Vengriją*) perkeliama iš vienos bylos į kitą, ir „asmeninį tobulėjimą, t. y. iš esmės moralinį reiškinį, neapdairiai paverčia mainų objektu be jokio nuoširdžios atgailos elemento“ (žr. mano prieštaraujamosios nuomonės 15 punktą), teigdamas, kad „tais atvejais, kai paskirta bausmė pagal

nacionalinę teisę negali būti sumažinta, būtų *ignoringa* tikėtis, kad nuteistasis sieks reabilituotis nežinodamas, ar tam tikru neapibrėžtu metu ateityje bus nustatyta procedūra, suteikianti galimybę, atsižvelgiant į jo reabilitaciją, svarstyti jo paleidimą į laisvę“ (žr. *Vinter ir kiti*, cituota pirmiau, § 122; *László Magyar*, cituota pirmiau, § 53; ir *Harakchiev and Tolumov*, cituota pirmiau, § 246; paryškinta autoriaus).

Šis „inoringumo“ aspektas neleidžia Teismui nagrinėti, ar pareiškėjas padarė pažangą „siekdamas reabilitacijos“.

11. Į šį sprendimą Teismas pažodžiui neįtraukė pirmiau pacituoto teorinio teiginio (bent nepavartojo žodžio „inoringa“ kalbėdamas savo vardu; bet žr. į bylą įstojusios trečiosios šalies argumentus, pateiktus sprendimo 152 punkte).

Vis dėlto ši mintis išreikšta.

12. Pareiškėjų teigimu, nors „nuteistasis iki gyvos galvos jau pradėdamas atlikti bausmę turi teisę žinoti, ką jis privalo daryti, kad būtų svarstomas jo išleidimas į laisvę“, Vyriausybė „neužsiminė apie <...> reabilitacijos plano sudarymą kiekvienam iš pareiškėjų, kad jiems būtų suteikta reikiama pagalba siekiant prasmingų pokyčių“, ir kadangi „nėra jokio konkretaus plano dėl paleidimo į laisvę bent kažkada ateityje ir nepateikta jokių aiškių nurodymų atmetus malonės prašymą, [jie] lieka visiškoje nežinioje ir neviltyje“ (žr. šio sprendimo 131 punktą).

Teismas tam nekritiškai pritarė, beje, net atidžiau neįsigilinęs į tuos reabilitacijos planus, kad galėtų įvertinti jų „konkretumą“. Be to, nors Bausmių vykdymo kodekse ir Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse aiškiai *reikalaujama*, kad tokie planai būtų sudaryti, ir Vyriausybė tvirtina, kad jie *yra* sudaryti, ir nors kalėjime, kuriame bausmę atlieka pareiškėjai, veikia ne viena socialinės reabilitacijos programa, pagal kurią nuteistiesiems iki gyvos galvos teikiama pagalba ir konsultacijos siekiant prasmingų pokyčių, ir patys pareiškėjai dalyvauja įvairiose adaptacijos, socialinės reabilitacijos ir asmenybės transformacijos programose (žr. sprendimo 101–103 ir 144–146 punktus), į šias aplinkybes nebuvo atsižvelgta. Pareiškėjai teigia, kad jie „nežino“, ką jie „privalo daryti“, ir Teismas jais tiki, kad ir ką sakytų Vyriausybė. Vyriausybė teigia, kad informacija apie kalinių asmenybę ir elgesį bei jų socialinės reabilitacijos rezultatus saugoma jų asmens bylose (žr. sprendimo 147 punktą), tačiau pareiškėjai (du iš jų) tvirtina, kad jie nebuvo su savo charakteristikomis supažindinti (žr. sprendimo 130 punktą). Tačiau ar pareiškėjai šios informacijos prašė? Jie taip neteigia. Tai reiškia, kad jie šios informacijos neprašė. Teismas vis tiek patiki pareiškėjų, o ne Vyriausybės teiginiu.

Tarsi būtų akivaizdu, kad gali laimėti loterijoje net nenusipirkęs bilieto.

Teismas neatsižvelgė ir į galimą pareiškėjų pažangą siekiant reabilitacijos. Nebuvo apsvaistyta, net tarp kitko, ar objektyviai galima vertinti, kad jie turėjo pakankamai laiko tokią pažangą pasiekti – bent jau kai kurių pareiškėjų atžvilgiu, kurie tuo metu, kai buvo teikiamos jų peticijos Teismui, buvo atlikę

tik 3,5 metų jiems skirtos laisvės atėmimo bausmės (žr. šios nuomonės 18 punktą). Teismas tiesiog laikė įrodyta, kad Prezidento malonė Lietuvoje *de facto* nesuteikia galimybės nuteistajam iki gyvos galvos žinoti, ką jis privalo daryti, kad būtų svarstomas jo išleidimas į laisvę, ir kokiomis sąlygomis tai gali įvykti (žr. sprendimo 181 punktą).

13. Išvadą, kad tikėtis, jog kalinys sieks reabilituotis, jei jam nebus suteikta viltis išeiti į laisvę, yra „įnoringa“, vertinu kaip *nepagrįstą* (čia pakartojau, tai, ką rašiau savo prieštaraujamojoje nuomonėje byloje *T. P. ir A. T. prieš Vengriją* (15 punktas). Jei tikėtis, kad kalinys stengsis reabilituotis nesuteikus jam to, kas prilygtų „teisiniam pažadui“ svarstyti jo paleidimą į laisvę, yra „įnoringa“ ir juolab jei yra „įnoringa“ tikėtis kad nuteistasis iki gyvos pats turėtų nuo bausmės atlikimo pradžios žinoti, „ką jis privalo daryti, kad būtų svarstomas jo išleidimas į laisvę, ir kokiomis sąlygomis tai gali įvykti, įskaitant tai, kada bus peržiūrima jo bausmė arba kada galima to prašyti“ (žr. *Vinter and Others*, cituota pirmiau, § 122), tuomet išties *visa kita nebesvarbu*. Nei tai, *kada* laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė buvo skirta, nei *už ką* ji skirta, nei tai, ar nuteistasis padarė *pažangą* siekdamas reabilituotis, nei tai, ar jis *stengėsi* reabilituotis, nei *teisėti visuomenės lūkesčiai*, kad ir kokie jie būtų. Svarbu yra „teisinis pažadas“ (arba jo nebuvimas) ir galimybė, kad jis bus ištesėtas.

14. Todėl išvada dėl 3 straipsnio pažeidimo šioje byloje (kaip ir kai kuriose kitose panašiose bylose) yra – ir bus – pagrįsta tik tuo, kad nacionalinė teisė buvo nepakankamai „kokybiška“, kad atitiktų 3 straipsnio reikalavimus pagal jų išaiškinimą Teismo praktikoje, kadangi nacionalinėje teisėje nenumatyta galimybė peržiūrėti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes. *Pareiškėjo elgesys visiškai nesvarbus, ką jau kalbėti apie jo pažangą siekiant reabilituotis*.

15. Tačiau į šį elgesį būtina atsižvelgti – ir iš principo, ir atsižvelgiant į šios bylos aplinkybes.

Pažvelgus į *faktinį* pareiškėjų elgesį, kažin ar galima ir toliau tikėti ar juolab įrodinėti, kad jie nežinojo „ką <...> privalo daryti, kad būtų svarstomas [jų] išleidimas į laisvę, ir kokiomis sąlygomis tai gali įvykti“ (žr. šio sprendimo 12 ir 13 punktus).

Net pripažinus, kad kai kurie iš jų galbūt nežinojo visko, ką jie *privalo daryti*, jie tikrai žinojo – arba turėjo žinoti, ko jie privalo *nedaryti*, tačiau vis tiek tai darė.

Kai kurių pareiškėjų *faktinis* elgesys buvo toks, kad jų išėjimas į laisvę neturėtų būti svarstomas, *kad ir koks būtų teisinis reguliavimas*.

Trumpai apžvelkime šiuos faktus.

16. K. Matiošaitis: „atsisakė dirbti, raštu paaiškinęs, kad nedirbs su žemesnei kastai priklausančiais nuteistaisiais“; dėl kaltės „rimtesnių išvadų nebuvo padaręs“; „jo kameroje rastas peilis, užgalastų skardos juostelių, adatų ir kitų draudžiamų daiktų“ (žr. sprendimo 12 punktą).

S. Katkus: pripažino savo kaltę tik „iš dalies“; jam „buvo nustatytas lengvas girtumo laipsnis“ (žr. sprendimo 24 punktą).

V. Beleckas: „pas jį buvo rastas mobilusis telefonas, o tai draudžiama pagal pataisos įstaigos vidaus tvarkos taisykles“; „[nesigailėjo] dėl padarytų nusikaltimų ir [nepadarė] jokių rimtesnių išvadų“; padarė „keletą kitų smulkių vidaus tvarkos pažeidimų“; „buvo įtrauktas į linkusių pabėgti asmenų įskaitą“; „jo kameroje buvo rasta draudžiamų daiktų“ (žr. sprendimo 29 ir 30 punktus).

R. Lenkaitis: „padarė keturis drausmės pažeidimus, įskaitant fizinės prievartos panaudojimą prieš kitą nuteistą ir disponavimą uždraustais daiktais“; „tik iš dalies pripažino savo kaltę“ (žr. sprendimo 36 punktą).

A. Kazlauskas: perkeltas į Pravieniškių pataisos namus, „kur jis turėjo tęsti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikimą<...>, pareiškėjas pasikėsino nužudyti kitą nuteistą laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme smeigdamas jam peiliu [ir] buvo pripažintas kaltu dėl pasikėsینimo nužudyti“; „iš dalies savo kaltę pripažino, bet nejautė jokio sąžinės graužimo dėl padarytų nusikaltimų“; reikalavo „grąžinti jį atgal į Lukiškių kalėjimą [iš Pravieniškių pataisos namų] ir niekuomet neišleisti į laisvę, nes jis laisvės bijo“ (žr. sprendimo 41 ir 42 punktus). Žinoma, galbūt bėgant metams jis persivalvojo, bet šis faktas pasako nemažai.

17. Taigi, jei kuris nors nuteistasis iki gyvos galvos (nebūtinai vienas iš penkių, apie kuriuos kalbama šios nuomonės 15 punkte) tvirtina, kad jo asmenybė pasikeitė į gerą taip, kad jis yra pasirengęs visapusiškai reintegracijai į visuomenę kaip visavertis jos narys, bet nežino, ką jis turėtų daryti, kad galėtų išeiti į laisvę prieš terminą, tebūnie Prezidentui suteikus malonę, štai jam keletas esminių patarimų. Pirmiausia atsiribok nuo kriminalinės subkultūros elementų, t. y. netaikykit kitų žmonių priklausančiais žemesnėms kastoms. Visiškai pripažink savo kaltę dėl įvykdytų nusikaltimų. Gailėkis dėl to, ką padarei. Padaryk dėl to rimtas išvadas ateičiai. Nepažeidinėk drausmės. Neslėpk savo kameroje draudžiamų daiktų, ypač peilių ir užgalastos skardos juostelių. Nevartok kalėjime alkoholio – tai draudžiama. Nesielk taip, kad suteiktum administracijai tvirtą pagrindą manyti, kad gali bandyti pabėgti. Ir, žinoma, prieš nieką nesmurtauk fiziškai. Bandyti ką nors nužudyti taip pat labai nerekomenduotina. Ar „įnoringa“ tikėtis, kad už grotų gyvenimą praleidžiantys asmenys turėtų tai žinoti?

Žinoma, tai nėra baigtinis sąrašas.

18. Nenorėčiau apibendrintai daryti tos pačios išvados apie netinkamą pareiškėjų elgesį jų visų atžvilgiu.

Pažymėtina, kad byloje nėra jokių *prima facie* duomenų apie netinkamą antrojo pareiškėjo J. Maksimavičiaus elgesį. Vis dėlto, kadangi 1993 m. jis buvo nuteistas mirties bausme, kuri 1995 m. buvo pakeista laisvės atėmimu iki gyvos galvos (beje, Prezidentui suteikus malonę (!), žr. sprendimo 16 ir 17 punktus), šis pareiškėjas (iš visų pareiškėjų atliekantis bausmę ilgiausiai) dar nėra užbaigęs viso 25 metų laisvės atėmimo termino, kuris, remiantis

Teismo praktika, yra maksimalus terminas, po kurio laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė turi būti pirmą kartą peržiūrėta (žr. *Vinter and Others*, cituota pirmiau, § 120, ir *Murray*, cituota pirmiau, § 99). Tačiau tai nereiškia, kad jo bausmės peržiūra, tebūnie Prezidentui suteikus malonę, negalėtų įvykti anksčiau (išties, kaip nustatyta nacionalinės teisės aktais, jis gali kreiptis dėl Prezidento malonės prabėgus 10 metų laisvės atėmimo bausmės). Tačiau neaišku, kodėl jo malonės prašymai buvo atmesti 2012 ir 2014 metais (žr. sprendimo 20 punktą). Šis pareiškėjas teigia, kad jo prašymas buvo atmestas neatsižvelgus į teigiamą charakteristiką ir pareiškėjui „vis dar buvo neaišku <...> kaip ir koku būdu jis turėtų stengtis patobulėti, kad įrodytų, jog nebekelia pavojaus visuomenei ir yra pasirengęs reintegracijai (žr. sprendimo 130 punktą, paryškinta autoriaus). Tai yra gana įtikinami, net labai įtikinami argumentai (bent jau atmetus amžiną filosofinį klausimą dėl bausmės tikslo). Šiuo atveju, galima sakyti, iškyla tikroji problema, susijusi ne tik su konkretais nuteistojo teisėmis, bet ir su vykdomosios valdžios sprendimų skaidrumu.

19. Kalbant apie du dar nepaminėtus pareiškėjus, P. Gerviną ir E. Svotą (septintasis ir aštuntasis pareiškėjai), laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės jiems skirtos 2010 m. ir jie dar neturi teisės prašyti Prezidento malonės. Tuo metu, kai Teismui buvo pateiktos jų peticijos, jie buvo atlikę tik po 3,5 metų laisvės atėmimo bausmės (žr. sprendimo 46, 48, 49 ir 51 punktus). Ar jie tikrai galėjo pagrįstai tikėtis išeiti į laisvę tuo metu? Tikriausiai ne.

Ar minėtų dviejų pareiškėjų skundai taip pat pagrįsti tuo, kad jie nežino „ką [jie] privalo daryti, kad būtų svarstomas [jų] išleidimas laisvę ir kokiomis sąlygomis tai galėtų įvykti“ (žr. šio sprendimo 12, 13 ir 15 punktus)?

Na, yra bent du dalykai, kuriuos jie tikrai žino arba bent turėtų žinoti apie tai, ką jie privalo daryti: i) atlikti nemažą dalį bausmės kalėjime (taip, nemažą, juk jie nuteisti ne už dviračio vagystę); ii) tai padaryti nepažeidžiant pataisos įstaigos vidaus tvarkos taisyklių. Tikrai nėra „įnoringa“ tikėtis, kad tai jiems turėtų būti žinoma. Šių dviejų pareiškėjų naudai reikia pažymėti, kad, kaip paaiškėjo iš bylos medžiagos, jiems kol kas pavyko patenkinti antrąją sąlygą. Kalbant apie pirmąją, ją taip pat būtina įvykdyti, ir valstybė tikrai nėra „įnoringa“ to reikalaujama, ypač turinti omenyje, kad valstybė – to nederėtų pamiršti – atstovauja ir nuteistųjų iki gyvos galvos padarytų nusikaltimų aukoms, įskaitant tuos, iš kurių buvo atimta bet kokia viltis, kai jiems brangūs žmonės buvo nužudyti tų, kurie reikalauja „teisės į viltį“ (kalbu ne tik apie šiuos du pareiškėjus). Gal reikėtų siekti tam tikros šių vilčių pusiausvyros?

Deja, Teismo praktikoje po sprendimo byloje *Vinter* nėra net užuominos apie nusikaltimų aukas.

20. Taip pat pažymėtina, kad S. Katkus (jau minėtas šios nuomonės 11 punkte), nesikreipė dėl Prezidento malonės, nors tokią teisę turi. Jei jis būtų prašymą pateikęs, mažai tikėtina, kad jis būtų patenkintas, turint

omenyje, kad jis savo kaltę pripažino tik „iš dalies“ (žr. šios nuomonės 16 punktą).

21. Kaip tada galima *visiškai rimtai* (!) manyti ir teigti, bent jau šių trijų pareiškėjų (P. Gervino, E. Svoto ir S. Katkaus) atžvilgiu, kad nepateikta „jokių aiškių nurodymų *atmetus* malonės prašymą“ ir kad būtent dėl tokių „aiškių nurodymų“ trūkumo pareiškėjai atsidūrė „visiškoje nežinioje ir neviltyje“ (žr. šio sprendimo 12 punktą, paryškinta autoriaus)? Ir kaip galima *ne mažiau rimtai* manyti ir teigti, kad kiti pareiškėjai, galbūt išskyrus J. Maksimavičių, ypač atsižvelgiant į kalėjime padarytus drausmės pažeidimus (A. Kazlausko atveju – net nusikaltimus), nežinojo, koks buvo jų prašymų atmetimo faktinis pagrindas? Ar jie patys neprisidėjo prie tariamos „nevilties“?

22. Aš nenoriu pasakyti, kad visų pareiškėjų prašymai dėl Prezidento malonės būtinai turi būti atmesti remiantis tam tikrais trūkumais arba kad tie pareiškėjai, kurie visiškai pripažino savo kaltę, gailisi ir nesusiteršė įvairiais drausmės pažeidimais ar juolab nusikaltimais, turėtų laukti daugybę metų, kad galėtų pateikti malonės prašymą. Lietuvos teisinė bazė tikrai turi būti labai patobulinta dėl itin ribotų galimybių sušvelninti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę.

23. Didžiausią susirūpinimą (be *contradictio in temporis*, aprašyto šios nuomonės 7 punkte ir – dar išsamiau – mano prieštaraujamojoje nuomonėje byloje *T. P. ir A. T prieš Vengriją* (cituota pirmiau)) man kelia tai, kad Teismo praktika dėl tariamai nesudarytos galimybės sumažinti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę išplėtota taip, kad Teismas viso labo išnagrinėja ir įvertina *ne faktinį* Konvencijoje įtvirtintų pareiškėjo teisių *pažeidimą*, o tik nacionalinės teisės „kokybę“. Dėl to Teismas, kaip sako Hansas Kelsenas, virsta ne „žmonių teismu“, o „normų teismu“, bet juk ši funkcija iki šiol buvo priskirta tik konstituciniams teismams. Ar to siekė steigėjai?

24. Nereikia dar kartą perskaityti Davido Hume'o veikalų, kad suprastum, jog yra didelis skirtumas tarp *ought* ir *is*, tarp *Sollen* ir *Sein*, ir tarp *devoir-être* ir *être*. Akivaizdu, kad net „labai gero“ įstatymo taikymas konkrečiam asmeniui neužtikrina, kad Konvencijoje įtvirtinta to asmens teisė nebus *faktiškai* pažeista. Taip pat akivaizdu, kad net „labai blogo“ įstatymo taikymas nebūtinai reiškia, kad konkretaus asmens teisė buvo *faktiškai* pažeista. Tikrai negalima paneigti galimybės, kad pats asmuo gali būti prisidėjęs prie to, kad atitinkama teisė *negali būti įgyvendinta* jo atveju, *kad ir koks būtų teisinis reguliavimas*. Taip pat negalima paneigti galimybės, kad faktinis asmens elgesys, nepakankamos pastangos ir pažanga (kuriai – pabrėžiu dar kartą – reikia laiko) siekiant elgesio pokyčių, kad jis taptų labiau priimtinas visuomenei, gali reikšti, kad tai, kas abstrakčiai laikoma Konvencijoje nustatyta teise, *tam* asmeniui nėra *praktiškai* įgyvendinama teisė.

25. Aiškindamas ir taikydamas Konvencijoje nustatytus reikalavimus dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos (ir, deja, dėl vis daugiau kitų aspektų) taip,

kad su pareiškėjo padėtimi susiję faktai nebetenka reikšmės (net jei jie visiškai teisingai aprašyti atitinkamoje sprendimo dalyje), ir apsiribodamas iš esmės abstrakčiu nacionalinio teisinio reguliavimo išnagrinėjimu ir įvertinimu, Teismas vėl ir vis labiau ir labiau primena viršnacionalinį konstitucinį teismą, kuriuo jis neturėjo būti (tapti).